శ్రీ

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమదరశాణిపాల వేఙ్కటాచార్యవిరచితః

శ్లేషయమకకథావిశేషవిచిత్రితః

హస్తిగిరిచమ్పూనామ్నా ప్రసిద్ధః

వరదాభ్యుదయాఖ్యచమ్పూ ప్రబన్ధః

శ్రీమద్రాజాధిరాజచామరాజేన్ద్రాస్థానపణ్డిత

శ్రీసజ్జయ్య శ్రీనివాసార్యతనూజ

తిరుమలతాతాచార్యసాహ్వేన

సంశోధ్య క్లిష్టస్థలేషు టీకాం యథాస్వమతి విరచయ్య

విస్మృతపరిశిష్టటీకామపి శుద్ధాశుద్ధపత్రికాయాం

విన్యస్య శ్రీమద్రాజాధిరాజచామరాజేన్ద్రాశ్రితేన

ధర్మాధికారిచక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ

మహీశూరపురీమధ్యవర్తిన్యాం

విఖ్యాతరఙ్గిణ్యాఖ్యాయాం

స్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రాక్షరైస్సుష్ఠు ప్రకాశితో

విజయతేతరామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యమర్ధరూప్యం

వ్యయవత్సరచైత్రకృష్ణచతుర్థీ

౧౮౮౬

శ్రీభృగునారదసంవాదరూపేణ ప్రవృత్తవరదాభ్యుదయే

శ్రీః

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః

శ్రీః * శ్రీః

శ్రీమతే ప్రపన్నార్తిహరకరిరాజవరద పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమదరిశాణఘాల వెంకటాచార్యవిరచిత

శ్రీవరదాభ్యుదయాఖ్యచమ్పూప్రబన్ధప్రారమ్భః

కల్యాణైకనికేతనం తదనఘం కాలాంబుదశ్యామలం చిత్తే నృత్యతు శేషభూధరశిరోరత్నం చిరత్నం మహః । (౧) యస్యోరస్యనిశం సుతా జలనిధేర్యస్యాస్స్థితస్మేఖలా పార్శ్వే యస్య పదే చ తత్ప్రియతమా యత్తత్ర శేతే స్వయమ్ ॥౧॥ వేతణ్డాచలమణ్డనస్య కమలానాథస్య వేధస్సవప్నిగ్ధస్వాదువపావిపాకరసికం బిమ్బాధరం భావయే । సంభోగేష్వనుభూయ యన్మధువధూరమ్యానిధేర్యాఽమిభతా సాదర్శ్యేష్వమృతే కదాపి తనుతే నైవాదరం మేదురమ్ ॥౨॥ ఆవక్త్రాయుధమాపమామకగురోరాచార్యవర్గం భజే యస్యాన్తర్నిగమాన్తదేశికయతిశ్రేష్ఠౌ మునిర్యామునః । రామస్తామరసేక్షణస్సచ మునిర్నాథశ్శఠారాతిరిత్యన్తస్సన్తమసచ్ఛిదశ్శ్రీతిదృశామగ్రేసరా జాగ్రతి ॥౩॥ ప్రఖ్యాతః ప్రణతార్తిహృద్గురురితి శ్రీభాష్యకర్తుర్మనేరాశ్యో మహానసికస్తమక్తిరసికశ్శ్రీమాఽఽసయిత్రాఽభవత్ । వంశే తత్ర హి వావిహంసజలదాచార్యాదిభిర్భూషితే యజ్వాభూద్రఘునాథదేశికమణిశ్శ్రీశ్రీనివాసేష్టినః ॥౪॥ తనయోఽస్యనమోదధేస్సుధాంశోర్వినయోన్మేషవిశేషహృద్యవిద్యః । వరదాభ్యుదయాభిధాం యథార్థాం కృతిమేతాం వితనోతి వెంకటార్యః ॥౫॥ వ్యాయామం గమితాత్వలంకృతిపథే వ్యాహారితా వాక్కృతా తర్కారణ్యగతా గతైశ్శ్రీమవతీతన్త్రాగ్రణౌ నర్తితా । త్రయ్యాదేశిధిరో

---

(౧) జలనిధేస్సుతాలక్ష్మీః - సః జలనిధిర్మేఖలా యస్యాస్సాభూమిః ॥ తస్య జలనిధేః ప్రియతమా గఙ్గా - తత్ర - సముద్రే ॥

పితా చ శిఖరం తత్త్వాదియం భారతీ గమ్భీరం గజభూధరేశ్వరకథా గఙ్గా
ఝరం గాహతే ॥ ౬ ॥ అసావపగుణాపి మే హరికథాసుధాధారిణీ కృ
తిర్దనుజభిద్గుణగ్రహణలాలసైర్గృహ్యతే । సురప్రవరతుష్టయే సురభి
దుగ్ధబద్ధాదరైర్నరైర్వ్యజనతత్పరైర్నకలశీకిమాద్రియతే ॥ ౭ ॥ కరి
గిరిపతేర్వాచాం నేతుః కథా గ్రథనాచితాః కలయతి గిరో లబ్ధ్వా చిన్తాం
కవిర్న తదాశ్రితః । వరుణతరుణీవారిక్రీడాతటాకతటాన్తికప్రమద
వనభూవాస్పికా యా ప్రయాస్యతి కిం జనః ॥ ౮ ॥ వ్యాసే వేదశిరో
గురౌ చ చరితం వేతణ్ణశైలేశితుర్వ్యక్తం విస్తృతముక్తవత్యపి కృతావ
స్యాం ప్రవృత్తస్య మే । న వ్రీడా భవతి స్ఫురత్యపిరసో నాథస్య తస్యాత్స
వే గృహ్ణన్తః కరదీపికామనుదినం కిం న త్రపన్తే జనాః ॥ ౯ ॥ కీర్తిం ధత్తే
కిల విదధతీ గీరసాధీర సౌఖ్యం కిం నశ్ఛిన్నం న ఫలతి యథా జాత చేతస్సుఖం
చేత్ । దీప్తిర్భానోః ప్రజనయతి యా దృష్టిపుష్టిం జనానాం దుష్యేత్సా
కిం యది తు న భవేత్ప్రోషికా ఘూకానామ్ ॥ ౧౦ ॥ సత్యవ్రతస్య విభవం
ప్రభవం చ తస్మిన్ శౌరేరిభాద్రిశిఖరేఽతిశయం చ కాఞ్చ్యాః । పృష్టః
స తేన భృగుణా సుగుణాంబురాశిః ప్రోవాచ నారదమునిర్భువనైకబన్ధుః ॥
॥ ౧౧ ॥ కదాచిదహముదారవిభవనిదానగదాధరసాక్షాత్కారాయ
స్పృహయాళుస్తదనుగుణామన్తఃకరణ శుద్ధిం లబ్ధుకామస్తామరస
బాన్ధవకాన్తిబృన్దమన్దేతర మన్దాక్షకరపద్మరాగదీధితివితతి సరస్వతీసం
వలితవలభిదుపలశకలపటలవిగళదవికలమయూఖయామునౌఘసంగమ
చారుగఙ్గం మేరుశృఙ్గమధ్యాసీనం (౧) యోగప్రయోగయోగానుయో
గార్థమాగతైర్యాజ్ఞవల్క్యప్రభృతిభిర్గరిష్ఠైర్నిర్మలధర్మహర్షిభిర్మహర్షిభి
ర్భృతం తృషితపథికమివ (౨) సరస్వత్యాసక్తచిత్తం సున్దరీసయనమివ

---

(౧) యోగస్య ధ్యానస్య ప్రయోగే అనుష్ఠానే యో యోగ ఉపాయ
స్తస్యానుయోగార్థం ప్రశ్నార్థమ్ (౨) సరస్సు కాసారేషు అత్యా
సక్తచిత్తం సరస్వత్యాం వాణ్యామాసక్తచిత్తం చేత్యర్థః ॥

(౧)శ్రుత్యన్తాకలననిపుణాం, శాఖాయామివ (౨)బహుశః సర్గసంపాది
తవిఖ్యాతికం(౩) సాసనసన ప్రజైరివాశ్రాన్తస్రోతఃప్రగాఢైః(౪)న
ర్తకైరివ పుణ్యగీతీనాం మంజులలయజుషామాస్యస్థైః త్రివిధవనప్రదే
శైరివ (౫)సామరక్షణస్థానైః, మానధనైరివ(౬) బహుమన్త్రిశ్రితైః,
యజ్ఞవాటైరివ (౭) బ్రాహ్మణాలఙ్కృతైః, ఉపనిషద్రాజసభాభిరివా
(౮)న్తర్వాణ్యాకలితైః, అశేషవిద్యాసదనైః ఆపస్థైరుపదిశ్యమానని
ష్ప్రమాధికసమాధికమ్, అభిజాతిమపి నాభిజాతిమ్, మమ పితరమపి(౯)
పితామహముపసృత్య ప్రణిపత్య సవినయమేవమవోచం॥ భగవన్నిమాం
మమ విజ్ఞాపనామనాకులమనాః శృణోతు భవాన్ ॥ ౮ ॥ (౧౦) ప్రాపి
తాపి పురుషోత్తమాన్తికం ప్రత్యపంపరిణమహత్తమం తమః । కామచా
పలవతీ మతిర్మమాస్వైరిణీవ బహిరేవ ధావతి ॥ ౧౦ ॥ తతశ్చ ॥ గదా
ధరస్యైవ పదారవిన్దమూలాలానమూలముద్వ్య మనోగజో మె । యథాన

---

(౧) శ్రోత్రసమీపస్య శ్రుత్యన్తానాముపనిషదాం చ । (౨)సర్గా అధ్యా
యాపరపర్యాయా విచ్ఛిత్తివిశేషాః జగత్సృష్టయశ్చ । (౩)అశ్రాన్తం
నిరన్తరం మృదఙ్గధ్వానాదిభిః అశ్రాన్తం బిభ్రద్భిః బిభ్రద్వేదైశ్చ॥(౪)మఞ్జులం
రమ్యం లయం తాళం జుషన్తీతి తజ్జుషః తాసాం పుణ్యగీతీనాం శుద్ధగానా
నాం పుణ్యగీతిరుచ్చారణం యేషాం తేషాం మంజులానాం యజుషాం చ ॥
(౫)అమరాణాం రక్షణస్య ఉత్సవస్య యా నిష్ఠా నాసితత్సహితైః। సామ్నాం
సామవేదానాం రక్షణస్య స్థానైశ్చ ॥ (౬) బహుమంతారం ప్రాజయి
తారం బహూనాం మన్త్రిణాం శ్రితైః ॥ (౭) బ్రాహ్మణైః -విప్రైః వేదైకదే
శైశ్చ ॥(౮) అన్తర్వాణిభిః శాస్త్రవిద్భిః - అన్తర్మధ్యే వాణ్యా సరస్వ
త్యా చ ॥ (౯) ప్రసవితృత్వేన పితౄణాం దక్షాదినవప్రజేశానామపి పితృ
త్వాత్పితామహసంజ్ఞమ్ ॥ (౧౦) పురుషోత్తమః - పురుషశ్రేష్ఠః విష్ణు
శ్చ । తమః - అంధకారం అజ్ఞానం చ । కామేన మన్మథేన జాతం చాప
లమ్ । కామ్యన్త ఇతి కామా విషయాస్తేషు చాపలం స్పృహా చ॥

చాంచల్యముపైత్యుపాయం తథావిధాతస్త్వముదీరమేధాః ॥ ౧౩ ॥
॥ గ ॥ ఏవం మయాపృష్టః స్రష్టా భగవదభివ్యక్తిక్షేత్రస్వాశ్రమోచి
తకర్త్యానుష్ఠానేనైవ మృదితకషాయవిశేషయా మనీషయా పుణ్డరీకా
క్షమహం సాక్షాదకార్షం॥ తతశ్చపుణ్యక్షేత్రవిశేషేషు నిర్మలకర్మల
క్షణపద్మేక్షణసమారాధనమన్తరేణ నాన్తఃకరణశుద్ధిరిత్యభిధాయవే
ధాః స్వయమాగత్య సత్యవ్రతక్షేత్రం హయమేధేన మాధవమారా
ధయన్ యథాతమపరోక్షమీక్షామాస ॥ తథాసకథామశేషామభ్యా
ధాన్మహ్యమ్ ॥ ప ॥ యాకథాలోకధాత్రైవవర్ణితాకర్ణితామయా ।
కథయేతామహంతుభ్యం నిధయేతపసాంముదా ॥ ౧౪ ॥ తథాహి ॥
పురాముురారించతురాననస్తం సాక్షాచ్చికీర్షుస్తపాంసితేపే । తథా
పిచేతోనదధావనస్థే ముధాసుఖేష్వేవమధావదేషు ॥ ౧౫ ॥ విభా
వ్యచిత్తంవిషయార్తిదూషితం విధాతరిధ్వస్తమనోరథేసతి । విహాయ
సగకాపివిధూన్వతీశుచం విజృమ్భితావాగశరీరిణీతదా ॥ ౧౬ ॥ (౧)
ఆహరేగాహరేద్యష్టే రశ్వమేధసహస్రికమ్ । నచేన్నచేతశ్శుద్ధిస్తే
భవితాభవితాపహృత్ ॥ ౧౭ ॥ గ ॥ యదిపునరధోక్షజసాక్షాత్కా
రత్వరయాహయమేధసహస్రాచరణవిలమ్బం నసహసేతదా నిరపా
యోఽయముపాయోగృహ్యతామ్ ॥ ప ॥ తుణ్డీరాఖ్యంమణ్డలమస్తిస్వ
హాసేయం తత్రక్షేత్రంరాజతిసత్యవ్రతసంజ్ఞమ్ । తత్సంప్రాప్యత్వంహ
యమేధేనయజేథాస్తత్రైకంయత్కర్మసహస్రంఫలతీతి ॥ ౧౮ ॥ గ ॥
ఏవమశరీరిణీంవాణీమాకర్ణ్యపరమానన్దతుందిలమనావనజాసనస్సము
త్థాయమేరుశృఙ్గాత్సద్యఏవ సత్యవ్రతక్షేత్రమధిగత్యతత్రత్యమత్యన్తా

---

(౧) హరిదర్శనావధిహయమేధానాంసహస్రం ఆహరేః ఆహర । వి
ధౌలిఙ్మధ్యమైకవచనాంతమ్ । భవినాంసంసారిణాం తాపాన్ ఆధ్యా
త్మికాదీన్ హరతీతి తాదృశీచేతసశ్శుద్ధిః నైర్మల్యం నభవితా । నభవి
ష్యతి । భవితేతిలుడన్తమ్ ॥

శ్చర్యతపశ్చర్యాపరమునీన్ద్రమణ్డలం కుణ్డలివరపరిమణ్డితప్రతీర మనన్తసరోవరమాలోకయన్ పార్శ్వస్థాన్పరమర్షీనసమువాచ తత ॥ భోభోస్సగణఇదం పశ్యన్తుభవన్తః ॥ ప ॥ (౧) ప్రవికస్వరపద్మరాగదీ ప్తాపరిభాగం మహితంరసాశ్రయత్వాత్ । సుఖసుప్తజనార్దనంసరో భాత్యుచితానన్తసమాఖ్యమచ్ఛరూపమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి । ప్రత్యూచు శ్చైనంపరమర్షయః (౨) ఘనశోభనాభిజాతాంబుజాభ్యుదయినీ సమాకలితహంసా। ననుసర్వతోముఖాఢ్యాభవతస్తనుమనుకరోతి సర సీయమ్ ॥ ౨౦ ॥ కించ ॥ (3) ఆకర్షతిహారమణీయతయాభిజాతనీరా గతాని బతయామునిమణ్డలాని । పాఠీనకేతుముదమాదధతీవిభాతిసె యం ఫణీన్ద్రసరసీసురసున్దరీవ ॥ ౨౧ ॥ అపిచ ॥ ప్రఫుల్లకల్హారప్ర కరమకరన్దప్రసరణభ్రమద్భృఙ్గశ్రేణీధ్వనిగుణితమజ్జన్మనుజపా। పునా నాభూలోకం భుజగకులధౌరేయసరసీప్రజానాం సంతాపంప్రశమయ

---

(౧) ప్రవికస్వరేణ ప్రకాశమానేన పద్మరాగేణ ఫణామణినా । ప్ర వికస్వరాణాం వికచానాంపద్మానాం రాగేణతద్వర్ణేనచ । రసాశ్రయ త్వాత్ - భూమ్యాధారత్వాత్ ఉదకాధారత్వాచ్చ । సుఖసుప్తఃజ నార్దనః - విష్ణుః జనపీడాకరోగ్రాహాదిర్యస్మిన్ తత్ । అచ్ఛరూ పమ్ - నిర్మలశుభ్రరూపమ్ । సరః । శేషగుణాశ్రయత్వేన యోగ్యా నన్తసంజ్ఞంభాతీత్యర్థః ॥(౨)ఘనానిసాంద్రాణి । శోభనానిరమ్యాణి। అభిజాతాని అభితోజాతానియాన్యమ్బుజానిపద్మాని తేషామావిర్భావ వతీ ।ఘనశోభస్య మేఘశ్యామస్యహరేర్నాభిజాతాదమ్బుజాదావిర్భా వవతీ।సమాకలితాః పద్మవిహారార్థం యానార్థంచసంగమితా హంసాః యయాసా । సర్వతోముఖంజలంచతుర్దిక్షుముఖానిచతదాఢ్యా(3)అభి జాతంరమ్యంయన్నీరముదకంతదధఃఆగతాని।అభిజాతా-ఉత్పన్నానీ రాగతా వైరాగ్యం యేషాంతానిమునిమణ్డలానిరమణీయతయాయాఆక ర్షతి ।పాఠీనకేమత్స్యేతు పాఠీనకేతోర్మన్మథస్యచముదమాదధతీత్యర్థః॥

తి పాపంచహరతే ॥ ౨౨ ॥ (౧) అన్యచ్చ॥హోహన్తపరమహంసోజ్జ్వ
లపాదస్పర్శధన్యజలజాతమ్ । శ్రితహంసబహూదకమప్యయతి స్ఫుర
ణంఫణీన్ద్రసర ఏతత్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి పతివచనం దదతో మునీన్ద్రాన్ప్రతి
పునరిదమాచష్టపరమేష్ఠీ ॥ ౪ ॥ ఏషా హి శేషాహివరనిరంతరసన్నిధా
నసిద్ధనిత్యశుద్ధభావా, స్వతీరసముదిత్వరకేసర సహకారనాళికేరమ
న్దారకున్దపున్నాగక్రముక ప్రముఖవివిధధరణీరుహధరణీసురప్రవరవిట
పకరగృహీతకుసుమబృన్దజుహూముఖహూయమానమధుమయఘృ
తధారాసిచ్యమానవిమలసలిలసంస్కారితావభృథేష్ట్యాచరణప్రకారా,
అన్తఃకృతసంతతవిహరణవరుణాన్తఃపురజనకరనిహితమధుభరిత కనక
చషకమోహమావహద్భిరభీప్సితలిప్సయా చిరమప్సుతపస్యతశ్శతక్ర
తోర్జనార్దనధ్యానావధానావసరవిధృతానన్దబాష్పాణినయనానినూ
నమితిశఙ్కామఙ్కురయద్భిరన్తర్వసన్తం నారాయణమారాధ్యతదభి
షేకోదకం వినయాతిశయేన యుగపదేవ పరిపాతుకామానాం నిత్య
సూరీణాం తత్తీర్థధారణదశానిశ్చలాని హస్తపుటాని ధ్రువమితిసం

---

(౧) కుటీచకబహూదక హంసపరమహంసభేదేనచతుర్విధాయతయ
ఉత్తరోత్తరముత్కృష్టాః । తాదృశపరమహంసానాం ఉజ్జ్వలపాదస్ప
ర్శేన ధన్యం కృతార్థం లడయోరభేదాజ్జడసమూహోయస్మిన్ తత్
శ్రితాః హంసాః బహూదకాశ్చ యతయోయస్మిన్ తాదృశమప్యేత
దనన్తసరః అయతిస్ఫురణం యతిప్రసక్తిరహితమితి విరోధః । పర
మాణాం హంసస్య సూర్యస్య ఉజ్జ్వలానాం పాదానాం కిరణానాం
స్పర్శేనధన్యానిరమ్యాణి జలజాతాని కమలానియస్మిన్ తత్ శ్రితాః
హంసాః సితచ్ఛదాః యత్రాదృశం బహుజలంయస్మిన్ తత్ సరఃస్ఫు
రణంప్రకాశమ్ । అయతి - ప్రాప్నోతీతి పరిహారః । ఇటకిటకటీ గ
తావిత్యత్రప్రశ్లిష్టస్య ఈ ధాతోర్లటిరూపమ్ । అయపయగతావిత్య
స్యాత్మనేపదిత్వాత్ ॥

భావనాంజృంభయద్భిస్సంభృతమధుభిరమ్భోరుహైఃకరమ్బితా, సం
భోగసమయజృమ్భమాణగాఢపరిరమ్భసంభవం వరటానాంశ్రమం శ
మయితుముత్క్రాన్తమానైరపి యదితు పక్షవ్యజనవీజనేనతనుమపి పవన
ముత్పాదయేమ తదాతమపదితవీచికాపనోదననిబన్ధనం ప్రియతమాన
మాగమప్రత్యూహవిషాదమాసాదయేమ యదితుతమనిలంనజనయే
మ తదా సురతమృదితదయితతమాశ్రమాపనయనాకరణాదకృతార్థ
తామనుభవేమేతి రతివిరతివేలాయాం డోలాయమానమానసైస్థాన
సాకోయువభిరభిశోభమానా, ఆమధ్యాహ్నసంచారశ్రమేణ మధ్యే
సలిలమవతీర్ణవతీనాం విద్యాధరయువతీనాం చికురనికురంబేషు శైవాల
జాలతోపలక్ష్యస్య సున్దరమన్దహాససదనేషు వదనేషు వికసదమలకమ
లవ్యామోహస్య కించిచ్చంచలతాపాత్రేషు నేత్రేషు చంచూర్య
మాణపృథులశఫరభ్రమస్య మరన్దసఖేషు శ్రవణసుఖేషు రుచిరరచ
నేషు వచనేషు మదకలమరాళగళగళత్కలకలాధ్యాసస్యాముక్తమం
జుళకంచుళికాసు పరస్పరవిభాగానభిజ్ఞాసు ఘనస్తనకనకకలశీషు
దృఢాలిఙ్గనసుఖతరథాఙ్గమిథునతారోపస్య మణిమేఖలాకలాపేషు స
న్నిహితశేషసవిధచరపన్నగవరభ్రాన్తేశ్చగమ్భీరేషు నాభిబిలేషు ర
మ్యావర్తబుద్ధేశ్చజననాదనాకలితకుసుమచాపచాపలతయా నిరంత
రచిరంతనపురుషనిదిధ్యాసనైర్బద్ధాసనైః తాపసజనైరధ్యాసితతటప్ర
దేశా(౧)సారసఙ్గతాపి విసారసంగతా(౨) కూర్మితాముపగతాపి సూ
ర్మితాముపగతా,(౩) బహులాపాప్యపాపా, (౪) మరాళ్యుపసేవితా
ప్యమరాళ్యుపసేవితా జనయతి నయనయోరమన్దమానన్దమనన్తసరసీ

(౧) సారసం-సరసీరుహం ॥ విసారశ్శకులీ చేత్యమరః ॥ (౨) కూర్మా అ
స్యాం సంతీతి కూర్మిణీ తస్యాః భావం కూర్మితామ్ ॥ (౩) బహులా ఆపః
యస్యాం సా బహులాపా । అపాపా అపగతోదకేతి విరోధః । పాప
రహితేతి పరిహారః ॥ (౪) మరాళీ-హంసీ ॥ అమరాళీ-దేవపఙ్క్తిః

॥ పునస్సవిస్మయమ్ ॥ ఏతదవగాహనాదకృత్యకారిణోఽపి శుద్ధ్యన్తి॥౬॥

(౧) శుభకరహాటకశోభితశతపత్త్రారోహిణోఽప్యమీ హంసాః । కృతఘృణిపరావగాహాశ్శుద్ధాశ్చ శేషపర్వణీయాశ్చ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి ప్రశంసన్స్మరగాధిరాజసరోవరం సాధుసరోజజన్మా । తదన్తికే దన్తిగిరిం విలోక్య హృష్టో మహర్షిః ప్రీతివాచమూచే॥౧౫॥౫॥ భో భోః పశ్యతాత్ర క్షేత్రమాహాత్మ్యాద్విరోధినామప్యవిరోధమ్॥ ౬ ॥ అన్తికే శోభతే హన్త సంతతం దన్తిభూమిభృత్ । తథాపి తు నిరాబాధపుష్కరా పుష్కరిణ్యసౌ॥౧౬॥ కించ ॥ దృష్టద్వారణదానమాద్యదలినీసఙ్గీతసంమోదితస్తత్కర్ణవ్యజనానిలేన సుఖితో రాజా మృగాణామసౌ। పార్శ్వే హన్త విహారిచారుచమరీవ్యాపారితైశ్చామరైరాశ్లిష్టోఽద్రిస్థితిమున్నతే గిరిమయే పీఠే సమాఢౌకతే॥ ౧౭ ॥ ఏతచ్చ విభావయత ॥ ప్రస్థాద్ధస్తిగిరేర్జవేన పతతో ధస్తాద్దృఢప్రస్తరే వ్యస్తస్తోకస్య హి నిర్ఝరస్య పునరప్యుల్లాపితుం కైశ్శీకరైః । శాఖాగ్రపతితైస్సురాదనకృతే ప్రోక్షితాన్యూర్ధ్వయానిష్పాపాః వటవో మహర్షివటపగపుష్పాణి సంగృహ్ణతే ॥కించ ॥ (౨) అత్యచ్ఛతో హస్తిమహీభృదుచ్చైః రసాయనో యే నవపుష్యరాగాః। తేఽప్యస్య సంపాదితదాంతదీప్తేర్మూర్ధానమాసాద్య భవన్తి ముక్తాః ॥ ౧౮ ॥అపి చ ॥

---

(౧) శుభకరేణ హాటకేన సువర్ణేన శోభితాని శతంపత్త్రాణి అనేకవాహనాని । శుభేన కరహాటకేన శిఫయా శోభితాని శతపత్త్రాణి కుశేశయాని చ।హంసాః యతయః పక్షిణశ్చ ॥ (౨) నవాః పుష్యరాగాః మణయః యే సన్తి। తేఽపి సంపాదితా ఉత్పాదితా । దాంతానాం జితేన్ద్రియాణాం దీప్తిః యేన తస్యాస్య హస్తిగిరేర్మూర్ధానం శిఖరమాసాద్య ముక్తాః ముక్తాఫలాని భవన్తీతి చిత్రమ్ । యే నరాః వపుషి అరాగా న భవన్తి తేఽపి శరీరాభిమానినోఽపి సంపాదితా । దాన్తస్య - వరదస్య దీప్తిః ప్రకాశో యేన తస్యాస్య మూర్ధానమాసాద్య ముక్తాః సంసారవినిర్ముక్తా భవన్తీత్యర్థః ॥

(౧) అగోపిసంజ్ఞయా సోయం నాగో జగతి విశ్రుతః । నాగోపి సమదా
హ్లాదీ సదాహ్లాదీ చ సోపి సన్ ॥౩౦॥ అన్యచ్చ ॥ (౨) సత్యవ్రతే స్ఫురతి సా
ధుభృగుప్రముఖైశ్శాతాతపో మణిసురీవివిశోభితాశః । యో వ్యా
ఘ్రపాదమృదితశ్శుకగీతిగమ్యస్సోయం ద్విజైఃపరమహర్షిభిరాశ్రితా
ద్రిః ॥ ౩౧ ॥ నిపుణం నిరూప్య ॥ నిబిడస్ఫుటజముక్తాముక్తమస్తప్ర
శస్తో నికటగతపతత్రిప్రోచ్ఛలత్పుష్కరాగ్రః । అయమధిగతలోధ్రద్రోణి
దన్తో మహీధ్రస్స్ఫురతి కరటిరూపో నిర్ఝరస్ఫారదానః ॥ ౩౨ ॥ మతఙ్గ
జాహార్యమితి ప్రశంసన్ భుజఙ్గధారేయసరఃప్రతీరే । నాధాఖిల
స్యైవిదధే స వేధాస్తురఙ్గమేధాయ మతిం సుమేధాః ॥ ౩౩ ॥ (౩) అ
యజ్ఞ ఏష యోసామేత్యామ్నాయాద్గాదరాదివ । అబ్జభూస్సామజగి
రావాప్తుం యజ్ఞం సమైహత ॥ ౩౪ ॥ సావనీం పావనీం శాలాం చి
త్రామత్రైవ కుర్వితి । ఆచష్ట చ తతస్స్రష్టా త్వష్టారం తుష్టమానసః ॥
ఇదం చ విరంచస్తంజగాద ॥ హస్తిభూమిధరముత్తరవేదీకృత్య కల్పయ
శుభాం మఖశాలామ్ । సంవిధేహి నగరం నగరమ్యం స్వాగహర్మ్య
గృహశాలివిశాలమ్ ॥ ౩౫ ॥ ౪ ॥ ఏతచ్చ వారిజాసనశాసనం శిరసా
దధానో విసృష్టాన్యవ్యాపారస్త్వష్టా సృష్టారమానన్దయితుం స్పష్టా
భిరామాభావం కరటిధరణీధరం చతురశ్చతురస్రీకృత్య తత్సన్నికర్షే

---

(౧) అగోపి శైలోపి సంజ్ఞయా నాగః హస్తీతి ప్రసిద్ధః ॥ నాగోపి గ
జోపి మదాహ్లాదీ నేతి మదాహ్లాదీతి చ విరోధః । నమత ఆహ్లాదయతీతి
నమదాహ్లాదీ ॥ సామాహ్లాదయతీతి మదాహ్లాదీతి చ పరిహారః ॥ (౨)
శాతః కృశ ఆతపో యస్మిన్ సః । అత్ర ముద్రాలఙ్కారరీత్యా కతిపయ
మహర్షినామానూచితాని (౩) యః అసామా । సామవేదరహితః । ఏ
షః అయజ్ఞః యజ్ఞానర్హః ఇతి వేదార్థవిశ్వాసాదివ అబ్జభూః-బ్రహ్మా
సామజగిరా-సామవేదాన్తర్గతవాచా యజ్ఞం అవాప్తుం సామజః-సిం
ధురః తన్నామకగిరౌ పర్వతే యజ్ఞం ఆప్తుమితిచార్థః॥

(౧)రామచన్ద్రసన్తతిమివవిస్తీర్ణప్రాగ్వంశాం,జనకసభామివశోభమాన
సాధూత్కరాం, విద్వత్ప్రభుభవనరీతిమివ సత్సదసా విరాజమానాం,
సుమతినగరీమివ విశాలాం, హయమేధశాలామపి చిత్రేణ విరచయ్య వి
స్మయకరవివిధవిచిత్రసన్నివేశవిశేషాం, కబలీకృతసురపురీగర్వాం, న
గరీమపి కాఞ్చీత్కాఞ్చీనామికామత్యద్భుతశిల్పః కల్పయామాస ॥ త
తశ్చ ॥ ౪ ॥ గన్ధర్వకిన్నరతురఙ్గమవక్త్రసిద్ధవిద్యాధరాదిసహితాస్సు
మనఃప్సరోభిః । దేవాసురాద్రిహిణయజ్ఞదిదృక్షయాస్యాం స్వస్వోచి
తేషు సదనేషు సుఖం నిషేదుః ॥ ౩౭ ॥ ౫ ॥ విధాతురానన్దాయ వి
శ్వకర్మణా నిర్మితాయాః కాంచీనగర్యాః విబుధదనుజమనుజవిద్యాధ
రాదిభిరధ్యాసితాయాః వర్ణనావచనేషు నాతిశయోక్తిసమ్భావనా
తత ఏవ తత్త్వమధ్యవస్యన్తు భవాః ॥ ౪ ॥ హరితతృణధియా తద్గోపు
రాగ్రప్రజాగ్రత్కనకకలశమస్తన్యస్తగారుత్మతాంశూన్ । చపల
ఉపజిఘృక్షుశ్చన్ద్రమోఙ్కకురంగో నహిసబహిరుపాగాద్విత్రసం
శ్చిత్రసింహాత్ ॥ ౩౮ ॥ కించ ॥ స్మైరాణ్యప్సరచుమ్బనప్రణయిత
త్వప్రసాదవాతాయనేష్వలగ్నాన్యబలాముఖాని శశినంచాలోక్యనా
లాయితః।(౨)గీతేనస్ఫుటచిత్రధన్విధనుషా భీతేనచన్ద్రంకునా నిశ్చిత్య
గ్రసతే స్మ శీతకిరణం స్వర్భానురభ్రాజిరే ॥ ౩౯ ॥ త్రిదశతిలకగో
ష్ఠీష్వర్ఘనాట్యప్రచారైః శ్రమజలవిసరోయం స్వర్గవారాఙ్గనానామ్ ।
తనుషు సముపజాతస్తన్మణీహర్మ్యకోటీ ధ్వజపటపటలీనాం తాణ్డవైర్వి
ఖణ్డితో భూత్ ॥ ౪౦ ॥ తముపవనరసాలాంస్తోయదానోపకారస్తృషమ

---

(౧) విస్తీర్ణః ప్రాగ్వంశః - పూర్వవంశః యజ్ఞీయగృహవిశేషశ్చ య
స్యాం సా । శోభనః - సాధూనాం సతాం ఉత్కరస్సమూహః సా
ధుసుత్కరః యాజ్ఞీయశాలావిశేషశ్చ యస్యాంసా । సత్సదసా-సతాం
సఙ్ఘేన । సదస్సంజ్ఞశాలయాచ (౨) గీతేన - గానేన (స్త్రీ)ముఖానీతి ।
స్ఫుటం చిత్రెఆలిఖ్య లిఖితస్య ధన్వినో ధనుర్ధరస్య ధనుషశ్చాపాద్భీ

ధిగతవంతో వ్యోమ్ని విద్యుద్వధూభిః । సహవిహరణభాజాం సాదరం మేఘయూనాం కిసలయనికురంబైఃకల్పయంతీవతల్పమ్ ॥ ౪౧ ॥ (౧) రాత్రౌసద్వసుమోషణక్షమకరో రక్షన్ కళంకం సదా దుఃఖాన్యేవ కుశేశయేషు జనయన్ దోషాకరోపి స్వయమ్ । శుద్ధ్యై హన్త తదీయపుణ్యసరసి స్నాతోనుబిమ్బచ్ఛలాత్సంప్రాప్తశ్శుచితాం బభూవ విబుధాస్వాదార్హపాదామృతః ॥ ౪౨ ॥ (౨) నృత్తైరద్భుతచిత్తహారణకలాయోధ్యాశ్రితామాయయా కర్షన్త్యోమధురాధరావిటజనాన్కాంచీకలాపాంచితాః । కామక్షేమవన్త్య ఉజ్జ్వలతయా కాశీభసన్మధ్యమాస్తన్వానాఃపరమాం ముదం తనుభృతాం తద్వారకాన్తాజనః ॥ ౪౩ ॥ తుఙ్గాబభౌరససమృద్ధబృహత్ఫలాఢ్యా తన్నాళికేరతతిరాతపహారిపర్ణా । వ్యోమాధ్వగశ్రమనివృత్తికృతే ప్రక్లృప్తా పుణ్యా ప్రపేవమధురోదకపూర్ణకుమ్భా ॥ ౪౪ ॥ అస్యాం నగర్యామరవిన్దజన్మా హస్తీన్ద్రశైలోత్తరవేదిరమ్యామ్ । అధ్యాస్య శుద్ధాం హయమేధశాలామనాకులోయష్టుమనా బభూవ ॥ ౪౫ ॥ ౯ ॥ అనన్తరమాఖండలప్రముఖైర్లే

తేన న్యక్కృతా మృగాః చంద్ర ఇతి నిశ్చిత్య(౧) సతాం సజ్జనానాం వసుమోషణే ధనాపహారే క్షమస్సమర్థః కరౌ హస్తౌ యస్యసః । సతాం-నక్షత్రాణాం వసుమోషణే కిరణాపహారే క్షమఃకరః కిరణోయస్యసః । భం-నక్షత్రం తారకం సదితి విశ్వప్రకాశః ॥ వసుర్మయూఖాగ్నిధనాధిపేష్వితి విశ్వః ॥ బలిహస్తాంశవఃకరా ఇత్యమరః । కళంకం-దోషం - అంకంచ । కళంకోఙ్కాపవాదయోరిత్యమరః ॥ కుశేశయేషు దర్భశాయిషు వ్రతిషు శతపత్రేషు చ।విద్వజ్జనపానార్హచరణతీర్థః దేవతాస్వాదయోగ్యకిరణగతసుధశ్చ ॥ (౨) చిత్తహార్యస్మథః తస్యారణకలా కేళీ తత్ర యోద్ధుమశక్యాయోధ్యాః । మాయయా - వంచనయాశ్రితాః।ఆకాశీభవత్ సూక్ష్మమధ్యమంయాసాంతాః।అత్ర అయోధ్యామధురాదిమహానగరీనామానిసన్నివేశవశాత్స్ఫురన్తీతివిశేషః ॥

ఖమండలైః విశ్వావస్వాదిభిర్గన్ధర్వైః విరోచనముఖైరసురైః మాణి
భద్రాదిభిర్యక్షైర్వసిష్ఠప్రముఖైర్మహర్షిభిశ్చ రమ్భాపురస్సరాభిరప్స
రోభిర్జనకప్రభృతిభిర్జగతీపతిభిరన్యైశ్చ ధన్యైరధ్వరదిదృక్షయా సమా
గతైరతివిశంకటమపి కాంచీనగరమత్యన్తనిరన్తరమభవత్ ॥ ప ॥ సం
భారవర్గేష్వనఘసంభృతేషు సర్వేషు చర్త్విక్షు సమాగతేషు । యియ
క్షుమంభోజభవం సమీక్ష్య విచక్షణో వాక్పతిరాచచక్షే ॥ ౨౬ ॥
సరస్వతీ యా తవ ధర్మపత్నీ సరోజసూతేన తయా వినా తే । సవః
ప్రవర్తేత విభావరీషు దేవోత్సవో దీపికయా వినేవ ॥ ౨౭ ॥గ॥ ఇతి
బృహస్పతిభణితిమాకర్ణ్య సరస్వతీసమానయనాయ పరమేష్ఠీ వసిష్ఠమే
వమాచష్ట ॥ ప ॥ కుతశ్చిత్కారణాత్పూర్వం కుపితా మయి భారతీ ।
సరస్వతీనదీం ప్రాప్తా సా త్వయా నీయతామితి ॥౨౮॥గ॥ వసిష్ఠశ్చేదం
పరమేష్ఠిశాసనం శిరసా మానయన్ సరస్వతీతీరమధిగమ్య ప్రణిప
త్యైవ వాచాం దేవీమవోచదేవం ॥ ప ॥ సదర్చనీయే జనని త్వదీయే వ
న్దే వచోదేవి పదారవిన్దే । యయోః స్మరన్తోపి చ హన్తహూక్తిసారం దధా
రాం మనుజా లభన్తే ॥ ౨౯ ॥ చతురాననకవిశేఖరాశ్చకోరాః చతు
రాస్యాననచన్ద్రచన్ద్రికాం త్వాం । పరితాపహరాముపాస్య భక్త్యా
పరితుష్యన్త్యమృతేన వాఙ్మయేన ॥ ౩౦ ॥ కమలాసనవల్లభే కవీనాం
రసనారఙ్గముపేత్య నృత్యసి త్వం । మధురోక్తిమిషేణ తత్ర నిత్యం మ
ణిమఞ్జీరకశిఞ్జితాని భాన్తి ॥ ౩౧ ॥ భజన్తామాఢ్యత్వం పరమిహాయ
జన్తాం క్రతుగణైరయన్తాం వృద్ధత్వం బహుషు కలయన్తాముపకృతిం।
వహన్తామౌదార్యం మహదథ సభం తావకదయాదరిద్రాశ్చేన్నస్యుర్ద్రు
హిణగృహిణిస్తత్ర విషయాః ॥ ౩౨ ॥ గ ॥ భగవతీసరస్వతీభవత్యా
స్సిన్ధుపుత్ర్యాశ్చ మిథోవిరోధమవిరోధం చ పశ్యామః ॥తథాహి ॥ ప॥
(౧) శ్రియా శ్రియం త్వాం చ విరంచపత్ని సువర్ణశోభిన్యమతిర్వ్యభాతి

---

(౧) సువర్ణేన-కనకేన సమీచీనాక్షరైశ్చ। శ్రియా అపేక్షితః సచమూ

అపెక్షితశ్చిత్రముపెక్షితొ,త్ర శ్రియా త్వయా యస్సచ మూకఏవ ॥ ౫౩॥ సంశ్రితెష్టఘటనావిశారదె శారదెందుసుషమాఙ్గిశారదె। రాజసెమునిమనస్య రాజసే రాజసెవ్యచరణారుణామ్బుజె ॥ ౫౪ ॥ (౧) సరస్వతి త్వామనుపాశ్రితొయః సనీరసత్త్వంవహతే విచిత్రమ్॥ భఙ్గంచ ధత్తెత్వముపాశ్రితస్తు ననీరసత్త్వం నచ భఙ్గయోగం॥ ౫౫ ॥ వాగ్దేవతె త్వం విహరస్యుదారావసన్తలక్ష్మీరివ కాననెషు। ప్రసాద యోగాదుదితైర్మరందైః పుష్పాసిపూర్ణాన్ (౨) సుమనస్సమూహాన్॥ పాదెన పశ్యన్నయనేన శృణ్వన్ ప్రాదుర్భవంశ్చాపి భువశ్శ్రివస్తః। తవ ప్రసాదెన దిశొవిశాలయశొమకూలెన విశొభయన్తి॥ ౫౬ ॥ మూకమపి లొకమవలొకయసి యంత్వం వ్యాకరణమాకలయతె సస వివెకః। వకిమపితరళరణధికఌరణజల్పం కల్పయసిదెవి(౩)హరితల్ప వరకల్పమ్ ॥ ౫౭ ॥ వాణీకరవాణేనతిమున్నమితపాణిః ప్రాణిహితకా రిణిసువేణి మధురావాణి। మానినివిధెస్తవనవానిధుతహానిర్హ్యానితత మానితనవానిసవనాని ॥౫౮॥ (౪) సభాయాం సభాయాంసభాయా ద్ధియెన ప్రభాతే ప్రభాతెప్రభాతెస్స్మృతా స్యాత్ । కలాయాం క

కః-సెనాసహితః। త్వయా ఉపెక్షితస్సచ నరః మూకఎవ (౧) హే సరస్వతి-హేనదీరూపెఇతిచ। త్వామనుపాశ్రితః। నీరె-జలె సత్త్వం స్థితిం భఙ్గం తరఙ్గంచ వహతేఇతి॥త్వాముపాశ్రితస్తు నీరసత్త్వం-జల స్థితిం-తరఙ్గయోగంచ నధత్తఇతిచ విరోధః। ఉభయత్ర నీరసత్త్వం రిసానభిజ్ఞత్వం భఙ్గః-పరాజయశ్చేతి వాస్తవార్థః (౨) సుమనసః-పు ష్పాణి-విద్వాంసశ్చ (౩) హరితల్పం-ఆదిశేషః (౪) యెన పుంసా, ప్రభాతె ప్రభాతేప్రతిప్రభాతంతె ప్రభా కాంతిః స్మృతాస్యాత్। సః సభాయాం సభాయాం ప్రతిసభం భాయాద్ధిభాసేతహి।కలానాం విద్యానాం ఆయామః వైపుల్యంతద్వద్భిర్విద్వద్భిఃగీతెస్తుతె హేవాక్ హే వాణి। కలాయాంకలాయాం ప్రతికలం అవిధెయా-అగృహీతాః ని

లాయాం కలాయాం మిగీతే ఽవిధేయా విదేయా విధేయా గిరో వాక్ ॥౬౦॥
(౧) సకృత్త్వదవలోకితస్సకలలోకవిశ్లాఘితశ్శుభామిహ యశస్వితామ
ధికవిక్రమస్సంశ్రితః । సుయుక్తితరవారిణా శికరణోన్మిషద్దీప్తినా
సరస్వతి నిరస్యతి ప్రతిభటచ్ఛటాముద్భటాం ॥౬౧॥ సదుపాసనీయ
మృదుపాదపల్లవే విధుపాదగౌరి మధుపాభకుంతళే । (౨) అవరోపిప
ద్ధభవమోపి దీవ్యయా కవయో భవన్తి తవ యోగినీత్వయా ॥౬౨॥
జానీతే సరణిమిహాక్షచరణో వాణి ! తథా పాణినే స్త్రయ్యన్తం పరి
చిన్తయత్యవికలం తంత్రించ సత్రాయతే । పఙ్క్తుం రక్షతి వైదికం ప్రి
థయతే స్మార్తీమసౌ వర్తనీం యత్ర త్వం శతపత్రజన్మదయితే లేశం
దృశో దాశసి ॥౬౩॥ (౩) ధాటీరుధాటీవ్యదర్పస్ఫుటపటదనడుత్ప్రత్యూహబం
హిష్ఠకమ్పస్ఫూర్జజ్ఝర్ఝరఙ్క్యుద్దంచన్నకుటతటనటజ్జాహ్నవీనిహ్నవాహ్నాః
తరఙ్గన్యక్కారరంగత్క్రమత్ప్రతిభటపటలీపాటవాః ప్రౌఢనాదాః శ్రేష్ఠీకు
ర్వన్తి గోష్ఠీం ద్రుహిణగృహిణి హే ధీజుషాం భేజుషాం త్వాం ॥౬౪॥
ఇత్యూనా త్రిపదీపునర్విదధతీ ద్రాక్షామిపై పదం సిన్ధంతీమకరన్ద

రః-వాచశ్శక్తః॥ విధేయా అధీనాః త్వం విధేయాః కుర్యాః । సర్వాణ్ణి వి
ప్సాంగసాం ద్విభాషావః । (౧) అధికవిక్రమః-ఉత్తమపరాక్రమః । అ
ధి-అధికః కవీనాం-విదుషాం క్రమః-రీతిర్యస్య సః ॥ సకలైః సర్వైః క
లాసహితైశ్చ । అధికం రణే యుద్ధే । పూర్వోత్తరమిమాంసాధికర
ణేషు చ ఉన్మిషన్తీ స్ఫురన్తీ దీప్తిర్యస్య తాదృశేన సుయుక్తిరేవ తరవా
రిః ఖడ్గః తేన॥ ప్రతివాదరూపప్రతిభటానాం ఛటాం నిరస్యతీత్యర్థః ।
అసితాం గౌవిసశన-స్తరవారిశ్చ హుజర్పుతః । కరవాకః కృపాణశ్చ వా
లచ్ఛద్రసుతోపి చేత్యజయః (౨) హేపద్ధభవమోపిత్ । అవరోపి
విః-పక్షి తద్భిన్నాఅపి మేషాఅపి కవయః జలపక్షిణ ఇతి ధ్వనిః । అవ
రోపి మేషసదృశా జడా అపి కవయః విద్వాంసో భవన్తీత్యర్థః (౩) విజ
గీషాః ప్రవృత్తిర్యాసాం ధాటీతి నిగద్యతే॥

మైన్దవసుధామాధుర్యమాధూన్వతీ । కామం కామగవీనవీనపయసాం గర్వక్షతిం కుర్వతీ వాచాం విన్దతి వీచికాతిపజనాః స్వాచాంతమోచామదా ॥ ౬౫ ॥ విరించికంజలోచనే విపంచికాగ్రశింజితైర్వృతం సకల్పమంజరీగచంచరీకగుంజితైః । కరస్థశారికారవైస్తవైశ్చవైదికైస్సతాంగిరామధీశ్వరీతితే విరాజితం భృశం యశః ॥ ౬౬ ॥ వన్దామహే తదరవిన్దాసనప్రమదసన్దాయిమన్దహసితే కున్దాభదంతమణిమన్దారపల్లవవినిన్దాకరం తవపదం । సన్దాహి వైరిముఖబృందారకవ్రజనుతం దారితాంతరతమోవన్దారుమర్త్యసనబృందానిధాత్రసఖిభిందానమిన్దువదనే ॥ ౬౭ ॥ ఇతి స్తుతిమారచయ్య తయా సుప్రసన్నాం పరమేష్ఠిబిమ్బోష్ఠీం వసిష్ఠఏవం పునరాచష్ట ॥ తురఙ్గమేధేనకురఙ్గలోచనే సుకాంచికాంచ్యాం పురి శౌరిమంచితుం । కృతోద్యమఃకంజభవస్సరస్వతి ప్రధానపత్నీం భవతీం ప్రతీక్షతే ॥ ౬౮ ॥ ౪ ॥ తతో మద్వచనం ప్రమాణీకృత్య సత్యవ్రతక్షేత్రం ఝడిత్యలఙ్కృత్య చతుర్ముఖమఖకృత్యం భవత్యా నిర్వర్తనీయమితి ॥ ౫ ॥ వాసిష్ఠం వచనమిదం వాచాందేవీ నిశమ్య సావ్యమిదమ్ । ప్రస్ఫురదధరోష్ఠీ ప్రతివచనం తం ప్రతీదమాచఖ్యౌ ॥ ౬౯ ॥ ౪ ॥ వత్స వసిష్ఠ మత్సరోపేతే నైవ శ్రీమత్సరోజభువా సత్సదస్యవమానితాహం తత్సన్నిధిం కథం ప్రతిపత్స్యే సాపత్రపా ॥ తథాహి ॥ పురాఖలు శ్రీభక్తావాగ్భక్తాశ్చ స్వస్వదేవతోత్కర్షముద్దిశ్య మిథఃకలహాయమానా నానావిధైర్మునిభిరధ్యాప్యమానాం నలినాసనాస్థానీమభిజగ్ముః ॥ తత్రైవం శ్రీభక్తాస్సమర్థయామాసుః ॥ ౫ ॥ వారాశేమథితే నికామమధికా వాగ్దేవతాపేక్షయా యద్వక్షోలవమభ్యపేత్యవిభవై(౧)ర్యక్షేశతాంభిక్షుతాం ద్వారస్థైఃపురుషైరతీవ పరుషైః కోపాదిహోపాకృతశ్శాస్త్రాభిజ్ఞజనఃపు

(౧) యక్షేశతాం-కుబేరసాదృశ్యం । భిక్షుతాం-లక్ష్మీకటాక్షప్రార్థనయా ప్రాప్తవతాం భిక్షుభిక్షయామలాభేచేతి యాఞ్చాపూర్వకప్రాప్తి

నః పునరసౌ సాపత్రపస్తామ్యతి ॥ ౨౦ ॥ మద్భక్తాశ్చైవ మేనాం ప్ర త్యూచుః ॥ నివర్ణ్యామిమాం సమ్పదం నిరుపమాం సమ్పాదయిత్వాం జ సా రాజా పుమర్థలవిక్రమగకవయితుర్వాచాం న చేద్గోచరః । ధ త్తాం కోభువివిత్తనాథమహిషీ ముక్తాకలాపాన్వితత్తత్తాదృక్సుషుమా వలేపదమనే దత్తావధానం యశః ॥ ౨౧ ॥ కించ ॥ అప్యూరస్యుదధిజాం నిదధానం సంశ్రితేషు విభవాన్ విదధానమ్ । బ్రహ్మపూర్ణమపి నైవ విభాయాత్ప్రాక్తనోక్తిపదతాం యువినేయాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం వివా దిభిస్తత్త్వం పృష్టస్స్రష్టా మహర్షిభిః । సత్యమాచష్ట పురతస్సత్యలోక నివాసినామ్ ॥ ౨౩ ॥ సమ్బిభ్రతీమతిశయం దశయా మహత్యా సం ధుక్షితామమితయా ఘృతధారయాపి। దీపో ఘృదీప్తి(౧)లహరీం మిహిర స్య లోకే కైవాపి కాన్తికలయా తులయాం బభూవుః ॥ ౨౪ ॥ తదేత దవధార్యతామ్ ॥ యాం మాతా జగతాం వదన్తి నిగమా యామేవ స ర్వాధికాం యత్తైశంతియామొక్షితాస్తనుభృతాం యస్యై హరి(౨)స్తిష్ఠతే॥ యస్యాపిన్దతి భాగతిస్స్వవిభవం యస్యావయం కింకరాః యస్యామా యతతే మతిగ్గకమలయా కావాతయా స్పర్ధతే ॥ ౨౫ ॥ కించ ॥ స్త్రై ణం సమస్తం విభవో రమాయాః పౌంస్నం చ కృత్స్నం భగవద్విభూతిః

త్త్యర్థాద్భక్షధాతోరసుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనేపదానిత్యత్వప్రత్యేలట శ్శత్రాదేశః రక్షతామితి క్వాదిత్వగపాఠః తదాస్థితపరిపాలనస్యైవర క్షణరూపత్వాత్ ప్రకరణప్రతీతాప్రాప్తప్రాప్తిరూపయోగశబ్దా ర్థాభావాదేతత్ప్రకరణానానురూప్యమితి భాతి। అథవా భిక్షతాం ప్రా ర్థితుమాణానామిదానీం లక్ష్మీకటాక్షకలయా యత్కేశవదాచరతామి త్యాచారక్విబన్తాత్కర్తరి శతృప్రత్యయే షష్ఠీబహువచనాన్తం । భి క్షతామిత్యత్ర శతృప్రత్యయః పూర్వవదేవ (౧) లహరీ తరఙ్గః-ప్ర వాహో వా (౨) ప్రకాశినస్థేయాఖ్యయోశ్చేతి సూత్రేణస్యాభిప్రాయ ప్రకాశనేఽత్మనేపదం । అత్ర యచ్ఛబ్దే సప్తాపి విభక్తయో నిర్దిష్టాః॥

రమాసమా ప్రాణసమా మమాతస్సరస్వతీనైవ భవిష్యతీతి ॥ ౭౬ ॥
గ ॥ ఏవమాదిశంతం దయితం ప్రతి పునరహమేవమవాదిషం । సత్య
మేవం తథాపి యథాహమఖిలాసు నదీషు ప్రకృష్టా స్యాం తథా వి
ధాతర్మయి ప్రసాదం విధాతుమర్హసీతి ॥ ఇదం చ విరించో మద్భాషి
తం నిశమ్య పరికుపితమనాః పునారచయామాస వచనమిదం ॥ కలశ
జలధిదుహితృరమణచరణనలినజననకలితసకలసరిదతిశయాయాం జ
హ్నుతనయాయాం జాగ్రత్యాం తవేయమఖిలసరిదతిశయలిప్సా కా
స్తుభే వస్థితే గారుత్మతమణేః కస్యచిదశేషమాణిక్యాధిక్యస్పృహేవ ద
పహాస్యా ॥ తథాహి ॥ వ ॥ శేషాహేర్భుజగాన్తరైర్భగవతీ యోషాన్త
రైరిన్దిరా ప్రత్నామ్నావాక్యశ్లోకోక్తిభిశ్శుభతమోరత్నాన్తరైః కౌస్తుభః ।
వైకుంఠో భువనాన్తరైశ్చ వినతాపుత్రః పతత్ర్యన్తరైః క్షేత్రైస్స్రోతాస్సరి
దన్తరైశ్చ నసమా దైత్యారిసమ్బన్ధినః ॥ ౭౭ ॥ గ ॥ ఏవం దేవగన్ధర్వ
మునీన్ద్రసాన్ద్రాయాం సభాయాం విధికథితనికర్షామర్షాకులా తతస్స
ముత్థితా మదంశసమ్భూతాం సరస్వతీనదీమాసాద్య బహూని దివసాని
నివసామి ॥ తద్యది సద్దయో మద్దయితో యియక్షతే ॥ తదానీమత్రైవ
హయమేధేన మాధవమారాధయతు ॥ అస్య హి ప్రదేశస్య రామణీ
యకం పావనత్వం చానన్యసాధారణం ॥ పశ్య ॥ వ ॥ ఏతత్సింధుజలాం
చితానిలవశప్రోద్దన్తరౌఘన్తరుత్వఙ్గద్భృంగరవాభిమన్త్రితసుమశ్చ్యోత
న్మధుప్రోక్షితాః । సామాశ్లిష్టపలాశకాశకుశసంపూర్ణాముదం త
న్వతే చిత్రైర్వ్యన్యఘనైర్విధూతపథికక్లేశాః ప్రదేశా ఇమే ॥ ౭౮ ॥ గాయ
న్తీవ రథన్తరం మధుకరాశ్శంసన్తి శస్త్రం శుకాశ్ఛజే కోకిలగీర్మిషాత్ప్ర
తిగరం కుర్వన్త్యమీ శాఖినః । కాపోతేన వషట్కృతే విటపసత్పాత్ర్యా
త్తపుష్పగ్రహైః ఫుల్లైశ్పల్లవపావకే మధుమయీస్సమాహుతీర్జుహ్వ
తి ॥ ౭౯ ॥ గ ॥ ఏతచ్చ వచో వచోదేవ్యా నిశమ్య వసిష్ఠః పునరిమాం
వాచమువాచ ॥ సరస్వతి సర్వమప్యవగతవతి భగవతి భవతి నైవం వదితుమ

ర్హతీతి ॥ సత్యవ్రతస్య హి భూయానతిశయస్సకలభువనవిదితః ॥ తథా హి ॥ ప ॥ (౧) ప్రీతం నంగే భజతి సుదృశాం బ్రహ్మవిత్తాపహారీ పాత్రే దానం కలయతి మహానాస్తికశ్చేతి నిన్ద్రామ్ । ప్రాప్తో యః ప్రాగ్వ్రజతి మనుజస్సోఽపి సత్యవ్రతం చేదుక్తైరుక్తైర్ద్రుహిణగృహిణీస్తూయతే హన్తశబ్దైః ॥ ౮౦॥౯॥ ఇమాం చ వాసిష్ఠీముక్తిం నిశమ్యాపి పరమేష్ఠిబిమ్బోచ్ఛిష్టసమ్మానే ప్రియకృతావమానేన సన్ధుక్షితప్రతిఘా సత్యవ్రతముపయాతుమ్ ॥ ప ॥ నమత్సుమతిదాయినీం నళినపీఠగాఢస్తనీం మనీషిభిరుపాసితాం ప్రణిపతన్మునిగ్రామణీః । తదాగమమనోరథస్తుతిపరాహతానందథుః పితామహవితానభూసవిధమేతుమైచ్ఛత్స్వనః ॥

ఇతి శ్రీకాఞ్చీనగరనాయకతాతాచార్యభాగినేయవాజపేయ
సర్వపృష్ఠాప్తోర్యామాదియాజిశ్రీ శ్రీనివాసార్యతనూభవస్య
శ్లైవయమకచక్రవర్తినో రఘునాథార్యయజ్వనస్తనయేన
శ్రీనివాసకృపాతిశయసువిదితనయేన సీతామ్బాగర్భసమ్భవేన
శ్రీమదాత్రేయవేంకటార్యయజ్వనా విరచితే
వరదాభ్యుదయాభిఖ్యే చమ్పూప్రబన్ధే
ప్రథమో విలాసః

(౧) సుదృశాం స్త్రీణాం । బ్రహ్మవిత్తం-బ్రహ్మస్వం అపహరతీతి తథా । పాత్రే-వేశ్యాయాం । పాత్రం గణికా వేశ్యా వారవధూటీవ రూపవత్యా సా ఇత్యుక్తేః । మహానాస్తికః । అత్యన్తనాస్తికశ్చేతి నిన్ద్రాం యః ప్రాక్ ప్రాప్తః । సోఽపి నరః సత్యవ్రతక్షేత్రం వ్రజతి చేత్ ఉక్తైరుక్తైశ్శబ్దైః ॥ సుదృశాం-విదుషాం । బ్రహ్మవిత్ - బ్రహ్మజ్ఞః । తాపహారీ । తాపత్రయనివర్తకః । పాత్రే-యోగ్యే । దానం వితరణం । మహాన్ । ఆస్తికశ్చేతిస్తూయతే । అస్తి పరలోక ఇతి మతిరస్యాస్తికః నాస్తి పరలోక ఇతి మతిరస్య నాస్తికః । అస్తి నాస్తి దిష్టం మతిరితి సూత్రేణ ఠక్ ॥

శ్రీః

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీద్వితీయవిలాసప్రారమ్భః శ్రీ

అథ కోపవతీం సరస్వతీం తాముపహాయైవ చికీర్షుమశ్వమేధమ్ । అవలోక్య మునీన్ద్రబృన్దమారాదరవిన్దాసన ఏవ మాచచక్షే ॥ ౧॥గ॥ హే భగవన్ విధాతస్సర్వథా మద్వారకోపానోపాగమిష్యతి సరస్వతీ॥ తతస్సావిత్ర్యాదిపత్న్యన్తరసమేతో భవానత్ర చికీర్షితం క్రతుమారబ్ధుమర్హతీతి॥ తథైవేతి తామరసభూరప్యభ్యుపగమ్య లమధ్వరం సావిత్ర్యాదిసంయుతో నిరాశఙ్కస్సఙ్కల్పయామాస॥౫॥ అథానుతిష్ఠన్నయమేధదీక్షామభ్యాగతానధ్వరదర్శనాయ । సురాసురాన్స్వానయితుం విధాతా ధరాసురాన్ ధర్మవిదో న్యయుఙ్క్త ॥ ౨ ॥ పత్న్యః ప్రజానాం పరమాజ్ఞయా తత్సభాసదస్సాధు సభాజయన్తః । భూమీసురా భూరితరాం సపర్యాం విశేషతస్తే త్రిదశేషు తేనుః ॥ ౩ ॥ స్వపూజనేనావధుతాస్సుధాభుజాం సర్వేపి జైత్ర్యాస్సదసస్స్వయమ్భువః । తత్త్వావబోధాదగతస్తిరస్కృతాశ్చిత్తాద్దురూహేఽన్త నిర్గతా బహిః॥ ౪ ॥ గ ॥ అనన్తరమమరబృన్దదుస్సహం తు కామా భీమా దైత్యస్తోమాస్సఙ్గ్రామాయ మతిమారచయామాసుః ॥ తాంశ్చసంయతేయతమానాన్ కార్యాకార్యవివేచనో విరోచనో వచనమిదమవోచత ॥ భో భోః పూర్వదేవా అనాలోచితరుచిరమచిరమనర్థోదర్కమముం సన్నాహముపజహాస్తు భవన్తః ॥ తథాహి ॥ ౫ ॥ సహసా కుర్వతాం కర్మ శర్మహానిరసంశయమ్ । సులభా శలభానాం హి వహ్నిమహ్నాయ విన్దతామ్ ॥ ౬ ॥ అసాధ్యే యతమానో ద్రాగనాలోచ్య నిజం బలమ్ । ఉపలం బాలకస్తుఙ్గముద్ధరన్నివ ఖిద్యతే ॥ ౭ ॥ ప్రబలైరపి చావిచార్య కార్యే యతమానైశ్చ తసేవ్యతే విషాదః। అవిమృశ్య పదం ప్రదేమదేభా దదతో గ్రాహ

ముఖం దురితం ప్రయాన్తి ॥ ౭ ॥ వికలనిజపక్షశక్తిర్విచేష్టమానో జ
నః పరబలేన । ఆకులతామాకలయేత్కోకిలపాక ఇవ కాకలోకేన ॥౮॥
ప్రాయేణ దుర్బలోఽపి ప్రబలావలమ్బసమ్పన్నముల్బణబలోఽపి నలో
ప్తుమీష్టే । కిం కుఞ్జరః కథయ కేసరికన్దరాన్తకాసారసారసకదర్థనలబ్ధవ
ర్ణైః ॥ ౯ ॥ ప్రస్పర్ధతే జడాత్మా పరేణ యస్తద్బలం హ్యపశ్యన్ సః ।
కబలీక్రియతే రిపుణాకలశీతనయేన సలిలరాశిరివ ॥ ౧౦ ॥ యదుపాయ
తఏవ సాధనీయం క్రియతే తత్ర న విక్రమస్సమర్థైః । వసనం
దృఢకణ్టకేషు లగ్నం కృతిభిర్న ప్రసభకృష్యతే బలేన ॥ ౧౧ ॥ మధ్యే
నిధాయ కమపి క్షపయేద్విపక్షాన్ సాక్షాద్యది స్పృశతి తైః ప్రబలై
ర్వినశ్యేత్ । ఆధాయ కుమ్భమనలో న్తరతో జలస్య క్వాథాయ జాయ
తఇయాక్షయమన్యథాయమ్ ॥ ౧౨॥ ఇత్థం చ నిగదన్తి నీతివిదః ॥ ప్రా
జ్ఞాపచారః కుజనానుసారః ప్రజాజిఘాంసా ప్రమదైకసక్తిః । బా
లేన సఖ్యం బలవద్విరోధో నృపత్యోర్వినష్టా షడిమే నిరుక్తాః ॥ ౧౩ ॥ స
ఙ్ఘర్షముత్పాద్య మిథో రిపూణాం భఙ్గం బుధాస్సఙ్ఘటయన్తి తేషాం।
గ్రావోపరి గ్రావనిపాతనేన గ్రావ్ణోర్ద్వయోరప్యుదియాద్విభేదః॥
ఇదం చావధేయమ్ ॥ పఙ్కేప తేన పఙ్కేన చాఙ్కే ధౌతాయావిశ్య స్వాధుహృద
శ్చ వక్ష్యమాణశ్చ । లఘుధీరిహ యః ప్రకాశయేత్తాం లభతే కేవలమే
వ లాఘవం సః ॥ ౧౪ ॥ తతశ్చ ॥ సకలసురగణవైరీ సర్గరక్షాన్తకారీ
దితిజనిచయఘాతీ దేవతాపక్షపాతీ । హరిరధిహయమేధం బ్రహ్మణా
రాధ్యతే తత్సమరమిహ న దైవైస్సామ్ప్రితం సామ్ప్రతం సః ॥౧౫॥౧॥
పరం త్వత్రాయముపాయః ప్రతిభాతి ॥ అయంకిల పఙ్కజాసనోఽపి నై
వ సరస్వతీమశ్వమేధేన యజతే తదుపష్టం తస్యాః క్రోధమేధయద్భి
రస్తాభిరధ్వరభఙ్గస్సఙ్ఘటనీయస్తస్సఖీనైవ । ఏతచ్చ వైరోచనం వచన
ముచితమిత్యభినన్దన్తో దితినన్దనా అరవిన్దభవసున్దరీసన్దర్శనాయ ప్రస్థా
య సరస్వతీప్రతీరముపాసేదుః ॥ తేచ సర్వేఽపి దనుజవేషధరా అను

రా గిరాం దేవతామేవం తావదభితుష్టువుః ॥ జయ దేవి సదా సర్వస
దాగమసమీడితే । జయ దేవి బుధానాం సద్వరదే పరదేవతే ॥౧౭॥ కవి
లోకచకోరచన్ద్రికాం త్వామరవిన్దాసనపూర్వపుణ్యశైలీమ్ ॥ పరిపీ
య విలోచనాని మాతః కృతినః కామపి సౌహితీం లభన్తే ॥౧౮॥ సా
చ వాచాం దేవీ స్తుతిప్రసన్నా కిం నామ భవతామాగమనప్రయోజ
నమితి తాన ప్రాక్షీత్ ॥ పృష్టాశ్చ తే తామేవమవోచన్ ॥ ప ॥ కు
మతిభిర్మునిభిః ప్రతిబోధితో వనజభూర్వనితాన్తరసంయుతః । సవన
మారభతే భవతీం వినా కవనమంబ వినా ప్రతిభామివ ॥౧౯॥ గ ॥
ఇమామమర్యాదామసహమానా వయమేతదుదన్తం భవత్యై ప్రత్యా
వేద్య త్వన్ముఖేనైవ తన్మఖప్రత్యూహం కర్తుకామాస్సమాగతాస్స్మః ॥
తతశ్చ ॥ ప ॥ మఖభఙ్గం విరిఞ్చస్య ముఖభఙ్గం సుపర్వణామ్ । కర్తు
మర్హసి దృప్తానాం హర్తుమర్హతి నశ్శుచమ్ ॥౨౦॥ గ ॥ పత్యుర్మఖ
ప్రత్యూహః కథంకారం కరణీయ ఇతి మా శఙ్కిష్ఠాః ॥ ప ॥ హన్తానా
దృత్య ధాతుస్సహచరి భవతీమశ్వమేధః ప్రవృత్తో ప్యత్యర్థం దుస్సహ
త్వాత్ప్రథితశకనయా సత్వయా వారణీయః । రోద్ధవ్యా నస్తు భవ్యో
త్తరమపి నిపుణైస్సవ్యథాకారకం చేదత్యుష్ణం పౌష్ణమంశుచ్ఛిదమపి కి
రణం వారయన్త్యాతపత్రైః ॥౨౧॥ గ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా గ్రహిణీం దై
త్యానాముక్తిముపశ్రుత్య కుపితవత్యా సరస్వత్యా ప్రాజాపత్యాధ్వర
ప్రత్యూహం కర్తుమత్యుల్బణవైయాత్యయా వేగవత్యాఖ్యతటవత్యా
కారం బిభ్రత్యా సహ్యగిర్యధిత్యకాతో నిర్గత్య సత్యవ్రతం ప్రత్యా
జగ్మే ॥ ప ॥ సర్వాముర్వీముదఞ్చత్తరఘురసహసా సాధునా సాధునా
నా పాతాళం వ్యాప్నువానా కిలజలవలనైరభ్రగర్భం లిహానా । వ్యా
ధూన్వానా ధనానాగిరికులమచలం లోకమానాప్నువానా నిరన్ధ్రీభూత
దిక్కా సరసిజవసతేస్సిన్ధురూపా పురన్ధ్రీ ॥౨౨॥ గ ॥ తదా కిలకులా
కులసురకరటివరకరటకటట స్యన్దమాన దానపూరవ్యతికరకిర్మీరితనీర

తయా కులశిఖరిశిఖరాక్రమణసమయసముపనతతదీయధాతుపాంసు
మాంసలతయా చ సంజాతయమునాసరస్వతీసఙ్గగఙ్గాప్రవాహమోహ
మావహంతీ, ఘనతరస్యదసముత్పాటితవివిధవిటపిపటలనిబిడతరుణకు
సుమనికరవిసృమరమకరన్దధారాభిః ప్రవాహజవాకృష్యమాణక్షోణీ
ధరకన్దరోద్ధితకణ్ఠీరవకణ్ఠరవశ్రవణకాతరకలఙ్కసారఙ్గ సమాశ్వాసన
వ్యాసఙ్గవేళాసముపనతతరఙ్గసఙ్ఘాతవిదళితకురఙ్గలాఞ్ఛన మణ్డలగళద
మృతఝరీభిశ్చ పునరుక్తమాధుర్యగామ్భీర్యా, సలిలోపరి పరిప్లవమా
నహరిదశ్వస్యన్దనధురంధరగన్ధర్వకాన్తిసన్దోహసంవలనదశాద్విగుణితవి
శాలశైవాలమాలా, పతనోత్పతనోల్లసత్కల్లోలసఙ్ఘసఙ్ఘోషాడమ్బరప
రికమ్పితనిలిమ్పలోకానోకహశాఖాగ్రనిష్పతత్పుష్పతత్యామ్రేడితడిణ్డీ
రఖణ్డమణ్డపాణ్డురా, జలమధ్యవలమానవలాహకకులాన్తరసన్దృశ్యమాన
నక్షత్రలక్షసమర్పితపుష్కరపర్ణాభ్యర్ణవర్తిపుణ్డరీకమణ్డలీమోహా, ఆక్రా
మన్తీవ రసాతలమాచామన్తీవ భూతలమాప్లావయన్తీవ త్రివిష్టపమాప్యా
యయన్తీవ సప్తరత్నాకరానాకమ్పయంతీవ సప్తకులాచలాన్సఞ్చాలి
యన్తీవ దిక్చక్రవాళం, సంక్షోభయన్తీవ బ్రహ్మాణ్డం, ఉద్విగ్నయన్తీ
వ దిగ్గజాన్, ఉన్మూలయన్తీవ మహాటవీం, ఉపరున్ధతీవ పద్మబంధుగతిం,
ప్రతిషేధయన్తీవ చన్ద్రచఙ్క్రమణం, భక్షయంతీవ నక్షత్రగణం,
భర్త్సయంతీవ స్వం వినా ప్రక్రాన్తాధ్వరకర్మాణం బ్రహ్మాణం, మ
జ్జయన్తీవ ప్రపఞ్చం, లజ్జయన్తీవ ప్రళయజలధిం, తర్జయన్తీవ పత్యా
ధ్వరఋత్విజః, కబళయన్తీవ కాఞ్చీనగరీం (౧) రాజపత్నీవ విధృతవి
చిత్రోర్మికా (౨) యుధ్యమానభటపఙ్క్తిరివ వ్యాలోలపరమకరవాలా

(౧) అంగుళీయకమూర్మికా। భఙ్గస్తరఙ్గఊర్మిర్వేతి చామరః (౨) వ్యా
లోలాః పరమాఉత్కృష్టాః కరవాలాః కృపాణా యస్యాం సా। ప
రాః మకరాణాం-మీనానాం వాలాని యస్యాం సా ॥

(౧) అఙ్గరీతిరివావగ్రాహగ్రాహికా (౨) వికృతిరివోచ్చోదకా (౩) బుభుక్షువన్తనగరీవ రక్షితశమ్బరాడమ్బరా (౪) దాశరథిదయాఝురీవ సమూలకాషంకషితానుకూలమహాగశ్శ్రేణికా (౫) కృపణగృహిణీవ కువలయభూషితా (౬) కుజనతేవ సతామరసతామఙ్కలయన్తీ (౭) సవేగగమనాపి రాజహంసగతిః (౮) సవనసమృద్ధిరపి వితతాగరాజి

---

(౧) అఙ్గదేశరీతిః అవగ్రాహస్య వర్షప్రతిబన్ధస్య గ్రాహికా। గ్రాహాణాం నక్రాణాం గ్రాహికా చ (౨) వికృతిః-వికృతియాగః ఉత్-ఉత్పన్నం చోదకం ప్రకృతిభూతయాగగతధర్మాతిదేశవిధాయకవచనం యస్యాస్సా। ఉచ్చం-అధికం ఉదకం యస్యాస్సా చ (౩) శమ్బరస్య తదాఖ్యాసురస్య జలస్య చ ఆడమ్బరః। ఆడమ్బరో(స్త్రీ)సంరమ్భ ఇతి విశ్వః (౪) మూలేన సహ సమూలం కషిత్వా సమూలకాషం తథా కృతా సమూలకాషంకషితా। నిమూలసమూలయోః కష ఇతి ణముల్। కషాదిషు యథావిధ్యనుప్రయోగః పూర్వస్మిన్నితి ప్రకృతిభూతధాతోరేవానుప్రయోగః। అనుప్రయుక్తస్య చ తదర్థకత్వమేవ నత్వర్థాన్తరం। మూలేన సహ నాశితేతి యావత్। అనుకూలానాం-అనుసారిణామాశ్రితజనానాం ఆగాంసి-అపరాధాః తచ్ఛ్రేణిః తత్పరంపరా। అనుకూలం కూలసమీపే యే మహాన్తో గాః-వృక్షాః తత్పఙ్క్తిశ్చ యయా సేతి బహువ్రీహిః శైషికః కప్ (౫) కృపణగృహిణీ-దరిద్రస్య పత్నీ కువలయైః-కుత్సితకటకైః నీలోత్పలైశ్చ భూషితా (౬) కుజనతా-కుత్సితజనసమూహః। సతాం-సజ్జనానాం। అరసతాం-రాగాభావం। తామరససహితత్వం చ (౭) సవేగగమనాపి-సత్వరగమనాపి। రాజహంసస్యేవ మన్దగతిర్యస్యాస్సేతి విరోధః। రాజహంసానాం గతిః ప్రాప్తిర్యస్యాం సేతి పరిహారః। రాజహంసస్తు భల్లాక్రామగాల్లోవాటరాటక ఇతి భాస్కరః (౮) సవనసమృద్ధిరపి వృక్షషండసమృద్ధాపి వితతానాం-విస్తృతానాం అగానాం-వృక్షాణాం రాజిః-పఙ్క్తిః లో

లోపాశ్రితా (౧) అప్ప్రదానశీలతయా ప్రఖ్యాతాపి స్వర్ణస్తోమపరి
పూరితసకలాశా (౨) నాగోల్బణప్రవాహాపి భూభృదాకర్షణప్రవృ
త్తా, కంజభవనసవనభాజనే రాగవతీ వేగవతీ ద్రాగవతీర్ణవతీ సత్యవ్ర
తసన్నికర్షం ॥ ౪ ॥ స్వవర్గమారబ్ధమఖం విరిఞ్చం సనిర్జరం ద్రాగివతర్జ
యన్తీ । నిర్జగ్ముషీ సహ్యతటాన్మృగాక్షీ పర్జన్యవద్వేగవతీ జగర్జ ॥ ౨౩ ॥
తదా కిల శ్రుతాద్భుతవేగవతీగర్జితానాం పితామహవితానశాలాంగతా
నాం దేవతానాం భూదేవతానాంచ సంజాతాపరమాకులతా నోపగ
తా వాచామపి గోచరతాం ॥ తథాహి ॥ ౪ ॥ నాదేనాదేయాద్భుత
పూరస్య సమృద్ధైకతానం ధావం త్రిసుర్యాసురజాలం। హస్తస్రస్త
ప్రస్తరమస్తస్తశస్త్రం త్రస్తత్రస్తం గ్రస్తమభూద్దుస్తరమన్త్రైః ॥
(౩) ఉద్వేగాద్గర్జితే ధాతురుద్వేగావర్జితే కృతా। స్వాహాకారశ్శమం ప్రా
ప్తో హాహాకారో విజృమ్భితః ॥ ౨౫ ॥ అపిచ ॥ వేగవత్యాగమోద్వేగవి
ద్రుతా శేషమానుషా। వితానశాలా సా భేజే స్వయమేవ (౪) వితానతాం।

పేనాభావేనాశ్రితేతి విరోధః । జలసమృద్ధియుతా విస్తృతవప్రైః
రాజితైర్జలవ్యాప్తైశ్చ ఉపాశ్రితేతి పరిహారః (౧) దానాభావస్వభావత
యా ప్రసిద్ధాపి స్వర్ణస్తోమేన-సువర్ణసమూహేన పరిపూరితా సకలా
నాం జనానాం ఆశా-ఇచ్ఛా యయేతి విరోధః । అపాం-జలానాం ప్ర
దానం శీలం ఫలానభిసన్ధిపూర్వకప్రవృత్తిర్యస్యాస్తత్త్వేన ఖ్యాతాసు
ష్ఠు అర్ణసాం జలానాం స్తోమేన పరిపూరితాస్సర్వా ఆశాదిశో యయా
సేతి పరిహారః (౨) అగైః-పర్వతైః ఉల్బణః-ప్రవాహో యస్యాస్త
థ్భూతాపి భూభృతాం-గిరీణాం ఆకర్షణ ప్రవృత్తేతి విరోధః । నాగైస్స
ర్పైరుల్బణప్రవాహేతి పరిహారః (౩) ఉద్వేగా యా వేగవత్యా గర్జితే
భర్త్సనే సతి ఆవర్జితస్సమ్పాదితఉద్వేగో భయసమ్భ్రమో యస్మింస్త
స్మిన్ ధాతుః కృతా బ్రహ్మసవనే । ఆహితాగ్న్యాదిత్వాత్పరనిపాతః
(౪) వితానతాం-శూన్యతాం । వితానం త్రిషుతుచ్ఛక ఇత్యమరః ॥

॥౪॥ అనన్తరమాకస్మికాత్యద్భుతనదీస్రోతస్సమాపతనచకితా వితానవిలోకనార్థమాగతాస్సర్వేపి సనిర్వేదం చతుర్వదనం యజమానం శరణముపజగ్ముః అబ్రువంశ్చైవం ॥ భగవన్ పితామహ పరిత్రాయస్వ పరిత్రాయస్వ శృణు చేదం వచనం ॥ ౫ ॥ (౧) హన్తాద్య మహీభృత్కటకానశేషానామజ్జయన్తో ముఖలగ్నఫేనాః । నాగ్నాస్తు గఙ్గా ఇవ యజ్ఞగేహాన్నైవ నదీతరఙ్గా ద్రుతమాపతన్తి ॥ ౨౭ ॥ (౨) దీప్రవాహాగమనతో నిర్వర్త్యేఽస్మిన్ తవ క్రతౌ । నదీప్రవాహాగమనం చేద్విఘ్నో నాస్య కిం భవేత్ ॥ ౬ ॥ ఇదం వచనం నిశమయ్య నిష్కర్తవ్యతామూఢో హిరణ్యగర్భో యోగదృష్ట్యా దైత్యమరుక్తిముపశ్రుత్య కుపితవాణ్యాః భారత్యాః కృత్యమిత్యధిగమ్య గత్యన్తరపరాఙ్ముఖో గరుడధ్వజమేవ భగవన్తం శరణముపగచ్ఛన్నిచ్ఛమతేరిత్థమనుసన్ధత్తే ॥ ౫ ॥ భవన్త్యైరవభాస్వరాసురారే తవ వైజయన్త్యవిఘాతభీతచేతాః । తరణం విపదం బుధైరభీప్సన్ శరణం త్వచ్చరణామ్బుజం భజామి ॥ ౨౮ ॥ (౩) భవత్పదకుశేశయే భవనివృత్తయే స్వాశయే రమాసఖ దయోదధే రచితభక్తభవ్యే దధే । యథా న భయమద్య రే భవతి సిన్ధుతో మధ్వరే తథా ఖలు మయి ధన్యతాం వి

(౧) మహీభృతాం-రాజ్ఞాం కటకాన్ సేనానివేశాన్ । మహీభృతాం గిరీణాం కటకాన్-నితమ్బప్రదేశాన్ । ముఖే-వదనే అగ్రభాగే చ । నాగ్నాః-నగ్నవ్రతప్రవిష్టజైనసమ్బన్ధినః తన్మతే హింసాసామాన్యస్య నిషిద్ధత్వేన యాగీయహింసావిరోధేపి తేషాం ప్రవృత్తిః (౨) దీప్రస్య-ప్రకాశమానస్య వాహస్య-అశ్వస్య । ఆగమనతః ఆగమనాన్నిర్వర్త్యే నిష్పాద్యే తవ క్రతౌ దీప్రవాహాగమనం న చేత్ । అస్య యజ్ఞస్య విఘ్నో న భవేత్కిమితి కాకుః భవేదేవేత్యర్థః । నద్యా వేగవత్యాః ప్రవాహాగమనం చేత్ । అస్య విఘ్నో న భవేత్కిమితి పూర్వవదర్థః (౩) హే దయోదధే రమాసఖ । రచితం కృతం భక్తానాం భవ్యం శుభం యేన తత్ । భవతః పదకుశేశయే పాదాబ్జే । స్వాశయే-స్వహృదయే దధే ధారయామి । హే మధ్వరే-మధునామకాసురసంహారక ॥

దధతీకృపాతన్వతామ్ ॥ ౩౦ ॥ హర్తుం సత్వరమాపదాం సముదయం కర్తుం బహూనాస్పదో ధర్తుం నాధసమస్తలోకభరముద్ధురం భవాదాశ్రితాన్ । లోప్తుం ప్రాప్తమదాన్ ద్విషః ప్రచరితం గోప్తుంచ నిశ్శేషం కశ్శక్తస్సకమలాసహాయ జగతి త్వత్తఃపరోపిక్ష్మాతలే ॥ ౩౧ ॥ (౧) వర్ణత్రయం సువిద్యం శ్రీమత్స్యాదిత్యనుశ్రవచస్త్వం । ద్వ్యర్థతయేవవివృణ్వన్ శ్రీమత్స్యాత్మా శ్రుతీరుదహరస్త్వం ॥ ౩౨ ॥ (౨) కూర్మరూపో భవాన్శౌరే యేనాపి వసుధాభృతా । తేనత్వం చకృషే చిత్రం దేవాన్నసుధాభృతః ॥ ౩౩ ॥ (౩) కోలతాం త్వత్పరః ప్రాప్య కోలతామివ మేదినీం । ఖణ్డితోగ్రాద్రిరుద్ధర్తుం పండితో వనరాశితః ॥ (౪) రూపవతాఽఽశ్చర్యమపితే నృహరే విస్మయావహం । హిరణ్యమపి

---

(౧) వర్ణత్రయం ప్రణవగతాకారోకారమకారాత్మకం సువిద్యం సమీచీనజ్ఞానప్రదాయకం శ్రీమత్-శోభాయుక్తం స్యాత్ । వర్ణత్రయం బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యత్రయం శ్రీమత్స్యాత్ మిహాకృతేః శోభనా విద్యా వేదవిద్యా యస్యతత్ భవేదితి శేషః ఇతి త్వం అనుశ్రవవచః వేదవచనం ద్వౌ అర్థౌ అభిధేయౌ యస్యతత్తయా వివృణ్వన్నివ త్వం మత్స్యమూర్తిస్సన్ శ్రుతీః-వేదాన్ ఉదహరః-ఉద్ధృతవానసి (౨) హే శౌరే కూర్మరూపో భవాన్ యేన వసుధాభృతా-మన్దరగిరిణా అపి ప్రాప్తః । తేన గిరిణా త్వం దేవాన్ నవసుధాభృతః గిరహితాన్ చకృషే కృతవానితి చిత్రం నవామృతభాజో కార్షీరితి వాస్తవార్థః । (౩) త్వత్పరః త్వద్భిన్నః కఃపుమాన్ కోలతాం-వరాహత్వం ప్రాప్య ఖండితోగ్రాద్రిస్సన్ మేదినీం లతామివ వనరాశితః-సముద్రాత్ ఉద్ధర్తుం పండితః-సమర్థస్స్యాత్ (౪) హే నృహరే నృసింహ తే రూపవతాఽఽశ్చర్యమపి ఆశ్చర్యం । విఖ్యాతం ప్రసిద్ధం హిరణ్యం సువర్ణమపి అనష్టాపదం అష్టాపదభిన్నం వ్యధాః కృతవానితి చిత్రం । హిరణ్యం-హిరణ్యకశిపుం । అనష్టాః నాశరహితాః ఆపదః విపదో యస్య తం

విఖ్యాతం యదనష్టాపదం వ్యధాః ॥ 3౫ ॥ (౧) అపికుప్రతిగ్రహమ
వాప్యజనో యదినాకకార్యమిహ నిర్వహతి । పరమల్పకోపి పరివృద్ధి
మియాదితీవామనేన భవతా వివృతం ॥3౬॥ (౨) మృగయురివభృగుప
తేత్వం మృగయుగానఖవానసీభుజోగ్రపృష్టాన్ । సహతోడయుగపరశునా
ప్రతిగర్జద్రిక్తపానదృప్తేన॥ 3౭ ॥(3) ప్రాప్తక్షీస్త్వం రామతుష్ట్యై
బుధానాం లంకారక్షోదక్షమస్వానశబ్దం । త్వత్పుత్రాభ్యాం శ్వాత్సు
కావ్యారరక్షేలజాలరక్షోదక్షమస్వానశబ్దం॥ 3౮॥(౪) త్వం యము
నాభేదనకృత్త్వదాశ్రితో యస్త్వదీక్షణం ధత్తే। తద్భ్రాతృభేదకస్సన్

ఆపమృత్యుం కృతవానిత వాస్తవార్థః (౧) లోకే జనః కుత్సితప్రతిగ్ర
హమప్యవాప్య కార్యం కర్తవ్యాంశమావశ్యకం నిర్వహతి సాధయతి
చేత్ సః అల్పకోపి పరివృద్ధిం శ్రేయః పరం ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్।
ఇతి వామనరూపేణ భవతా కోః భూమేః ప్రతిగ్రహమవాప్య త్రి
విక్రమరూపేణ వృద్ధిం ప్రాప్య లోకహితకార్యనిర్వహణాద్వివరణం
విశిష్యబోధనం కృతమితి భావః (౨) హే భృగుపతే పరశురామ త్వం
మృగయురివ-వ్యాధఇవ । ప్రతిగర్జతాం ప్రతిభటానాం (3) హే రా
మ బుధానాం దేవానాం తుష్ట్యై । అస్వానః కఠోరః శబ్దో యస్య
తంలజ్జాయాం విద్యమానరాక్షసనాయకం రావణం ప్రాప్తక్షీః-అవ
ధీః। త్వత్పుత్రాభ్యాం కుశలవాభ్యాం అలజ్జాలగానాం క్షోదస్యపిచారో
పమర్దస్యక్షమాః స్వానః రమ్యాః శబ్దాయస్మిన్ తత్ తవ సుకావ్యం
త్వచ్చరిత ప్రతిపాదకం రామాయణాఖ్యం మహాకావ్యం రరక్షే రక్షి
తంకర్ణలిట్ (౪) హే భగవన్ త్వం బలరామరూపేణ యమునానదీభే
దనం కృతవాన్ । యస్త్వామాశ్రిత్య త్వత్కటాక్షవిషయో భవతి । సః
తద్భ్రాతా యమునాభ్రాతా యమః తద్భేదకః తన్నాశకః తద్బాధా
నివర్తకః ఇతి యావత్ । తస్యా యమునాయాః పితా సూర్యః । తద్భే
దనం తన్మండలభేదనం । బిమ్బావిదస్సూర్యమండలభేదనద్వారా బిమ్బా

త్రిత్వైత్వభేదనమపి క్షమకర్తుం ॥ ౩౯ ॥ (౧) కృష్ణోపి గోపీషు బహూ
పరక్తో భవాంశ్చ తాసాం నయనైశ్చ పీతః । ఆపాదయన్నర్జునదీప్తిమ
గాత్రైశ్చ తోపిమస్త్వామిహ విశ్వరూపః ॥ ౪౦ ॥ (౨) కృతే త్వయా కలిధ్వం
సే కృతేచ ప్రకటీకృతే । త్రేతాంద్వాజాగ్రేహ్యస్తి త్రియుగద్వాప
రోత్రేన ॥ ౪౧ ॥ ౫ ॥ ఏవం దేవస్య చతురాననస్య స్తుత్యా ప్రస
న్నః పన్నగపతిశయనో భగవాన్ స్వయం పురస్సరసరస్వతీప్రవాహ
నిరోధాయ తదభిముఖో మఖపరిర (౩) రక్షిషయా జగదేకసేతుస్సే
తూభూయిశ్శే ॥ ౫ ॥ అన్యో వేగాదధ్వరవిఘ్నాయ భీత్యా దేవేశి
స్నైపద్మభవే దీనదయః । సేతోర్బంధే హన్తసిలమ్బోభవితేతి క్షి
ప్రం సేతుస్సేతుకృదేవ స్వయం నాసీత్ ॥ ౪౨ ॥ ధాతుః క్రతుం త్రా
తుమభీతి హేతుస్సేతుర్యదాసీత్స్వగరేంద్రకేతుః । అతీవ సా వేగవతీ
సచిన్తా సతీ (౪) తదా వేగవతీ బభూవ ॥ ౪౩ ॥ సన్దర్శనేనైవ సమస్త
మంహస్సంహర్తుమగ్రే చతురం స్ఫురన్తం । దురత్యయం సేతుమవేక్ష్య
దివ్యం ధునీవరా దూరత ఏవ తస్థౌ ॥ ౪౪ ॥ తదానీంతు ॥ (౫) అహారీ

లోకప్రాప్తైరుక్తైః (౧) కృష్ణః నీలః కృష్ణాఖ్యశ్చ । రక్తః అరుణః అనురా
గవాంశ్చ । పీతః హారిద్రవర్ణః గాఢః వీక్షితశ్చ । అర్జునదీప్తిం శుభ్ర
కాన్తిం ధనంజయస్య ప్రసిద్ధించ । విశ్వరూపం అనేకవర్ణం సర్వజగ
త్స్వరూపంచ (౨) హేత్రియుగ త్రీణియుగాని యస్మాన్ని ష్షడ్గుణాః
కృతత్రేతాద్వాపరా వావిర్భావపరాయస్వేతి బహువ్రీహిః । త
స్య సమ్బోధనం । హే కల్కి భగవన్ । కలిధ్వంసే పాపభూయిష్ఠ
మ్లేచ్ఛాదినాశే కృతేసతి । కృతే కృతయుగధర్మేచ ప్రకాశితేసతి త్రే
తాం అగ్నిత్రయం । అత్ర ద్వాపరోన । సందేహో నెన్యర్థః (౩) మ
ఖస్య పరిరక్షితుమిచ్ఛా పరిరక్షిషా తయా । సినోతి స్వాజ్ఞాసూత్రే
బధ్నాతీతి సేతుః । సకలజగదాధారణస్యర్థః (౪) తదా తత్కాలే ।
ఆవేగవతీ భయసమ్భ్రాన్తా (౫) హరీశానాం కపిశ్రేష్ఠానాం మండ

శతమణ్డలకృతస్థితిమగ్రావాప్తసత్కృతిం జగతి। అజలధ్యాకలితమముం త్వద్భుతసేతుం మహర్షయోఽదదృశుః ॥ ౪౫ ॥ ప్రణేముశ్చైనం ॥ రమాముఖాబ్జభానవే సమాశ్రితవ్యథనవే ప్రకాశమానమూర్తయే శుకాదిగీతకీర్తయే। దయారసైకసిన్ధవే భయార్తదీనబన్ధవే విమోహదోషహారిణే నమో యథోక్తకారిణే ॥ ౪౬ ॥ అనుశ్రితాన్తచారిణే జనశ్రమాపహారిణే (౧) హితాహితావధీరిణే నతాశయానుసారిణే। రుచా ఘనానుకారిణే సుచారురత్నధారిణే తమోన్ధయాతువైరిణే నమో యథోక్తకారిణే ॥ ౪౭ ॥ తుష్టువుశ్చైవం ॥ జయ జయ జగదీశ జన్తుభావైరిప్రముఖముఖాశనబృన్దవన్దితాఙ్ఘ్రే। హుతవహహుతదివ్యహవ్యభాగగ్రహసఫలీకృతసప్తిసప్తతన్తో ॥ ౪౮ ॥ కోఽయం నవాశ్రితజనేషు దయోదయో యత్త్వాకస్వినీజనకపాదపయోరుహోఽపి। గానస్య ధాతురవనాసవనావనార్థం దామోదర ప్రతిరుణత్సి సరిత్ప్రవాహం ॥ ౪౯ ॥
(౨) ఇహబహుముఖవాహినీమరౌత్సీద్వ్యతికృతే సరసీరుహాక్షపూర్వం। ప్రణతసురతరో భవాన్ దయాళుః తనయకృతే నిరుణద్ధి తా

లే కృతా స్థితిర్యేన తద్భిన్నం। అహరీశమండలే సూర్యమండలే కృతా స్థితిర్యేన తం। గ్రావభిః పాషాణై రాప్తా సత్కృతిస్సమ్యక్కరణం యస్య తద్భిన్నం। అగ్రే ప్రథమతో వాప్తా సత్కృతిః పూజా యేన తం సర్వోత్తమత్వేనాగ్రపూజావిషయమ్। జలధౌ సముద్రే ఆకలితో బద్ధో యః తద్భిన్నం॥ లళయోర్డలయో స్తద్వజ్జదయోర్వబయో స్తథా। రలయోర్నణయో శ్చాన్తే సవిసర్గావిసర్గయోః ॥ సబిందుకాబిందుకయో స్స్యాదభేదేన కల్పనం। ఇతి లడయో రభేదాత్ ॥ అజడధీభిరాకలితం ధ్యాతం। ప్రసిద్ధసేతువైలక్షణ్యాదద్భుతసేతుమితి (౧) హితానాం స్వభక్తానాం అహితాన్ అహితానివా అవధీరయతి తిరస్కరోతీత్యర్థః (౨) బహుముఖస్య రావణస్య వాహినీం సేనాం। వ్యతికృతే సీతార్థం। ఇదానీం తనయకృతే బ్రహ్మిష్ఠస్తోకపుత్రోద్దేశేన బ

మిదానీమ్ ॥ ౫౦ ॥ (౧) విధిరయమవితానస్స్యాదవితానస్స్యాద్ధ్వవా న్యది మురారే । అధ్వరహితఏవాసీదధ్వరహితమైత్య సైన్ధవరయ స్త్వామ్ ॥ ౫౧ ॥ (౨) అత్యల్పహానిమధికప్రతిలాభమిచ్ఛన్నఙ్గీకరోత్వి తి నయోపదిదిక్షుయేవ । వేధోశ్వమేధమఖవిఘ్నవిరోధహేతో స్త్వంస ర్వతోముఖవిఘాతమురీకరోషి ॥ ౫౨ ॥ ౫ ॥ ఇత్యాదికయా స్తుత్యా వేగవత్యాస్సేతుం నాగాయమమారాధ్య తతఆరాద్ధ్యాయంతం భగ వన్తమరవిన్దజం ప్రత్యుదన్తమేతం నివేదయన్తో మునయః ప్రశశంసుః॥ ౬ ॥ విష్ణోర్భక్తివిపక్తిరుక్తిపదవీమత్యేతిసత్యేశతే యస్మాత్త్వన్మఖవి ఘ్నసమ్భవపరీహారాయ నారాయణః । సేతూభూయదయార్ణసైకని లయస్సిన్ధోస్స్వబన్ధోగపురగపర్యఙ్కే ఫణిరత్నదివ్యసుమమోపతే స శేతే స్వయమ్ ॥ ౫౩ ॥ వచనమిదమృషీణాం వల్గుసర్గాధికారీ శ్రుతిప థముపనీయత్రిప్రముత్థాయ హృష్టః । నతినుతితతిభిస్తం నాగభోగేశ యానం మునివిబుధసమేతో మోదయామాన దేవమ్ ॥ ౫౪ ॥ తదను తదనుమత్యా తత్రదూనే విరించే పురుషహృదయతుష్ట్యై పూరణం కర్తుకామే । శ్రుతిషుతురగమేధే చోదితం యద్యదఙ్గం తదఖిలమపి క ర్తుం తాపసాస్తే ప్రవృత్తాః ॥ ౫౫ ॥**********************

ఇతి శ్రీవేఙ్కటాచార్యకృతే వరదాభ్యుదయే చమ్పూప్రబన్ధే

ద్వితీయో విలాసః

హయముఖవాహినీం జలపూర్ణనదీం (౧) హేమురారే భవాన్ అపితా రత్నకః నస్స్యాద్యది । అయం విధిః అవితానః యజ్ఞరహితస్స్యాత్ అధ్వరస్య యాగస్య హితం అనుకూలం త్వాం ఐత్య దృష్ట్వా సింధో ర్వేగవత్యా అయం సైన్ధవః । రయః వేగః ॥ అధ్వనా మార్గేణ రహి తః త్యక్తఏవాసీదిత్యర్థః (౨) అధికలాభమిచ్ఛన్ అత్యల్పహానిమఙ్గీక రోతు ఇతి నీత్యుపదేశేచ్ఛయైవ అశ్వమేధవిఘ్నపరిహారార్థం సర్వతో ముఖస్య తదాఖ్యయాగస్య జలస్యచ ॥

శ్రీరస్తు

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

——॥ తృతీయవిలాసప్రారమ్భః ॥——

హయమేధయజ్ఞనియమేన యాతుధానాపరమేణ విఘ్నవిరమేణ రాజితే । ముదితం ప్రతిదముదితం మహర్షయోఽజగమచ్యుతధీః త్రిజగదాశ్వస్వైషిణః ॥ ౧ ॥ గ ॥ భగవన్నమ్బుజసమ్భవభవతః పత్నీ యా నదీరూపా సముపాగతా తయా యాగః పరిపూర్ణశ్చాస్సేయిం శుక్తికావమ్బాదిరూపేణ సప్తధాభూత్వా సరసీరుహోత్సానుమత్యా సాగరముపగచ్ఛతీతి ॥ఓమితి బ్రహ్మణానుజ్ఞాతావసిష్ఠాదయో మునివరిష్ఠా భగవన్తమానన్తశాయినం దక్షిణేన ప్రవహన్తీం వేగవతీమధిగమ్య సమ్యక్ప్రణమ్య సరస్వతీమిత్థమామన్త్రయామాసుః ॥ ౨ ॥ దేవి పావిత్ర్యనద్యా స్సరభసముదకాద్ధర్గసిన్ధోరివశ్రీరాస్మాకీరమ్భదృష్టిః ఫలయితలయనామనుకమ్పామకమ్పాం । వేధసపత్ని ప్రసాదం కురు జహిహి రుషం విన్దవైతానశాలాం దత్తం సిన్ధుష్వశేషాస్వపి నళినభువా తుభ్యముభ్యర్హితత్వమ్ ॥ ౩ ॥ ఏవం నివేదితవతామృషిపుఙ్గవానాం ప్రామర్చభూవపురతో స్ఫురతోఽథనద్యాః । అత్యచ్ఛశీతద్యుతిభిర్గాభరణప్రకాణ్డైరాభూషితామణిమయైస్సుదృగబ్జసూతేః ॥౪ ॥ శైవాలౌఘుందధానాచికురభరమయం చఞ్చరాఖ్యౌ చమీనౌ రాజీవైరాజమానా పదవదనకరద్వన్ద్వరూపైః ప్రఫుల్లైః । ఆవర్తం నాభిసంజ్ఞం పృథులకుచనాయం బిభ్రతీకోకయుగ్మం ధున్యా మన్యాధునీవ ద్రుహిణసహచరీ దూరతస్తైర్విలోకే ॥ ౫ ॥ తతశ్చ ॥ మునితిలకైరనునీతాముదితానీతా చ సావనీమవనీమ్ । సాగరమివ శైవలినీ సరస్వతీ సాగమత్సరోజభువమ్ ॥ ౬ ॥ కవిరాడివకాంక్షితాం చిరాత్సరసామేత్య సరస్వతీం ముదా । కృతిమమ్బుజభూశ్చికీర్షితాం సతు నిర్వర్తయితుం సమైహత ॥ ౭ ॥ గ ॥ అథ పునరాశ్రమోద్దేశ ఇవ (౧) మహోచ్ఛవిప్రవర్గ్యశుచిః జామదగ్న్య ఇవ

---

(౧) మహాన్తః కర్మజ్ఞానాదిభిః । అచ్ఛాః బాహ్యాభ్యన్తరశుద్ధాశ్చ యే విప్రా బ్రాహ్మణాస్తేషాం వర్గః భవైర్వర్గ్యైః శ్శుచిః పావనః । మహా

సమృద్ధికోపసత్త్వేన శ్రుతః (౧) వేద్యన్తగాఢదేశవిశేషేణేవ (౨)స
శుభోచ్ఛ్రయయూపశోభితేన యూపేన చ విరాజమానః (౩) హోత్రా
దిభిరివ సాధుమనోహృద్యాజ్యోజ్జ్వలముఖైరగ్నిభిశ్చ విద్యోతమానః
(౪) సభయేవ సదధికయా పాత్ర్యా నవ్యాచ విరోచమానః (౫) స్వా
మిత్రయోపయుక్తోఽపి స్వామివృద్ధిహేతుః (౬) వాజినాన్వితోఽపి నవాజి
నాన్వితః (౭) సపశుక్రమోఽప్యపశుక్రమః తురఙ్గమేధ (౮) స్వభా

తిచ్ఛవిర్యస్య తేన ప్రవర్గ్యాఖ్యకర్మణా చ (౧) సమృద్ధైః ప్రవృద్ధస్య
కోపస్య సత్త్వేన స్థిత్యా శ్రుతః ప్రసిద్ధః । సమృద్ధికా ఉపసదో యస్మిన్
తత్త్వేన చ । దీక్షావినాదూర్ధ్వం సోమాభిషవాత్పూర్వం కర్తవ్యా హో
మా ఉపసదః (౨) శుభం దార్ఢ్యాదిగుణః ఉచ్ఛ్రయః ఔన్నత్యం తత్స
హితేన యూపస్తమ్భేన శోభితేన । శుభావర్తాదిసహితేన ఉచ్చైన
ఉన్నతేన యయునా అశ్వమేధీయాశ్వేన ఉపశోభితేన యూపేన చే
త్యర్థః (౩) సాధూనాం మనోహృద్యానో మనోహారిణ్యో యా యాజ్యాః
అధ్వర్యుణా యజేతి ప్రేషిక్తే హోత్రా పఠ్యమానమన్త్రా యాజ్యాః
తైరుజ్జ్వలాని ముఖాని ఆస్యాని యేషాం తైః । సాధు సమ్యక్ మనసో
హృద్యేన రమ్యేణ ఆజ్యేన ఘృతేన ఉజ్జ్వలం దీప్తం ముఖం అగ్రభాగో
యేషాం తైశ్చ (౪) సద్భిరధికయా దధిసహితయా చ (౫) స్వామినో
యజమానస్య తుయో నాశే । సు-సమీచీనయా ఆమిక్షయా । ఆమిక్షా సా
శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధియోగతః ఇత్యమరః పక్వోష్ణే క్షీరే దధియోజ
నే సతి జాయమానఘనీభూతదధిసదృశాంశస్య ఆమిక్షేతి । ద్రవీభూతజ
లసదృశాంశస్య వాజినమితి చ సంజ్ఞా । తాదృశఘనీభూతాంశేనోపయు
క్తః కలితః (౬) వాజనేన తత్సంజ్ఞికేన నిరుక్తజలభాగేనాన్వితోఽపి వా
జినాన్వితో నేతి విరోధః । నవేన అజినేన కృష్ణాజినేనాన్వితః ఇతి పరిహా
రః (౭) శుచః శోకస్య క్రమః అపగతో యస్మిన్ స ఇత్యర్థః (౮) భార
త్యా వాచా సరస్వతీదేవ్యా చ సహితేన । అన్తముఖేన-మానినా ॥

రితకేనాప్యన్తముఖేన బ్రహ్మణాపి యజమానేన సభక్తిప్రకర్షం
ప్రవర్తితోభూత్ ॥ ౭ ॥ అధ్వర్యుణా యద్యనహాయనాగ్నౌ తత్త
ద్విధిస్తత్ర మఖే విధాతా । ధ్యాయన్నజస్రం కమలాసనోయం సమ
ర్పయామాస సమస్తమస్మై ॥ ౮ ॥ చిత్రం స యజ్ఞస్య చిరాన్మురారే రాద
త్తం హవిస్తత్ర పితామహేన । ఉద్దేశ్యమాత్రైర్హ్యపి మేధశాలాము
పాశ్రితైరప్యమరైర్న లేభే ॥ ౯ ॥ తతశ్చ ॥ హవనహవిరలాభాత్సాగ్ర
హే స్తైనిరాశా వలరిపువసురుద్రాదిత్యముఖ్యా ముఖాశాః । అజమథయ
జమానం శౌరిమన్తర్దధానం నిజగదురవమానాత్తత్ర కృత్స్నా లజ్జమానాః ॥
హవ్యం వితీర్ణమపి హా భవతా విధాతర్న ప్రాప్నుమో వయమభాగ్యని
రుద్ధమేతత్ । చన్ద్రేణ దత్తమపి చారుతరం చకోరో మేఘోపరుద్ధ
మివ మేచకమంశుజాలమ్ ॥ ౧౦ ॥౫॥ ఏవం దేవతాభిరావేదితాం గిర
మాకర్ణ్య లోకస్రష్టా హృష్టస్సన్నిదమాచష్ట ॥ ౭ ॥ యజన్తే యుష్మాం
స్తే యదిహ తనయాయుర్ధనపశుస్వర్గాదిక్షోదియజ్ఞ ఫలచపలచిత్తాస్తను
భృతః । స్ఫురన్మోక్షాపేక్షాః పునరనఘ చక్రాయుధమనసః శుభాపేక్షా
స్త్వత్తో న్మథమథనమిచ్ఛన్తి సవనైః ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చ ॥ సంసారసిన్ధుతర
ణం ననుసారసాక్షాత్ శ్రీసాక్షాత్కృతాత్పది లబ్ధానుమహం యజేతమ్ । గృ
హ్ణాతి హవ్యమఖిలం కృపయా సపఏవ దేవాస్తదుజ్ఝితమఖే త్రహవిర్భుజిష్ణు
ష్ణామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇదంచావధేయమ్ ॥ మోక్షాపేక్షిభిం చ్యాత్రర్త్సనవ
హైర్హోత్రాదెన దత్తం క్రతౌ దివ్యం హవ్యమవాప్యతే తదితరైర్గత్వైర్న జా
తు స్వయమ్ । రాజాన్తఃపురనిష్కుటేషు కృశసద్భైర్యనేర్వర్యైరపి సపు
ష్పాణాం నిచయః కిమచ్యుతగుణో భూపేన భద్ర్యాగ్యతే ॥ ౧౩ ॥ ౪ ॥ ఇ
త్యాదిభిః ప్రజాపతివ్యాకరణైస్తేషాం ర్గోపదేశైః కృత్స్నైః కృతోపాలమ్భేషు ని
ఖిలేషు లేఖేషు ॥౭॥ మేధాసింధుర్వాజిమేధాభిధానే కల్యాణ్యస్మిన్ క
ల్పమానోతిక్తరీత్యా । అప్రత్యూహం యాగమహోత్సవం మానవోఽగ్రే
న్యాచైరస్వాతిత్వద్యస్తత్త ॥ ౧౫॥ పథ్యోపభుక్త్వం యామాస మేతం

తణ్డశైలాత్మకవేదిమధ్యే । అధ్యగ్నిమధ్యగ్రిసరాభినద్ధ్యకర్మావిధిర్మాధ
వమేకభక్తిః ॥ ౧౬॥ యూపేతేథయయూపేతే త్వేకవింశత్యారత్నికే।
శాస్త్రీధ్వా ప్రశాస్త్రీద్యాః స్వంస్వం కర్మ ప్రతేనిరే ॥ ౧౭ ॥౫॥
అథ శాస్త్రీధిష్ఠితమేవ పద్ధానమనురుద్ధానేన శమిత్రసంజ్ఞపి తస్య స
ప్తైరధ్వర్యుణా వపాయాముపాత్తాయాం సామోదం దామోదరమేవ
చిన్తయన్తం భగవన్తమరవిన్దజన్మానం సబహుమానం నిశామయత్సుస
ర్వేషు సుపర్వేశ్వరేష్వహంపూర్వికయా మర్వారపిశాలకోలాహలే
షు వపాహోమావలోకనబద్ధకుతూహలేషు ॥ప॥ (౧) యాజ్యాం వ
క్తరి హోతరి శ్రుతిసిధావుచ్చైర్వషట్కుర్వతి త్యాగం కుర్వతి ధా
తరి స్థిరహరిధ్యానావధానాదరే। అగ్నేరౌత్తరవేదికస్య సవిధే తిష్ఠన్స్వ
సిద్ధస్స్వయం జుహ్వాస్థితా జుహువాన్బభూవ ఘృతసంసిక్తాముపా
త్తాం వపామ్ ॥ ౧౮ ॥విరచితేతువపాహవనేతదా విధివదబ్జభువా భ
గవన్ముదే । ఉదజిహీతవిమానముపర్యుధాదరుణబిమ్బమివాచ్యుతచక్షు
షః ॥ ౧౯॥ తదానీం॥౫॥ (౨) ప్రకృతక్రతురివ ససుమనారాజీవాస
నః పవమానోపవా (౩) నిపుణనృపరక్షితనగర్యఇవ నవప్రాసాదాదిశో
వ్యశోభన్త (౪) భటవటలమివ సురయావతం సమ్పన్నబహులాస్యా
డమ్బరంబభూవ ॥ (౫) విద్వత్ప్రభుసభేవ విబుధనగరీ విజృమ్భితవా

---

(౧) అధ్వర్యుణా యజేతి ప్రేషితేహోత్రా యో మన్త్రైః పఠ్యతే స
యాజ్యా (౨) ససుమనాః-సామరః రాజీవాసనః బ్రహ్మా యస్మిన్క్ర
తౌ సుమనసాం-పుష్పాణాం రాజ్యాః పఙ్క్తేర్వాసనయా సహితో వా
యుః (౩) వప్రాణాం-ప్రాకారాణాం పాదః-కార్శ్యం తన్నాస్తియా
సుతా ఇతి బహువ్రీహిః । నవాః ప్రాసాదా నిర్మలతా యాసాం దిశా
మితిచ (౪) సమ్పన్నాః బహులానామసీనాం బహూనాం లాస్యానాం
నర్తనానాంచాడమ్బరో యస్మిన్ తత్ ఆడమ్బరో స్త్రీసంరమ్భ ఇతి హ
లాయుధః (౫) విజృమ్భితః వాదినాం వాద్యానాంచారవో యస్యాం సా

ద్యారవా జజ్ఞే ॥ (౧) ప్రావృడివ పద్మజయజ్ఞభూమిరభ్రచ్యుతాభిర్ఘనపుష్పవృష్టిభిస్సగభిరభాత్ ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥ అన్తర్వ్యోమానమసితాంబుధరోపమానమానన్దమానతజనేక్షణనన్దమానమ్ । భూమానమూజ్జ్వలితమానసమీక్షమాణో వైమానికైశ్శతధృతిస్స్వయమాసనస్థ ॥ ౨౦ ॥ వరదం వరదన్తిభూధరే హరదమ్భోళిధరాదయస్సురాః । శరదమ్బుజనేత్రమన్తికస్ఫురదమ్భోధిభువం వవన్దిరే ॥ ౨౧ ॥ కలశార్ణవశాయితాదశావిలగత్ఫేనలవభ్రమావహైః । అనఘైర్నఖదన్తిమౌక్తికైస్సతతాలఙ్కృతపాదపఙ్కజమ్ ॥ ౨౨ ॥ (౨) ద్యునిమ్నగాతత్పతిమేఖలయోర్యదుద్భవే యత్ర తయోస్తు మన్యే । ఆద్యాం మరన్దత్వపరాం పరాగత్వేనేన పాదాంబురుహేణ భాన్తమ్ ॥ ౨౩ ॥ (౩) తావేతౌ స్మరశరధీ తదుత్థముక్తే నాళీకం చరణమిషాత్తదన్తికే యత్ । నాళీకాత్మకమితి వర్ణనోచితాభ్యాం జఙ్ఘాభ్యాం జనితదృగుత్సవం శుభాభ్యామ్ ॥ ౨౪ ॥

---

(౧) అభ్రాదాకాశాచ్చ్యుతాభిః ఘనపుష్పాణాం జలానాం ఘనానాం సాన్ద్రాణాం పుష్పాణాం కుసుమానాంచ వృష్టిభిః (౨) ద్యునిమ్నగా-దేవగఙ్గా। తస్యాః పతిస్సముద్రో మేఖలా యస్యాస్సా భూమిశ్చ తే యదుద్భవే-యత్పాదాంబుజోత్పన్నే। పద్భ్యాం భూమిరిత్యాది శ్రుత్యాదిప్రసిద్ధేః । తయోర్గఙ్గాభూమ్యోర్మధ్యే ఆద్యా ప్రథమనిర్దిష్టా గఙ్గా యత్ర పాదాంబుజే మకరన్దవదాచరతి। అపరా భూమిః పరాగవదాచరతి। అనేన పాదాంబురుహేణ భాన్తం వరదం వవన్దిరే ఇతి పూర్వేణాన్వయః । ద్వాభ్యాం యుగ్మమితి ప్రోక్తం త్రిభిశ్శ్లోకైర్విశేషకమ్। కలాపకం చతుర్భిస్స్యాత్తదూర్ధ్వం కులకం మతమితి లక్షణాత్పఞ్చదశశ్లోకేష్వన్వయైక్యాత్కులకమిదమ్ (౩) తావేతౌ-జఙ్ఘే విధేయప్రాధాన్యాత్పుంస్త్వం। స్మరశరధీ-మన్మథతూణీరౌ। యత్-యస్మాత్ । చరణమిషాత్ పాదచ్ఛద్మనా। తదుత్థం-జఙ్ఘాభ్యాముత్పన్నం నాళీకం పద్మం బాణశ్చ ఇద్ధం భాతి ఇదమళీకాత్మకం మిథ్యా

దీవ్యత్పీతాంశుకపరివహద్దీప్తిలబ్ధారుణశ్రీమ్నా కాఞ్చీనీలోపలరుచివిలస ద్వైధమానాసితిమ్నా। గోపీస్నానావసరవిసరత్కుఙ్కుమాఙ్కారఙ్క న్యా పూరారాకారానుకృతికృతినా భాన్తమూరుద్వయేన ॥౨౩॥ (౧) పీతామ్బరం పరమసూక్ష్మతయా వలగ్నం తద్యోగ్యమిదమేవ పరం నచాన్యత్ । హిత్వేతి చేలమపరం నియతం వసిత్వా పీతామ్బరం ప్రకటితోచితకారిభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ (౨) కాఞ్చీసుధ్యే కేశవస్తస్య మధ్యే కాఞ్చీదృష్టా తద్యథాభూషణత్వం । సాధారణ్యం తస్య సాధారతాపి ప్రాప్నోత్యతేత్యుత్తమైర్వర్ణ్యమానమ్ ॥౨౫॥ (౩) నిర్వ్యాళీకం తర్వహతా ప్రపఞ్చం యేనాత్మనస్త్రిపురగర్భాణామ్ । మాతృ

స్వరూపం న అపితు సత్యమేవేతి వర్ణనోచితభాష్యమిత్యాది (౧) పరమసూక్ష్మతయా పీతమమ్బరం వ్యోమయేనతత్ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వలగ్నం మధ్యం పీతామ్బరశబ్దవాచ్యం । అతః ఇదమేవ పీతంచ తదమ్బరంచేతి వ్యుత్పత్త్యా పీతామ్బరశబ్దవాచ్యం వసనమేవ తస్య మధ్యస్య యోగి సమ్బన్ధే యోగ్యం-అర్హం అన్యత్ నచ నయోగ్యమితి హేతునా అపరం అన్యత్ చేలం-వసనం హిత్వా త్యక్త్వా నియతం పీతామ్బరసంజ్ఞం వసనం వసిత్వా ఆచ్ఛాద్య ప్రకటితః ఉచితకారిణో భావః యేన తం వరదమితిసమ్బన్ధః(౨)కాఞ్చ్యాః కాఞ్చీనామ్నగపురస్య మధ్యే అన్తః కేశవో దృష్టః తస్య కేశవస్య మధ్యే వలగ్నే కాంచి-మేఖలా దృష్టా । అత్ర కాఞ్చీవరదయోః యథా భూషణభావః సాధారణ్యం ఉభయవర్తిత్వం ప్రాప్నోతి తద్వదాధారతాపి ఆశ్రయత్వమపి సాధారణ్యం ప్రాప్నోతి । కాఞ్చీపురస్య కేశవో భూషణం కేశవస్య మేఖలాభూషణమితి కాఞ్చీపురం కేశవస్యాధారః స్థిత్యధికరణం । కేశవః కాఞ్చ్యాః-మేఖలాయా ఆధారః ధారకఇతిచ భావః (౩)నిర్వ్యాళీకం ప్రపఞ్చమన్తర్వహతా యేన ఉపదిష్టం । ఉపనిషచ్ఛిరః ప్రసిద్ధం వేదాన్తవేద్యం మాతృత్వం తస్య ప్రపఞ్చస్య సమ్య-

త్వమామ్నాయ శిరఃప్రసిద్ధం తేనోల్లసన్తం తనునోదరేణ ॥ ౨౬ ॥
(౧) పూష్ణాకృతప్రకాశం పుష్కరశబ్దార్థయుగళమపి యస్యాః । అజ
నిష్టతయా నాభ్యావిశ్రుతగామ్భీర్యయా విరాజన్తం ॥ ౨౭ ॥ సోదరీం
హిమకరస్య సువృత్తాం పద్మరాగరుచిరాం గుణహృద్యాం । ఉజ్జ్వలా
మురసి మౌక్తికమాలామిన్దిరామివ దధానమజస్రమ్ ॥ ౨౮ ॥ (౨) బా
హుపన్నగమివస్వయమాత్మ గ్రాసకోపతఇవ గ్రసమానమ్ । అఙ్గదద్యు
మణిమణ్డలముచ్చైరాత్మధారణముదేవ వహన్తం ॥ ౨౯ ॥ దీవ్యతాత
రళమౌక్తికహారస్మైరభాస్సురశుచిన్యురసిస్వే । కౌస్తుభేన మథనోద్వ
లదూర్మౌ క్షీరధావుకయతేవ లసన్తం ॥ ౩౦ ॥ కాన్తకుణ్డలహరిన్మణి
నిర్యత్కాన్తిమణ్డలవృతేన ముఖేన । శైవలావృతసరోజసమేన ప్రీణ
మాణహృదయం మదయన్తమ్ ॥ ౩౧ ॥ వత్సాదావికచవారిజబుద్ధ్యా చ

జనకస్యాపి అగౌణంముఖ్యం సత్ నిరుపాధికం సమర్థితం। మాతిపరిచ్ఛిన
త్తీతివ్యుత్పత్తిసిద్ధం పరిచ్ఛేదకత్వరూపమాతృత్వంరూఢ్యభావాద్గౌణం
ప్రాణ్యాధారకుక్షిమత్త్వరూపం మాతృత్వం లోకరూఢం। తదపి జగత్పి
తుః పాలకస్యాస్యాస్తి చేతనాచేతనాత్మకసకలప్రపఞ్చాధార కుక్షి
మత్త్వాదితిభావః (౧) పూష్ణా-సూర్యేణ కృతః ప్రకాశో-దీప్తిర్వికస
నంచ యస్య తత్ । పుష్కరశబ్దార్థయోః పుష్కరశబ్దవాచ్యయోః
కమలాకాశయోః యుగళమపి యస్యా నాభేరపాదానాదజనిష్ట । నా
భ్యాఆసీదన్తరిక్షమితి శ్రుతేః పద్మస్యనాభ్యుత్పత్తేః పురాణాదిప్రసి
ద్ధత్వాచ్చ (౨) బాహురేవ పన్నగస్తం । ఆత్మనః గ్రాసః గ్రసనం-
భక్షణం ఉపరాగకాలేసూర్యమండలస్య రాహురూపసర్పగ్రస్తత్వం
సమ్భవతీతి తజ్జన్యకోపాదివ స్వయం గ్రసమానం । అఙ్గదం-కేయూ
రమేవ ద్యుమణేః సూర్యస్య మణ్డలం కర్మ । ఆత్మనస్స్వస్య ధారణం
వహనం తజ్జన్యముదా సన్తోషేణేవ సూర్యమండలస్య భగవదాధార
త్వాదితి భావః ॥

త్కుమారుపరిమాపరిగచ్ఛత్ । ఇత్యర్థాయి కిముచమ్పకసుతైర్యూహి
తాం దధతమున్నతనాసామ్ ॥ ౩౨ ॥ మాధవో వహతిమామితిదృప్తై
ర్మన్ద్రరేకిలపుషా శిరసిస్వే । మెరుణాస్థితవతేవ విభాన్తం చారుణా న
వమణీమకుటేన ॥ ౩౩ ॥ ౪ ॥ అనన్తరం నిరన్తరానన్దభారతున్దిలాన్తః
కరణా గీర్వాణాస్సాయంతనకువలయచ్ఛాయం రమాసహాయం భూ
యోభూయః కృతప్రణామాః పణాయాంచక్రురేవం॥ వ॥ (౧) దమో
త్తరాయాం దహరామ్బుజె చిరాత్పరామృశన్తి ప్రవణేన చేతసా । త
మచ్యుత త్వామపి భాగ్యసఞ్చయాన్నిశామయామస్తదృశోఽముయాఽవ
యమ్ ॥ ౩౪ ॥ (౨) ముఖంతవస్వీకురుతే విధానతో హుతాని యజ్ఞే
షు హవీంషిహోతృభిః । ఉషర్బుధోదేవతదుద్గతోవ్యతో హుతాశన
త్వం జగృహే స్వకారణాత్ ॥ ౩౫ ॥ (౩) గుహాసు వాసం కురుషే

---

(౧) హేఅచ్యుత దమేన-అన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణఉత్తరాశ్శ్రేష్ఠామున
యః। దహరామ్బుజె-హృదస్థానవర్తిపుణ్డరీకె ప్రవణేన-శాన్తేనచేతసా-
మనసా యంత్వాంపరామృశన్తి-విచారయన్తి ధ్యాయంతీతియావత్
తమపి తాదృశపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యమపిత్వాం భాగ్యసఞ్చయాత్ చిర
కాలార్జితసుకృతపుఞ్జాత్ అముయా ఎతయా చర్మమయ్యా దృశా
నిశామయామః-పశ్యామః । శమోఽదర్శనఇతి దర్శనార్థే మిత్త్వని
షేధాన్నోపధాహ్రస్వః (౨) హేదేవ యజ్ఞేషు హోతృభిః కల్ప్తో
క్తవిధినా హుతాని - అగ్నౌ ప్రక్షిప్తాని హవీంషి ఆజ్య చరు పు
రోడాశాదీని తవముఖం స్వీకురుతె - గృహ్ణాతి । అతఃకారణాత్ త
స్మాన్ముఖాదుద్గతఉష్బుధఉషర్బుధోగ్నిరపి । ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చేతి అ
గ్నేర్భగవన్ముఖాదావిర్భావశ్రుతేః స్వస్య అగ్నేః కారణాజ్జనకాన్ము
ఖాత్ హుతాశనత్వం యథోక్తవిధినాగ్నౌ ప్రక్షిప్తహవిర్గ్రాహ
కత్వం జగృహే - స్వీచకార । కారణగుణాః కార్యే సఙ్క్రామన్తీతి
న్యాయాదితి భావః (౩) యోగిహృదయగుహావాసాన్నిత్యజ్ఞానని

నిరన్తరం జహాసి నిద్రాభ్యవహారయోగకథామ్ । కృశానుమధ్యేపి వి
భాసి నిశ్చలసన్నరోజనాభానుకరోషి యోగినః ॥ ౩౬ ॥ (౧) సువర్ణదీ
ప్తిస్సుమనోభిరఞ్చితా నిబద్ధకల్యాణగుణానపాయినీ । అనన్యవిన్యస్త
మనా జనార్దన త్వయి త్రయీయం దయితేవ రజ్యతే ॥ ౩౭ ॥ అ
మోఘసఙ్కల్పతయా త్వయా మదో నధార్యతామస్తి తవాపి దుర్ల
భమ్ । సహస్రకృత్వోపి యతస్స సర్వథా నిజోపమానం న కదాపి లప్స్య
సే ॥ ౩౮ ॥ జగత్ప్రభుస్త్వం క్వ జరద్గజః క్వ వా క్వ చ క్రముగ్రః క్వ
చ నక్రకోధమః । చకర్థ తత్కర్మ తదర్థమద్భుతం శ్రితార్థముజ్ఝన్తి మహా
స్స్వగౌరవం ॥ ౩౯ ॥ భవశ్రియుచ్ఛేది భవన్మనః ప్రభో ! స్వభావశీతం
ప్రతిభాతి తత్రనః - (౨) ప్రమాణమేతత్ప్రభవో హిమద్యుతిర్భజ
న్తి కార్యాణి హి కారణాద్గుణాన్ ॥ ౪౦ ॥ బలిప్రమాథీ భవదీయనా
భితో బభూవతు (౩) ర్ద్వేకిలపుష్కరాభిధే । తయోస్సవిత్రీకమ
పాశ్రితం బుధాః పితామహో వా పరమామనన్త్యహో ॥ ౪౧ ॥ నవుండ

త్యతృప్తత్వాభ్యాం నిద్రాహారత్యాగాదుత్తరవేద్యగ్నిమధ్యే భానమా
నత్వాచ్చ త్వం తపశ్చరణార్థం గిరిగహ్వరవాసినః నియమార్థం నిద్రా
హారత్యాగినః పఞ్చాగ్నిమధ్యవర్తినో యోగినో నుకరోషీతి భావః ॥
(౧) సువర్ణస్య - కనకస్య సుష్ఠు అక్షరాణాంచ దీప్తిర్యస్యాం సా
సుమనోభిః - పుష్పైర్విద్వద్భిశ్చ । అఞ్చితా - అలఙ్కృతా - పూజి
తా చ । నిబద్ధాః కల్యాణాః రమ్యాగుణాః సౌన్దర్యసౌశీల్యాదయః స
త్యకామత్వసత్యసఙ్కల్పత్వాదిభగవద్గుణాశ్చ యస్యాం సా । అనపాయి
నీ - నిత్యా । అనన్యవిన్యస్తమనాః తదేకాయత్తచిత్తా । దయితేవ వల్ల
భాశ్రీరివ త్రయీ - వేదత్రయం । హే జనార్దన । త్వయి రజ్యతే, అను
రక్తా భవతీత్యర్థః (౨) ఏతస్మాన్మనసః ప్రభవత్యుత్పద్యత ఇత్యేతత్ప్ర
భవః । చన్ద్రమా మనసో జాత ఇతి శ్రుతేః । హిమద్యుతిశ్శీతాంశుశ్చ
న్ద్రః (౩) పుష్కరాభిధే - పుష్కరనామకే ద్వే అమ్బరమమ్బుజంచ

రీకాశతత్త్వైవ చక్షుషస్సహస్రభానుస్సమభూత్పురా యతః । (౧) స్వ
హేతుబన్ధుత్వధియోచితం తతస్సరోరుహేష్వేవ కరోత్యనుగ్రహం ॥
(౨) పదారవిన్దాత్పృథివీమజీజనగ్గిరియోవిశేషం చ తయోరపశ్చిమం ।
భణన్తి భూతం ఫణిశీర్షభూషణం పరం చ తద్భూషణమౌళిభూషణమ్ ॥
ఏవం బుధైరభినుతో వరదో నిజాఙ్ఘ్రిభావం విధాయ (౩) విధినా
విధినాహుతాని । ఆస్వాదయన్నథ హవీంషి వితానమధ్యే భాస్వాని
వోదయగిరౌ భగవాన్ బభాసే ॥ ౪౪ ॥ ౫ ॥ తదాకిలమదావళశిఖరి
శిఖరస్ఫురదుత్తరవేదిమధ్యాదభ్యుత్థితమత్యద్భుతం దేదీప్యమానం వి
మానమధ్యాసీనే, కనకసుభగమకుటఖచితవలభిముపలశకలపటలరుచి
రకిరణవిసరణమసృణితనిర్మలసితహసితసదన (౪) వదనతులితతపనదు
హితృవిమలసలిలవలననిలయసురసరిదమలపరివహాకలితోదయవికచార
విన్దే (౫) నిజపదాశ్రితయోశ్చన్ద్రసూర్యయోః కరయుగళేన పరిగృ
హీతాభ్యాం శఙ్ఖచక్రాత్మకాభ్యాం చన్ద్రసూర్యాభ్యాం (౬) ము
ద్భావితాద్భుతరసే, నిస్తులకౌస్తుభరత్నమధ్యప్రతిఫలితాం వక్షస్థల

---

(౧) చక్షోస్సూర్యో అజాయతేతి శ్రుతేః నేత్రామ్బుజోత్పన్నసూర్యః
స్వహేతోరుత్పత్తికారణస్య చక్షుషః బన్ధుత్వధియా ఉపమానత్వ
రూపసమ్బన్ధజ్ఞానేన (౨) పద్భ్యాం భూమిరితి శ్రుతేః పాదారవిం
దోత్పన్నా భూః గఙ్గా చ । తయోర్మధ్యే అపశ్చిమం పూర్వం పృథి
వీరూపభూతం । ఫణిశీర్షభూషణం । ఆదిశేషశిరోభూషణం । పరం
ద్వితీయం గఙ్గాజలరూపభూతం సః ఫణీ భూషణం యస్య తస్య శివ
స్య మౌళేశ్శిరసః భూషణం । భణన్తి-వదన్తి శివస్య గఙ్గాధరత్వాది
తి భావః (౩) విధినా-బ్రహ్మణా । విధినా-కల్పోక్తవిధానేన (౪) ఏ
తాదృశవదనేన ముఖేన తులితం - సమీకృతం । తాదృశగఙ్గాప్రవా
హోదితమరవిన్దం యేన తస్మిన్ (౫) నిజపదం-విష్ణుపదమాకాశం (౬
ఉద్భావితఉత్పాదితః అద్భుతరసః । అహో శఙ్ఖచక్రాత్మకచన్ద్రసూ

స్థలక్ష్మీమూర్తిమభిలక్ష్య శిలాయామబలాజననసామర్థ్యమస్య (౧)శ్రుతచరమిదానీం సాక్షాత్క్రియతఇతి పెక్షావద్భిర్భృశం ప్రశస్యమానె, దశనుయఫణసహస్రపరిమండితపుండరీకనాళవ్యాళవల్మీకాయమాననాభీరూపగభీరకూపనిమగ్నలోచనపునరున్మజ్జనకృతయతనసజ్జనసన్దర్శనకన్దళితమన్దస్మితె, కల్పాన్తరోత్పాదయిష్యమాణస్య విరించాన్తరస్య ప్రత్యుష్యమాణపరిపంచావలోకనార్థముదరం పరివెక్ష్యతఃస్ఫుటావలోకనకృతె సజ్జీకృతాభిర్దివ్యప్రదీపపఙ్క్తిభిరివ మెఖలాకలాపప్రత్యుప్తప్రత్నరత్నపరమ్పరాభిః ప్రకాశితాశాన్తరె, శరణవరణపరచేతనవర్గాపవర్గార్పణబిరుదాయమాన మంజుమంజీరశింజితరంజితసకలజనహృదయెన,(౨) పారావారస్య పశ్యత్పాదస్యచ పత్నీప్రదెన ప్రణతసుఖావహేన చరణవారిరుహేణ లోకలోచనలోలమ్బకదమ్బమాకర్షతి (౩) వారిధావివవనమాలాపరివృతె విధృతవివిధరత్నార్మికెచ (౪) సుగ్రీవఇవ శోభమానాంగదె హరిమండలమధ్యవర్తినిచ, (౫) శ్రోత్రియఇవ శుశ్రూష్యన్తావగాహిదృష్టౌపాలితబ్రహ్మయజ్ఞెచ,

---

ర్యావస్థదపెక్షయాతీవ తేజస్వినావితి ఆకాశస్థచంద్రసూర్యయోరాశ్చర్యరసః యెన తస్మిన్(౧) శ్రుతచరం । పూర్వశ్రుతం । భూతపూర్వేచరడితిచరట్ప్రత్యయః (౨) పారావారస్య-సముద్రస్య । పశ్యత్పాదస్య గౌతమస్యచ । గఙ్గాహల్యారూపభార్యాప్రదేన (౩) వనమాలయా-వృక్షపఙ్క్త్యా-వైజయన్త్యాచ । విధృతాః రత్నాని ఊర్మయస్తరఙ్గాశ్చ । రత్నోర్మికాః-నానామాణిక్యఖచితాంగుళీయకానిచ యేన తస్మిన్ (౪) శోభమానః-ప్రకాశమానోఙ్గదాఖ్యపుత్రః శోభమానమఙ్గదం-కేయూరంచ యస్య తస్మిన్ । హరీణాం-కపీనాం మణ్డలస్య-సమూహస్య-సూర్యమండలస్యచ (౫) వెదాన్తావగాహిజ్ఞానె-కర్ణాన్తాయతలోచనెచ । పాలితఃబ్రహ్మయజ్ఞస్తైనం చిన వేదాధ్యయనరూపః । చతుర్ముఖయాగశ్చ॥

(౧)కాలమేఘ ఇవ కల్లోలినీవల్లభాద్గృహీతకమలే సత్త్వరసస్యాభివృద్ధి సమ్పాదకే చ, (౨) మహోద్యాన ఇవ పుష్పవదక్షే మంజులతమాలచ్ఛాయే చ, (౩) భానావివ గిరిశమౌళిధృతపాదే లోకేష్వసదృక్షతావహానాం తేజసామాస్పదే చ, (౪) మన్దారాతిగర్వాహరదానకారిణ్యప్యమన్దారాతిగర్వాహరదానకారిణి, (౫) పఙ్కజనాభా జ్యోతికలనా ప్రకటి

---

(౧) కల్లోలినీవల్లభాత్సరిత్పతేస్సముద్రాత్ గృహీతా కమలం జలం కమలా శ్రీశ్చ యేన తస్మిన్ । సత్వరం - త్వరితం సస్యానాం । సత్త్వే - సత్త్వగుణే - రసస్యాభిలాషస్య చ (౨) పుష్పాణ్యస్య సన్తీతి పుష్పవన్తః అక్షాః విభీతకవృక్షా యస్మిన్ । పుష్పవన్తౌ చన్ద్రసూర్యౌ అక్షే-నేత్రే యస్య చ । ప్రాక్ప్రత్యగ్గగణీధరశిఖరస్థితపుష్పవన్తాఖ్యామిత్యాశ్చర్యమంజర్యాం । రవిశశినౌ పుష్పవన్తావిత్యమరమాలాయాం చాదన్తప్రయోగాత్ క్రమోదితాభ్యామివ పుష్పవద్భ్యామిత్యాదిష్వన్తప్రయోగాచ్చాకారాన్తత్వం తాన్తత్వం చ । మఞ్జుః రమ్యా లతానాం మాలా యస్యాం సా ఛాయా-అనాతపః యస్మిన్నితి । తమాలస్యేయం తామాలీ మంజుః తామాలీ ఛాయా కాన్తిర్యస్యేతి చ విగ్రహః । మంజులతమాలచ్ఛాయే చేతి పాఠే మంజుః తమాలానాం తమాలస్యైవ చ ఛాయా యస్మిన్నితి విగ్రహః (౩) గిరీశానాం పర్వతశ్రేష్ఠానాం మౌళిభిః శిఖరైః ధృతాః పాదాః కిరణా యస్య । గిరీశస్య-శివస్య మౌళినా-శిరసా ధృతః పాదశ్చరణో యస్యేతి చ । అసన్తి అసత్కల్పాని ఋక్షాణి నక్షత్రాణి యస్మిన్ ॥ నాస్తి సదృక్షం-సదృశం యస్య తస్య చ భాస్వత్త్వాత్తద్వహానాం తేజసాం దీప్తీనామాస్పదే-ఆశ్రయ (౪) మన్దారస్య-కల్పపాదపస్య అతిగర్వః - అహమేవ సర్వం దాస్యామీత్యహంకారః తస్యాహారమితి కర్మణి శేషే షష్ఠ్యన్తేన విగ్రహః తాదృశం దానం వితరణం కరోతీతి తాదృశేఽపి తద్భిన్నే ఇతి విరోధః । అమన్దానాం-అధికానాం అరాతీనాం-శత్రూణాం గర్వాహరం-మదనాశకం దానం-ఖండనం కరోతీతి పరిహారః (౫) పఙ్కజనా

త ప్రకర్షస్యపఙ్కజనాభాఖ్యాకలనా ప్రకటితప్రకర్షే, (౧) గజేశో
పాసితేప్యగజేశోపాసితే, (౨) మతివికాససమాదధానేపి నమతివికా
ససమాదధానే, (౩) సారరూపానీతశుభాగమేపి విసారరూపానీతశు
భాగమే, (౪) అమరసాత్కృతవిభవేపి నామరసాత్కృతవిభవే వర
దే పరదేవతేయముదితేతి సంజాతవిస్మయేన దృష్టిరష్టావపి నిభృతం
నిదధానేన కుశేశయాసనేన భక్తిపరవశేన ముముదే రురుదే దిదీపే
జహాసే కిఙ్కిమపి జగదే నన్నృతే పురతోపస్సృతే పరితశ్చక్రమే బభ్రమే
గాతుమారేభే పరిరేభే జిఘ్రే దధ్రే పస్పృశే చుక్రుశే రేమే పునఃపున
ర్నేమే తతస్తతశ్చేరే సహర్షం పుప్లువే దుద్రువే తుష్టువే చైవమ్ ॥౪॥
(౫) జితం తే మురారే చిదానన్దమూర్తే జితం తే విధూతప్రపఞ్చాఖి

ఖే యస్య సః పఙ్కజనాభః। అచ్ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః
ఇతి సూత్రే అజితియోగవిభాగాద్బహువ్రీహావపి క్వచిదచ్సమాసాన్
తః । పఙ్కజనాభాఖ్యానామ ఖ్యాతికలనయా సమ్బద్ధేన ప్రకటితః ప్ర
కర్షో యస్య తస్మిన్నపి తద్భిన్నే ఇతి విరోధః। అపఙ్కజనానాం- పాప
రహితానాం ఆభా- తేజః ఖ్యాతిః ప్రసిద్ధిః తయోః కలనయా - కృ
త్యా ప్రకటితప్రకర్షే ఇతి పరిహారః (౧) గజేశేన-గజరాజేన । అగ
జా-పార్వతీ తదీశేన-శివేన (౨) మతేః-బుద్ధేః వికాసం స్ఫూర్తిం ।న
మతి-ప్రణమ్రే భక్తజనే వికాసం-శ్రియోభ్యుదయం (౩) సారరూ
పేణ-ప్రశస్తబలేన । ప్రశంసాయాం రూపప్ప్రత్యయః । ఆనీతః-
శుభం ప్రీతికరశుభః। అగమః పారిజాతో యేన తస్మిన్। విసారస్య-మ
త్స్యస్య రూపేణ-మూర్త్యా ఆనీతాః-ప్రత్యాహృతా ఆగమాః వేదా యే
న తస్మిన్ (౪) అమరాణామధీనం అమరసాత్ విభాషాసాతికార్త్స్న్యే
ఇతి సాతిప్రత్యయాన్తమవ్యయం తథాకృతో విభవో యేన తస్మిన్
నామరసాత్-స్వవామనసజీర్తనహార్హాత్ కృతవిభవే చ (౫) హేము
రారే తే జితం జయః అస్త్వితి శేషః ॥నపుంసకే భావే క్తః

లార్తై । జితంతే పయస్సాగరస్మేరకీర్తైజితం తెతమాలస్ఫురద్దీప్తిభర్త్రై॥ ఇదానీం భాగ్యం నఃపరిణతమిదానీం సుఃవచం గ్రహాస్సర్వేప్యేకా దశపదమిదానీముపగతాః । నిదానీమాతస్త్వం నిఖిలభువనానన్దజననె యదానీతోఽస్యేవం వరదపదమక్ష్ణోరిహ మయా ॥ ౪౬ ॥ క్లమస్తేవ లోకాన్నిగస్త్రామదీయస్తనుస్తేజసా తే రమేశవ్యుదస్తమ్ । నమస్తేన కిశ్చిత్స్వహస్తేక్ష్వతుంగో నమస్తే నమస్తేశమస్తేనకుగ్యాం ॥ ౪౭ ॥ వశయతి హృదయం మే వర్షతి శ్రీశహర్షం జనయతి పరిశుద్ధిం జాయతె మఙ్గళాయ । దమయతి పరితాపం దెవనిర్హాన్తి పాపం దరమపి విధునీ తే దర్శనం తావకీనమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఆలిఙ్గాని తవాహమఙ్గమథవా చుంబాని పాదామ్బుజం వ్యాజిఘ్రాణి ముఖారవిన్దమపి వా గృహ్ణాని హస్తామ్బుజమ్ । యద్వా చామరముద్వహాని పురతో నృత్యాని గాయాని వా పూజాం వా రచయాని వా వరద తే భూయో నమస్యాని వా ॥ ౪౯ ॥ పాదామ్బోరుహరేణురూషితతయా నాభీసరస్యాదరాత్స్నాత్వా వక్షఉపేత్య తద్గతజగన్మాత్రా చిరం లాలితమ్ । సంలీయాథముఖవపాసురభిత్తె నహ్యద్యసద్వాసనాం నృత్తం ప్రాగథ తే గజాచలపతే చిత్తం కిరీటె తవ ॥ ౫౦ ॥ రజోవిదూరె బతనిత్యసూర్యా లోకప్రకశావిరతప్రపాదే । ఆలమ్బతాం దృష్టిరసావజస్రం లాలమ్బతాంత్వద్వదనారవిందె ॥ ౫౧ ॥ లావణ్యభూపాలకరాజధానీం మనస్తురఙ్గస్య మమాభిధానీం । మూర్తిం తవోదన్వదపత్యజానే మోహానలస్రావృతమెవ జానె ॥ ౫౨ ॥ రాజీవోన్నతిలోపనే తవ పదె రక్షానుదక్షాని మాన్ బాహూన్ గాహుమనాపవాదచతురాన్ బాహోన్తరం సెన్దిరమ్ । ఓష్ఠం లీఢవపారసం సరసిజచ్ఛాయాజుషీ చక్షుషీ వందె సున్దరసింధురాచలపతె వక్త్రం చ మిత్రం విధోః ॥ ౫౩ ॥ (౧) సింధురావనిధరాధినాథ తె సింధురాజతనయోజ్జ్వలా తనుః । బంధురా

---

(౧) హేసింధురావనిధరాధినాథ-గజాచలపతే।సింధురాజతనయాసము

ద్భుతతటిద్ఘనచ్ఛటాబంధురాశయముపైతి మామకమ్ ॥ ౫౪ ॥ భ్రి
మో వా స్వప్నో వా పరిణతిమతీభక్తిరథవా స్పృహాణాం స్రోతో వా
స్మరణపరిణామోఽయమథవా । నసాక్షాత్కారస్తే నరకమథనైవం మ
మ భవేత్క్వమందానందో హం క్వ వరద భవద్దర్శనసుఖం ॥ ౫౫ ॥ని
దిధ్యాసంతి త్వాం నియమితహృషీకాశ్శమధనా స్తరీతుం సంసారం క
తిచనతపస్సాహసపరాః । నిరస్తాన్యోపాయా నియతమనుతిష్ఠంతి కతిచి
త్ప్రపత్తిం (౧) పంచాఙ్గాం ప్రకృతిపురుషేశస్థితివిదః ॥ ౫౬ ॥ (౨)
యద్వాతః పరితో హరిత్సు భగవన్నేకాన్తతస్స్యన్దతే యచ్చేన్ద్రోవరుణా
శయోస్సముదితో వీతశ్చ చన్ద్రారుణౌ । యద్భావాత్షడపి ప్రయాన్తి
వికృతీర్యచ్చ ప్రతీచాఙ్గణ స్తత్పిండసమన్వయం వ్రజతి తత్సర్వం త

దధికన్యా శ్రీః తయా ఉజ్జ్వలా-ప్రకాశమానా । అతఏవ బంధురా-
సాన్ద్రా అద్భుతా తటిద్విద్యుత్ యస్యాం సా తాదృశఘనచ్ఛటా
యాః-మేఘసమూహస్య బంధుః-సదృశీ తే తనుః మామకమాశయ
ముపైతి (౧)పఞ్చాఙ్గాం-అఙ్గపఞ్చకయుక్తాం। ఆనుకూల్యస్య సఙ్కల్పః
ప్రాతికూల్యస్య వర్జనం । రక్షిష్యతీతి విశ్వాసో గోప్తృత్వవరణం తథా
ఆత్మనిక్షేపకార్పణ్యే షడ్విధా శరణాగతిరిత్యుక్తరీత్యా షడ్విధత్వేపి
ఆత్మనిక్షేపస్యైవ ప్రాధాన్యవివక్షాయామితరాణి పఞ్చైవాఙ్గానీత్యభి
ప్రాయేణేయముక్తిః । ప్రపత్తిం శరణవరణరూపాం శరణాగతిం (౨)
యద్వాతఇత్యాదినా భీషాస్మాద్వాతః పవతఇత్యాది శ్రుత్యర్థోవివృ
తః । సముదితః సముద్యాఖ్యం పరాదిణ్ గతావిత్యస్మాల్లటి ప్రథమపు
రుషద్వివచనం । ఉత్పద్యేతే ఇత్యర్థః । ఏవం వీతఇత్యపి విపూర్వాదిణ్ధా
తోర్లటి ప్రథమపురుషద్వివచనాన్తం। లీయేతే ఇత్యర్థః । షడ్భావాఃపదా
ర్థాః అస్తి జాయతే వర్ధతే పరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతీత్యుక్తాష్ష
డ్వికృతిః-వికారాన్ ప్రయాన్తి । ప్రతీచాం జీవానాం । పిండః-దేహః

వై వేచ్ఛయా ॥ ౫౭ ॥ (౧) విశ్వస్థిత్యుదయభిదావిధాయకత్వాద్విద్వ ద్భ్యో నిరవధిసౌఖ్యదాయకత్వాత్ । బ్రహ్మ త్వాం వరదపరం బ్రవీమి సత్యం నాళీకోదితఇతి నామవిశ్రుతం మే ॥ ౫౮ ॥ (౨) సనామరూపాణ్యఖిలాన్యపి స్వయం పురా భవాన్వ్యాకృతవానితిశ్రుతం। కథం ప్రకృత్యన్వయమేవ లుమ్పతా విధీయతే ప్రత్యయసంహతిస్త్వయా ॥ ౫౯ ॥ (౩) భవన్తమన్తస్థితమస్ఫుటం హరే తమోభిదశ్చోరమి

---

(౧) హేవరద జగత్సృష్టిస్థితిలయకారకత్వాత్ జ్ఞానిభ్యోఽనవధికనిత్యానన్దరూపమోక్షసుఖప్రదత్వాచ్చ త్వాం పరం బ్రహ్మబ్రవీమి। ఏతద్వచనం సత్యమ్ । తత్సమర్థయతి । నాళీకేత్యాదినా। అలీకం - మిథ్యానభవతీతి నాళీకం సత్యం ఉదితం వచనం యస్యసః । నాళీకాత్ కమలాదుదితఉత్పన్నఇతిచ వ్యుత్పత్త్యా నాళీకోదితఇతి మేనామ శ్రుతం ప్రసిద్ధంహి (౨) సభవాన్ అఖిలాని సర్వాణ్యపి నామ్నాం ప్రాతిపదికానాం రూపాణి స్వరూపాణి స్వయం వ్యాకృతవాన్ ।ప్ర కృతిప్రత్యయాదిబోధనద్వారా వివిచ్య నిష్పాదితవానితిశ్రుతం। ప్ర త్యయోత్పత్తేరవధిరపాదానం ప్రకృతిః । తస్యా అన్వయం సమ్బన్ధ మేవ లుమ్పతా నాశయతా త్వయా। ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యుత్త రం జాయమానానాం సంహతిః సఙ్ఘాతః కథం విధీయతే ఇతి అసఙ్గ తమిదమిత్యాక్షేపః । అఖిలాన్యపి నామరూపాభ్యాం సహితాని స నామరూపాణి వ్యాకృతవాన్-నిర్మితవాన్। ప్రకృతేః- త్రిగుణాత్మక మూలప్రకృతేః ప్రధానస్య అన్వయం సమ్బన్ధం లుమ్పతేత్యానేన స్వాశ్రితానాం జన్మజరామరణాదికం నాశయతీతి భావః (౩) హేఈ శహరే రాత్రౌ గృహాన్తః ప్రవిష్టం చోరం తమోభిదః దీపాదిప్రకా శనేనాన్ధకారనివర్తకాః జనాఇవ హృదయాన్తః ప్రవిశ్యస్థితం అస్ఫుటం గూఢం త్వాం తమోభిదః అజ్ఞానాన్ధకారనివర్తకాజ్ఞానినః గృహ్ణాతే । ఏధాపిత్వం భోగవత్ పశ్యతాం తేషాం చిరకాలార్జితాన్ అర్థానాం

పేశస్సృష్టాః తే । తథాపి తేషాం త్వమవస్థపశ్యతాం చిరాద్గిరాగ్రచ
యాన్ హారస్యహో ॥ ౬౦ ॥ (౧) ఉపాస్యసే దక్షిణమీక్షణం భవాన
సి స్వకీయం పరకీయమాసన్ । ఇతిశ్రుతిస్సమ్ప్రతితుత్వయి స్థితిం
భజన్త్యహో ప్రత్యుతలోచనాని నః ॥ ౬౧ ॥ (౨) వళక్షయా సత్తర
వారిధారయా స్థితం పదే శ్యామలయా కరే చ తే। స్మరస్యపూర్వా క్ర
తునాశినస్స్మరస్యపప్తదన్యాత్వసురస్య తాదృశః ॥ ౬౨ ॥ (౩) శరణ
వరణవిద్యాలమ్బినం సాత్వికానాం చరణనళినయుగ్మం చక్రహస్తత్వ
దీయమ్ । జననమరణరోగక్షుత్పిపాసాజరాది వ్యసనహరణహేతో

గ్ర్యాణాం సఙ్ఘయాన్ సమూహాన్ హరసి అహో ఆశ్చర్యం వ
స్తుతో హరత్వమితి । విరాజితా యే అనర్థా అజ్ఞానముఖాస్తదయుక్త
త్వమూహాన్ పరిహరసీతి వా స్తవార్థః (౧) హే వరద త్వం స్వకీయం
దక్షిణమీక్షణం సూర్యాత్మకం చన్ద్రసూర్యయోస్సనయనే త్రత్వప్ర
సిద్ధేః । పరకీయం అక్షివిద్యోపాసకసమ్బన్ధిదక్షిణం నేత్రం । యఏ
షోఽక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఇత్యాదిశ్రుత్యా దక్షిణాక్షిస్థభగవదుపాసనా
విధానాత్ । ఈక్షణం ఆసన్ తత్ర వసన్ సన్నుపాస్యతే భవాన్ ఉ
పాస్య ధ్యాయన్ ఇతి సూత్రేణ ధారస్య కర్మణ్యాద్వితీయా । ఇతిశ్రుతి
రస్తి। సమ్ప్రతితు ప్రత్యుత వైపరీత్యేన నః లోచనాని త్వయి స్థితిం భజన్తి
త్యేతదహో ఆశ్చర్యం (౨) వళక్షయా-శుభ్రయా సత్తరయా-శ్రేష్ఠ
యా వారిధారయా-గఙ్గాప్రవాహేణ తే పదే శ్యామలయా - నీల
యా సత్తరవారేః ఖడ్గస్య ధారయా తీక్ష్ణాగ్రభాగేన చ తే కరే స్థి
తం । పూర్వా ప్రథమనిర్దిష్టా గఙ్గాధారా క్రతునాశినః దక్షాధ్వర
ధ్వంసినస్స్మరస్య శివస్య మూర్ధ్ని అపప్తత్ పపాత । అన్యా తు ఖడ్గ
ధారా తు తాదృశః యాగనాశకస్య అసురస్య-దైత్యస్య శిరస్యప
ప్తత్ (౩) హే విశ్వసేతో జగద్ధారక । చక్రహస్త చక్రపాణే । శ
రణస్య రక్షకస్య వరణం త్వమేవ [illegible] సాధనం యుష్మా

ర్విశ్వ సేతో ప్రపద్యే ॥ ౬౩ ॥ గ ॥ ఏవం స్తవనపూర్వకముగ్రతః ప్ర
ణిపాతవిధాతారం విధాతారం కరుణాపరిణాహగురుణా కటాక్షపూ
రేణ స్నపయన్ముకున్దః పరమానన్దకన్దళితమన్దహాససాన్దర మేవముదీర
యామాస ॥ ప ॥ ఉత్తిష్ఠవత్సకమలాసన తావకీనైరారాధనైరహమి
హాస్మి భృశం ప్రసన్నః । కల్యాణమస్తు నను కాంక్షితమస్తి యత్తత్త్వం
వృణీష్వ తరసా ప్రతిపాదయామి ॥ ౬౪ ॥ గ ॥ ఏవం భగవతా సాద
రముక్తః పితామహః కృతాంజలిస్సవినయమేవం వ్యజిజ్ఞపత్ ॥ ప ॥ న
జాతు శ్రీజానే నరకితసురస్థానవిభవాద్భవత్సేవాకారాత్ఫలమపర
మాకాంక్షతి మనః । నిదాఘార్దిత్యాంశువ్యతికరవిషణ్ణం కువలయం ని
శాకాన్తాలోకాద్వద కిమితరస్మై స్పృహయతే ॥ ౬౫ ॥ గ ॥ యదిచ
భగవన్మయి భవతో భవతి భూయాననుగ్రహస్తదాతు ॥ ప ॥ నను వరద
నమస్తే నాగశైలస్య మస్తే కురు కుశలనిదానం సన్తతం సన్నిధానం ।
పరమపదజన త్వం భక్తదృక్పారణార్థం ప్రకటయ నిరపాయాం ప్రా
జ్యసామ్రాజ్యలక్ష్మీమ్ ॥ ౬౬ ॥ గ ॥ ఇదం తు పైతామహమభ్యర్థన
మభ్యుపగమ్య సమ్యగేవం భగవానవాదీత్ ॥ ప ॥ భువనాని పాతుమ
వనావపి స్వయం కలభాచలేత్ర సులభావలోకనః । నివసాని సర్వది
వసాని సేన్దిరో వరదోహముగ్రతరదోషశోషకః ॥ ౬౭ ॥ ఇమాముక్తిం
రమాభర్తుర్నిశమ్య తదనుజ్ఞయా । క్రతౌ చతుర్ముఖశ్శేషం కర్తవ్యం
నిరవర్తయత్ ౬౮ ॥ తదానీం తు ॥ జాగ్రతో మధురిపో రథాగ్ర
తో నాభిభూస్సదసి (౧) మర్జనాభిభూః । ఋత్విజాం బతగణాయ (౨)
దక్షిణాముత్తరామపి దదావుదారధీః ॥ ౬౯ ॥ అథాశ్వమేధావభృ

తస్యాః ప్రవృత్తివిద్యాయా ఆలమ్బనం ఆశ్రయం పాదామ్బుజయుగం
జననాదిపరిహారహేతోః కారణేన । నిమిత్తపర్యాయప్రయోగే స
ర్వాసాం ప్రాయదర్శనమితి షష్ఠీ (౧) మర్జనానభిభవతి తిర
స్కరోతీతి మర్జనాభిభూః (౨) దక్షిణాం దిశం ఉత్తరాం దిశ

ధాయ వేధాస్సుధామయం వారి దధానమచ్ఛమ్। ధన్యస్సమున్యగ్రిమ
సమావృతోఽగాత్పుణ్యాగ్రగణ్యస్య సరోగభీరమ్ ॥ ౭౦ ॥ పృష్ఠాసమమ
మర్త్యైశ్చ సిష్ణౌసతిచతుర్ముఖే। ఆగాత్త్రిపథగా వేగాదనన్తసరసీం త
దా ॥ ౭౧ ॥ (౧) అగ్రాహియస్యచరణోఽనఘేన యేన పాహిన్వ
యాం కిమురమారమణం తమిష్టమ్। తం చేష్టవన్తమవలోకయితుం వి
రించం తత్రాహి రాజసరసీం ద్యువధూజగాహే ॥ ౭౨ ॥ తతశ్చ ॥ (౨)
విధుపాదానుషంగేణ విశుద్ధిమతి కేస్వకే। నదీం సౌమనసీం బిభ్రన్నా
గరాజసరో బభౌ ॥ ౭౩ ॥ తదాతు ॥ (౩) హంసవాహముపాసీనా హం
సాస్సరసి నిస్పృహాః। తే హి పద్మిన్యుపస్పర్శాద్దధుశ్శుద్ధిం పరామహో॥

మపీతి। ఉత్తరాం-శ్రేష్ఠాం దక్షిణామపి దేయద్రవ్యమపీతి చార్థః
(౧) యస్య విష్ణోః। యేన చతుర్ముఖేన। ఇష్టం-యాగోద్దిష్టం భగవన్తం-యాగం కృతవన్తం తం చ బ్రహ్మాణం చ (౨) విధోశ్చంద్రస్య విష్ణోశ్చ పాదః కిరణశ్చరణశ్చ తదనుషంగేణ సమ్బంధేన విశుద్ధిరస్యాస్తీతి విశుద్ధిమత్ తస్మిన్ స్వకే-స్వీయే కే జలే సౌమనసీం-సుమనస్సమ్బన్ధినీం నదీం-గఙ్గాం బిభ్రత్ నాగరాజసరః-అనన్తసరః బభౌ-చకాశే
(౩) హంసవాహం-బ్రహ్మాణం ఉపాసీనా-ఉపాశ్రితా యే హంసామరాళాస్సరసి నిస్పృహాః ప్రవేశానిచ్ఛవో భవన్। తే హి పద్మినీనాం కమలలతానాముపస్పర్శాత్సమ్పర్కాత్ పరాముత్కృష్టాం శుద్ధిం దధుః। అహో ఇత్యాశ్చర్యే। మరాళానాం సాక్షాత్సరః ప్రవేశాభావేపి తదుత్పన్నకమలలతాసమ్బన్ధమాత్రేణ పరా శుద్ధిః ప్రాప్తా। కిముత సాక్షాత్సరః ప్రవిశ్య స్నానే ఇతి సరోమాహాత్మ్యమాశ్చర్యకరమితి భావః। అత్ర హంసపద్మిన్యాదిశబ్దమహిమ్నా హంసస్సూర్యః వాహః ధారకో యస్య తం పరమాత్మానం-సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తినం ఉపాసినా ధ్యాయన్తః హంసాః యతివిశేషాః యే నిస్పృహాః ఇచ్ఛారహితా ఆసన్। తే హి పద్మిన్యుపస్పర్శాత్ పద్మినీజాతిస్త్రీసఙ్గంప్రా

అథచ ॥ ధ్యాత్వా దేవమిభాద్రినాథరసికం స్నాత్వాఽపరస్యాగగభూ త్వాపద్మభవః ప్రసన్నవదనో భూత్వా తదా స్వాన్తరమ్ । కృత్వా నాకసదాం తదా బహుమతిం దత్త్వా ద్విజేభ్యో ధనం స్వస్థానం ప్రతి మానపూర్వమఖిలాన్ ప్రస్థాపయామాస తాన్ ॥ ౭౫ ॥ *****

ఇతి శ్రీ వేఙ్కటార్యయజ్వవిరచితే వరదాభ్యుదయే
చమ్పూప్రబన్ధే తృతీయో విలాసః
శ్రీమతే వరదరాజాయ నమః

శ్రీ చతుర్థవిలాసః శ్రీ

ప్రస్థాప్య నాకసుమరాన్ సమరాశ్వవాహో నాగాద్రిమూర్ధ్నివరదం శరదమ్బుజాక్షమ్। భక్త్యానతః పరమయా రమయా సమేతం సేవావిరత్యసహాయా మహయాంబభూవ ॥ ౧ ॥ గ ॥ ఆకృతయుగాన్తం దివ్యైరుపచారైరారాధయన్తమానన్దతున్దిలస్వాన్తం శారదాకాన్తం వరదో నిజగాద ॥ వ ॥ ప్రసన్నోఽస్మి ప్రజానాథ వృణీష్వ వరమీప్సితమ్ । లబ్ధ్వా వరం ప్రతిష్ఠస్వ లోకం స్వకమనాకులః ॥ ౨ ॥ గ ॥ ఏవమాదిశన్తం దేవదేవం తమాదరాతిశయేన రాజీవజన్మా శ్రుతిసంఖ్యైరానన్తైరశ్రుతిమధురమిదముదైరయత్ ॥ వ ॥ (౧)నాథ తే నాథ తే నాథ తే నాథ తే దర్శనాద్దర్శనాద్దర్శనాద్దర్శనాత్ । నాపరం నాపరం నాపరం నాపరం ప్రార్థయే ప్రార్థయే ప్రార్థయే ప్రార్థయే ॥౩॥ మురారే మురారే మురారే మురారే తవాహం తవాహం తవాహం తవాహమ్ । సమీపే సమీపే సమీపే సమీపే వసేయం వసేయం వసే

వ్యాపి । లబ్ధ్వాపి పఞ్చమీ। సరసి అనన్తసరసి పరాం శుద్ధిం దధుః । అహో ఆశ్చర్యమ్ । పరమాత్మోపాసకానాం నిస్పృహాణాం యతిశ్రేష్ఠానామపి కదాచిత్పద్మినీజాతి(స్త్రీ)సంగేన పాతిత్యప్రాప్తావపి అనన్తసరస్స్నానమహిమ్నా సరాః శుద్ధిర్భవతీతి ఏతత్సరోమాహాత్మ్యమాశ్చర్యకరమిత్యపి ప్రతీయతే(౧) హే నాథ తే దర్శనాదపరం భిన్నం న ప్రా

యం న సేయమ్ ॥ ౪ ॥ ఏతాం పైతామహీం ముక్తిం ముక్తిదాతా సమ
స్యతే । దామోదరస్య మాకర్ణ్య సామోదమిదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ (౧)
మత్ప్రీతిర్నక్రమతే న తేషు మహతా మోహేన యైశ్శాశ్వతీం మర్యా
దామతిలఙ్ఘ్య మద్విరచితాం కైఙ్కర్యమాచర్యతే । రక్షాయాం విష
యస్య మే నియమితా రాజ్ఞావిహీనైరేవ తాం సన్తుష్టిం న భవన్తి తస్యా
చరణౌ (౨) సంవాహయన్తోపి తే ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తతశ్చ మయా సత్యా
ధికారే స్థాపితస్య భవతో మదన్తికమేవావతిష్ఠాసా సాప్రీతం నరో
చతే మహ్యమ్ ॥ అతస్సత్యలోకమధిగత్య మామనుస్మరన్నేవ మయా
నియోజితే రక్షితుమర్హసి । మద్వియోగతశ్చ తవ మాభూద్విషాదః ।
యతః ॥ ౮ ॥ (౩) గళితకళఙ్కే గతసర్వశఙ్కే చిత్తే భవాదృక్సుధియా
మమత్తే । విధేసదా సన్నిదధేయ హేభధరే స్థిరేవా నగరే మదీయే ॥
ఇదం చావధేయమ్ ॥ అర్చ్యామాద్యే యుగే మహాత్వమకృథాః త్రేతాద్వితీ
యే యుగే జీవో ద్వాపరకే కలౌ భుజగరాడిత్యర్చకా నిశ్చితాః ।
చైత్రే మాసి పరం పితామహ చతుర్దశ్యామిహాగత్య మాం రాకా
యాం ప్రతివత్సరం బహుతరాన్వారాన్ సమారాధయ ॥ ౯ ॥ ఇతి
వచనముదారం వారణశైలభృదిన్ద్రాన్నృహీ శిరసి దధానస్సర్గకారీ ప్ర

ర్థయే ఇతి చతుర్భిర్ముఖైరపి మిళిత్వా చతుర్వారముక్తిరాదరాతిశయా
త్ ఏవముత్తరత్రాపి (౧) తేషు విషయే మత్ప్రీతిః న క్రమతే ప్రతి
బద్ధ్యత ఇత్యర్థః । వృత్తిసర్గతాయనేషు క్రమః ఇతి సూత్రేణ అప్రతి
బద్ధరూపవృత్త్యాత్మనేపదవిధానాత్ । తత్ర నఞో యోగేన తదభా
వప్రతీత్యా ప్రతిబద్ధేపర్యవసానాత్ (౨) సంవాహయన్తోపి పాదమ
ర్దనం కుర్వన్తోపి । సంవాహనం మర్దనం స్యాదిత్యమరః (౩) హేవిఘ్నే భి
ద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి
తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ఇతి శ్రుతేః కళఙ్కరహితే గతసకలసన్దేహే
మదమాత్సర్యాదిదోషరహితే త్వాదృశబ్రహ్మవిదాం హృదయే హి

జానామ్ । విహితబహుసమస్యోపీతరాజ్ఞైశ్చ సాకం వ్యపగతభయశోకం వ్యానశే సత్యలోకమ్ ॥ ౯ ॥ (౧) మరాళయానో వరదం సమాశ్రితా మరాలయానోకహమేవ చిన్తయన్ । సభారతీనాయక ఉజ్జగామ సత్సభారతీనాదరతో మునీనవన్ ॥ ౧౦ ॥ తత్రాపి ॥ ౫ ॥ అథ సత్యప్రకాశాత్సత్యలోకం గతవతి పితామహే మహేన్ద్రే చ దైవతైర్వ్యావతైర్విద్యాధరాదిభిశ్చ సాకం నాకం ప్రతిష్ఠమానే వసిష్ఠప్రముఖేషు విష్టరశ్రవఃప్రణామసహర్షిషు మహర్షిషు స్వం స్వమాశ్రమపదమాశ్రితేషు ప్రసిద్ధేషు చ పార్థివేషు నిజనగరీముపగతేషు అన్యేషు చ ధన్యేషు రాజన్యేషు స్వస్వాగారవిగాహిషు దివ్యాఏవ శేషశేషాశనసుపర్ణాదయస్సూర్యప్రగణ్యాః (౨) కర్యహార్యవర్యధుర్యహార్యంఘ్రికైంకర్యమర్యాదానుగుణసపర్యాచర్యాపర్యాప్తాశ్చర్యప్రాచుర్యనిర్యాపితసకలకాలాః కర్మవశ్యాదృశ్యాస్తత ఇతః కాంచ్యాం సఞ్చేరుః । కాలక్రమేణ కాంచీనగరీ కాననీబభూవ । యుక్తం చైతత్

స్తిగిరావివ శాశ్వతే మదీయే వైకుణ్ఠాఖ్యదివ్యనగర ఇవ చ సర్వదా సన్నిహితోభవామీత్యర్థః (౧) మరాళయానః-హంసవాహనః । రాజహంసస్తుభల్లాక్షో మరాళో వాటరాటక ఇతి భాస్కరః । భారతీనాయకః-వాణీపతిః । సః-బ్రహ్మా । సమాశ్రితానాం స్వభక్తానాం అమరాలయానోకహం-కల్పవృక్షం వరదమేవ చిన్తయన్ సన్ । సతాం సజ్జనానాం సభాయాం-సంఘే రతిరిచ్ఛా యేషాం తాన్ మునీన్ ఆదరతః విశ్వాసాత్ అవన్-రక్షన్ సన్ ఉజ్జగామ ప్రతస్థే (౨) కర్యహార్యవర్యస్య-హస్త్యాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠస్య ధుర్యో-ధురీణో యో హరిస్తదఙ్ఘ్రికైఙ్కర్యే తచ్చరణదాస్యే మర్యాదాయా నియమస్య అనుగుణా-అనురూపాయా సపర్యా పూజా తస్యాశ్చర్యాయామాచరణే పర్యాప్తం యదాశ్చర్యప్రాచుర్యం విస్మయాధిక్యం తేన నిర్యాపితః అతివాహితః సకలః కాలస్సమయో యైస్తే । కర్మవశ్యైః కర్మాధీనైర్బద్ధైః ॥

॥ ప ॥ వేగవత్యాత్మనా జాతాం వాహనం నిత్యం సరస్వతీమ్ । యో
గ్యతాసిద్ధయే నూనం(౧)కాంచీకాననతాంగతః ॥౧౧॥ తత్ర చ ॥ దేవో
ధభావోచితకేళిభాజా దేవ్యాసహావ్యాజదయాపయోధిః। నానోన్నతా
నోకహశోభమానే తేనే వనేనేకవిధాన్విహారాన్ ॥౧౨॥ గ ॥ తదా
కిల మదాకులకోకిలశుకప్రముఖనిఖిలద్విజకులగళగళత్కలకలసుగమ
నిగమపారాయణం, భృఙ్గీధ్వనిఝఙ్కృతసఙ్గీతభఙ్గీకం, మలయనిలయత
రుణపవనభరితాచార్యప్రైర్యమాణ చారుపీరుగ్గణగాణిక్య నిర్వర్త్య
మాననర్తనశోభమానవర్తనీకం, విహగమిథునవిహృతివేళాడోలాయ
మానబాలరసాలకింకరకరసంగృహీతలసుతరగ్రాఘీయశ్శాఖావేత్రసం
తాడ్యమాననిబిడనమేరుతరుపురుషపరిషదుపరిభవదరుణకిసలయరు
చిపటలపటలసద్వితానకే సాన్ద్రశరపర్ణసమ్పన్నబహుళతరరసపరిపూ
ర్ణపృథులఫలనివహవహనాళికేరబృన్దసన్దర్శితభగవదవలులోకయిషావ
శాగతవిపులగగనపథభ్రమదమరశ్రమహరణార్థవినిహితబృహదుదక
కలశకులశీతలచ్ఛాయప్రపారీతికం విపిధవికచకుసుమవిసృమరమకరన్దధా
రాపరాకృతపరాగవిహారమార్గం, ప్రాంశుకింశుకవిటపివిటపదణ్డదృ
ఢఘటితప్రసూననికరకరప్రదీపపరంపరావిరాజమానం, పవనవలన
సమయతరళతాళవిలసదవికళమూర్తనిర్తితతూర్యచాతుర్యప్రదర్శనం,
చంచరీకప్రపంచసంచరణవెల్లితమల్లీమతల్లీనిష్పతత్పుష్పతత్యుపదర్శి
తయువతిజనహస్తవిహితలాజవర్షలీలం, నిత్యసూరినేత్రాసేచనకం,
యాత్రామహోత్సవం ప్రవర్తయన్వనే తత ఇతస్స్ఫురన్తం, దన్తావళశి
ఖరిసన్తానమిన్దిరాకాన్తం వసన్తస్సన్తోషయామాస ॥ వరదశ్చ తదానీం
వసన్తాశ్లేషధన్యాం వన్యామవలోకయన్ననన్యాహార్ణవరాజన్యకన్యాం
నిర్వర్ణ్య (౨)వారితేతరోదన్యామమృతధున్యాసదృశీం వాచమిమాము

(౧) కస్య బ్రహ్మణతననం పవనంతస్యభావస్తత్తాతాం (౨) వారితా
ప్రతిబద్ధా ఇతరేషు వస్త్వన్తరేషు ఉదన్యాఇచ్ఛా । ఉదన్యాతుపిపా

పవ్యాస్థత్ ॥ పశ్య దయితే పరమియం వనీ (౧) నూనమధునా౽నూనమధునా మధునా సమాశ్లిష్టా ॥ యతః ॥ ప ॥ ఆగస్త్యాద్రితటీపటీరవిహరద్వ్యాళీభిరాచుమ్బితశ్చోళీభిర్గిళితః కవేరదుహితుర్వీచీభిరాలిఙ్గితః । సోఽయం వర్త్మని పద్మినీరనుభవన్నాభిర్మధుప్రాశితో మన్దంమన్దముపైతి దక్షిణమరున్మన్యే మదేనాలసః ॥ ౧౩ ॥ కించ ॥ మధురమధురసాంచన్మంజరీపుంజలీనభ్రమరసమరకేళీప్రోద్ధధూళీవహానామ్ । వకుళముకుళపాళీవాసనాభాజనానాం చలయతి హృదయం మే చారుతా మారుతానామ్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతస్తు దృశ్యతాం ॥ శాఖావెల్లదఫుల్లవల్లవశిఖోల్లీఢాత్పరాగోల్లసద్గర్భాత్పుష్పతఉత్పతన్ సనినదం పాన్థైషుప్పంధయః । ధత్తే చూర్ణవిశేషపూర్ణవదనావష్టబ్ధతేజఃకణప్రస్పష్టాయుధఖేదగర్భవిగళత్సద్వ్యన్యయఃపిండతామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతశ్చావలోకయ ॥ (౨) శాఖాశిరస్యేవ సదానివిష్టా వ్యామోదమృచ్ఛన్నపి మాధవాప్త్యై । పతత్యధస్తాన్మధుపాఙ్గనానాం పాదోపఘాతాత్సుమనోగణోఽయమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతశ్చాయం వినోదో వీక్ష్యతామ్ ॥ (౩) సతూర్యఘోషైర్విరుతైర్వసన్తఋతూత్సవే నర్తయతి ద్రుమల్లాన్ । జతూరుభృఙ్గాఙ్కితపక్షశాఖాన్ కుతూహలీకోపి మరుత్కుమారః ॥ ౧౭ ॥ ఇతశ్చ నిశామ్యతామ్ ॥ వనే వసన్తక్షితిభృత్సభాన్తరే కుతూహలా

సైత్యమరేణ జలాపేక్షోద్ధకోదన్యాశబ్దస్య ప్రకరణానుగుణ్యేనాపి ఙ్క్షామాత్రే సంకోచః (౧) అనూనం-అధికం మధు మకరన్దః యస్మిన్ తేన మధునా చైత్రమాసేన అధునా ఇదానీం నూనం నిశ్చితం సమాశ్లిష్టా (౨) శాఖా శిరసి వేదాన్తే వృక్షాగ్రే చ । ఆమోదం-సన్తోషం-పరిమళంచ । మాధవో-విష్ణుర్వైశాఖమాసశ్చ । మధుపాః-మద్యపాయినః-భ్రమరాశ్చ । సుమనసో-విద్వాంసః-పుష్పాణిచ (౩) మరుత్కుమారః-మన్దమారుతః । వీనాం-పక్షిణాం । రుతైశ్శబ్దైః । సతూర్యఘోషే-వాద్యశబ్దయుతే । వసన్తఋతూత్సవే । జతు-లాక్షైవ ఉరు అ

తోఽకిలవిన్ద్రజాలికః । విరావదహ్యాద్విహిత స్తవో నవప్రవాళప
హ్నాం నిగిరన్ప్రనృత్యతి ॥ ౧౮ ॥ కంఠమండనరతోచితధ్వనిఃపూర్ణ
కామమదఘూర్ణదీక్షణః । కౌతుకేన పరిచుమ్బతి మోదతేకోకిలఃకిల
కుహూముఖీం సఖీమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతశ్చ జలధికన్యే తన్యతామబ్జిన్యామ
క్షివిన్యాసః ॥ త్వన్ముఖే శశిసఖేసతి కాన్తే తోయజం పునరసర్జ్జివృథా
మండలీభవదళివ్యపదేశాత్కుండలీకృతమిదం ద్రుహిణేన ॥ ౨౦ ॥ ఇ
దం పునరవధీయతామ్ ॥ దన్తైఃకుట్మలశాలినీకిసలయోపేతా చలద్వా
ససా వక్షోజద్వితయేన చ స్తబకినీ వాచా చ మాధ్వీకినీ । నిశ్వాసేన చద
క్షిణానిలవతీ నేత్రేణలోలమ్బినీ బాహోభ్యాం లతికావతీహ భవతీ బాలె
మధుశ్రీరివ ॥ ౨౧ ॥ శ్రూయతాంచేదమ్॥ వక్త్రం దర్శయ సిన్ధుపు
త్రి కమలం వార్యన్తరే లీయతాం వాచం వ్యాహర కోకిలఃకలరవ
స్సన్న్యాసమాసీదతు । వక్షోజౌ ప్రకటీకురు స్థగయతాం పల్లీదళైర్గు
చ్ఛకాన్ పాదౌ దృష్టిపథే నిధేహి తపసే ప్రస్థీయతాం పల్లవైః ॥
పశ్య దయితే ॥ ౪ ॥ పటీరపృథ్వీధరతటీకుటీరాదవతీర్యపదవీం మహ
తీమతీత్యఫణిరాజసరోవరావగాహనపరిపూతాత్మా పవమానడిమ్భః
పరికలితమత్స్వాజనం పఙ్కజాసనమివలోక్య మామిదానీం నూనమా
రాధయతె ॥ ౫ ॥ ఆనీతైఃకమలాకరాజ్జలకణైరర్ఘ్యాదిదాయీమరు
న్మాధ్వీకైర్మధుపర్కమప్యుపహరన్మాకన్దతస్స్వర్జితైః । ప్రచ్ఛిద్యైవని
వేదయన్ ఫలకులంపుష్పైశ్చనిష్పాదితైస్తల్పం కల్పయతి త్వయాసహ
రమే రన్తుం ప్రవృత్తస్య మె ॥ ౨౩ ॥ అన్యచ్చ ॥ రదవసనరసం తేశీ
ధునా కిం వసన్తె రమణిసహతులామారోపయామాస కామః । (౧)
చరమఉపరిభాగే శాఖినాం దృశ్యతే సావధరరసఇతిశ్రీరాదిమోఖూ

ధికం యద్భృఙ్గం లెపనద్రవ్యం తెనాజ్కితాః పఙ్క్తాః విస్తృతా
శ్శాఖాఎవ పఞ్చశాఖా హస్తా యేషాం తాన్ ద్రవః వృక్షాఎవ మ
ల్లాస్తాన్ కుతూహలీసన్ నర్తయతి (౧) హే శ్రీః చరమః పశ్చాన్ని

తృప్తిసిద్ధః ॥ ౧౪ ॥ గ ॥ విలోకయ తలోదరి వివిధానేతాన్వ్రతజాతస్యవిహితనునోజనానోపి హాసాన్విలాసాన్ ॥ ప ॥ మోదం మేదురయన్ స్మరం సశరయన్ మోహంచ విస్తారయన్ మానం మన్థరయన్ పికాన్ముఖరయన్మాధ్వీరసం హారయన్ । వామాక్షీస్త్వరయన్వనం శిశిరయన్వైరాగ్యముత్సారయన్సద్గాత్రం తిరయన్మదం ప్రచురయన్నద్గానిలస్సవర్తతే ॥ ౧౫ ॥ ౹॥ కింబహునా ॥ అహమధునా కింకరోస్మి కంజనిలయే భవత్యాః ॥ తథాహి ॥ అచగాణికుసుమాభిషేచనం హస్తయోగకమలమర్పయాణివా । పల్లవం శ్రుతివతంసయానివా పాయయాని మకరన్దమేవవా ॥ ౧౬ ॥ గ ॥ మానిని మత్ప్రీతయే వసన్తోపాహృతేషు మనోహరేష్వపి పదార్థేషు తదనూయయైవ ప్రీతిం ప్రతిరుద్ధన్ కన్దర్పస్స్వనుబద్ధిష్వేవ వస్తుషు నిస్తులేషు వాఞ్ఛాముదంచయతి ॥ తథాహి ॥ వ ॥ నస్ప్రష్టుం మను గుచ్ఛమిచ్ఛతి కరః కింతు స్తనౌ తే ఘనౌ నో మాధ్వీకమిదం పిపాసతి ముఖం కింతు త్వదీయాధరమ్ । శ్రోత్రం నేచ్ఛతి కోకిలధ్వనిమిహ శ్రోతుం త్వదుక్తిం వినా గాత్రం నోపరిరిప్స్యతే కమలినీం కాన్తా వపుః కింతు తే ॥ ౧౭ ॥ ఇతిఫణితిముదారామీరయన్ సోపచారాం (౧) కరిగిరిగృహమేధీ కామతన్త్రైనురోధీ । అరమతపరవత్యాహర్షవత్యా యువత్యా లలితకుసుమపుంజే రమ్యారమ్యే నికుంజే ॥ ౧౮ ॥ తతశ్చ ॥ గ ॥ తఃఇత స్తస్మిన్ కాననే

ద్దిష్టశ్శిధురసః లఘుత్వాచ్ఛాఖినాం పృష్ఠానాముపరిభాగే దృశ్యతే । ఆదిమః-ప్రథమనిర్దిష్టః రదవసనరసః-ఓష్ఠరసః గురుత్వాదధోభాగస్థితస్సన్ అధరశ్చాసౌ రసశ్చేతి వ్యుత్పత్త్యా అధస్థితిరసత్వేన ప్రసిద్ధోభూదిత్యర్థః (౧) కరిగిరౌ-హస్తిశైలే । గృహైః-పత్నీభిః దారేష్వపి గృహాఇత్యమరః । మేధతి మేధతే వా సంగచ్ఛత ఇతి గృహమేధీ పత్నీసఙ్గతః । మేధృసఙ్గమేచేత్యస్మాద్భ్వాదికాత్స్వరితేత్త్వాదుభయపదినః సుప్యజాతౌ ణినిస్తాచ్ఛీల్యఇతి కర్తరిణినిః ॥

(౧) తామరసగేహయా సంచరన్ కుంజరగిరిధామా భూమౌనహర్షి శాపాత్త్రివిష్టపాత్ప్రాప్తేన కలుషకయా (౨) కాకోదరవరసరస్తీరే తపస్యతా తాపసకోపవిపర్యస్తమతినా బృహస్పతినా రాజపుత్ర వ్యామోహేనవ్యాప్రావృత్య గ్రసత్త్వసంచరణభీషణే గహనేఽస్మిన్నాస్తే త్వం బాలయాసహ విహర్తిరితి వ్యాహృతస్తస్య స్వస్వరూపమనుపదర్శయన్నేవ గచ్ఛన్ కుస్మిన్ శుష్కోటీభూత శిఖరం చరవః ప్రవివేశ ॥ అథసురగురోరపి తాదృశస్తాపసశాపకథమభూత్కథంచ విరించయజ్ఞాభ్యుదితేన దేవేన తస్మై స్వస్వరూపం నోపదర్శితమితి భృగుణా పృష్టేన భగవతా నారదేన జగదేః బద్ధనా పునరేవం జగదే ॥ ౯ ॥ కదాచిదాస్థానముపేత్య పుణ్యాః కథా మహేంద్రో వివిధాస్సశృణ్వన్ । పారంగతాన్నిత్యగిరాం ప్రసక్తాత్పపృచ్ఛ ధర్మాన్ ప్రవణో మునీంద్రాన్ ॥ త్రీనగ్నీన్ పరిపూజయన్ననుదినం భక్త్యాఽతిథీన్పూజయన్ వేదార్థానవబోధయన్ ద్విజవరాన్నిత్యం సమారాధయన్ । న్యాయేనార్థముపార్జయన్ ఖలజనైస్సఙ్గం సదా వర్జయన్వాసం కశ్చన గేహ ఏవ కురుతే త్రాసం వహన్ మృత్యుతః ॥ ౩౦ ॥ విసృజ్య గృహమగ్నిభిర్విధతీర్థయాత్రాపరస్తనోర్నసుఖమీహతే తటవతీష్వహో గాహతే । స్థలేషు కృతసన్నిధిష్వహహ దైవతానాం న వర్తేత పరశ్చిర (౩) మటాట్యతే దృఢతపావనే పావనే ॥ ౩౧ ॥ అనయోస్సుపుణ్యాధనయో (౪) రనయోజ్ఝిత

---

(౧) తామరసగేహయా - కమలవాసిన్యా శ్రియా సహ సంచరన్ । సమస్తృతీయాయుక్తా ఇత్యత్ర కరణతృతీయాయా ఏవ గ్రహణాన్నాత్రాత్మనేపదం । సంచలన్నితివా పాఠః (౨) కాకోదరవరః - సర్పశ్రేష్ఠోఽనన్తః (౩) దృఢం - అప్రతిహతం తపో యస్య సదృఢతపాస్సన్ పావనే - శుద్ధే వనే - తాపసవనే । అటాట్యతే - పునః పునరతిశయేన వా అటతీత్యర్థః । సూచిసూత్రేత్యాదినా యఙ్లుగన్తం (౪) అనయేన - దుర్నీత్యా ఉజ్ఝితచిత్తయోః త్యక్తమనసోః ॥

చిత్తయోః । ఘనయోరధికతరశ్చాస్మిన్నయోర్వ్యాహరంతు మే॥౩౨
॥ గ ॥ ఏవం దేవరాజేన పృష్టాః ప్రత్యుష్టాస్తపోధనా బృహస్పతిమా
మన్త్ర్య భవానేవ దేవతానామస్మాకమప్యభ్యర్హితస్సకలధర్మజ్ఞశ్చ త
క్రతుకృతం ప్రశ్నం ప్రతి బ్రవీత్వితి ప్రార్థయన్త ॥ తతశ్చ ॥ ప॥
ప్రార్థనాం మానయంస్తేషాం (౧) తీర్థయాత్రాపరమ్పరమ్ । దేవగో
ష్ఠ్యామువాచోచ్చైర్ధిషణో ధిషణోత్తరః ॥ ౩౩॥గ॥ తదేతద్గురుభాషిత
మపి శాస్త్రవిరుద్ధమితి లఘూకుర్వన్తస్తపోధనాస్తస్మిన్ ధృతమన్యవ
శ్శ్రుతమన్యాస్సదస్యేవమవదన్ ॥ ప ॥ సామ్ప్రతం సంవిదాధ్యాపిమా
ధ్యం ప్రాప్తో బృహస్పతిః । శ్రుతిస్మృత్యుక్తసత్కర్మప్రారమ్భం ప్ర
తిషేధతి ॥ ౩౪ ॥ (౨) గురుమతమిదమఙ్గీకుర్వతే చేద్బుధాస్తైర్నియత
ముపగతా స్యాత్కష్టమఖ్యాతిరేవ । భవతి పరమపూర్వం వాచ్యమ
భ్యుపేతం సహి న సహతి కర్మాణ్యచ్యుతారాధనాని ॥ ౩౫ ॥ గ ॥

---

(౧) ధిషణయా-బుద్ధ్యా ఉత్తరః-శ్రేష్ఠః । గీష్పతిర్ధిషణో గురురిత్యమ
రః (౨) ఇదం గురుమతం అగ్నిహోత్రాదిసత్కర్మాణి విహాయ తీర్థయా
త్రాదికం శ్రేయ ఇతి బృహస్పతిమతం బుధాః-వేదశాస్త్రజ్ఞా అంగీకు
ర్వతే చేత్ అభ్యుపగచ్ఛన్తి యది తదా తైః అఖ్యాతిరేవ-అజ్ఞానమేవ ని
యతం-నిశ్చితం ఉపగతా అంగీకృతా స్యాత్ వేదశాస్త్రజ్ఞానసత్త్వేపి
తద్విహితకర్మాననుష్ఠానే తస్యాప్రయోజకత్వేనానర్థప్రియత్వాత్ । ప
రమన్యత్ అపూర్వం-పూర్వమప్రాప్తం వాచ్యం-నిన్దావచనవిషయ
త్వమపి । యద్వా అపూర్వం అవర్ణపూర్వకం వాచ్యం అవాచ్యం దూ
ష్యం పరమత్యన్తం అభ్యుపేతం-అంగీకృతం భవతి । తత్ర హేతుమా
హ ॥ హి యస్మాత్స గురుః అచ్యుతారాధనాని భగవత్పూజారూపాణి క
ర్మాణి అగ్నిహోత్రాదీని న సహతి అవశ్యానుష్ఠేయత్వేన నానుమన్యతే
అధృషీయత్వేన విభాషితవాంశ్చ మహామర్షణ ఇత్యస్య ణిజభావే సప
వాయం నాగస్సహతి కలభేభ్యః పరిభవమితివదూహ్యం । అత్ర గురుమ

అస్యాం మహత్సభాయాముశాస్త్రీయార్థనిర్ధారణదోషాదవనౌ కస్యచి
ద్ధనస్య భవానాత్మజో భవన్నానాశ్యాని దారిద్ర్యాదిప్రభవాని దుఃఖా
న్యనుభవిష్యతి సురగురుం ప్రతి శాపం దత్వా యథాగతం గతవన్తః॥
అథచ ॥ ప ॥ వాచస్పతిర్వితేజా భువి ప్రవిష్టస్త్రివిష్టపాద్భ్రష్టః ।
(౧) పతనం సురాధిపగురోః ప్రజ్ఞాసిన్ధోరపిఉమం నోకిమ్ ॥ ౩౬ ॥
(౨) పతిరపి బృహతాం మహర్షిశాపాద్భుతభువి మన్త్రిజితస్సుతో బ

తాఖ్యాత్యాదిశబ్దమహిమ్నార్థాన్తరమపి ప్రతీయతే ॥ తథాహి ॥ శు
క్తావిదం రజతమిత్యత్ర శుక్తివిశేష్యకం రజతత్వప్రకారకం భ్రమా
త్మకం విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞానం జాయతే తస్యైవాన్యథాఖ్యాతి
రితిసంజ్ఞేతి నైయాయికమతమ్ । తత్ర శుక్త్యంశే ప్రత్యక్షం రజతాం
శే స్మరణాత్మకంచ భిన్నమేవ జ్ఞానం జాయతే నతు విశేషణవిశేష్య
భావావగాహివిశిష్టజ్ఞానమితి మీమాంసకైకదేశిగురుమతం తదంగీకా
రే ఖ్యాతిః విశిష్టజ్ఞానం తదభావ ఇత్యర్థికా అఖ్యాతిరేవాంగీకృతా స్యా
త్ । పరం ప్రవర్తనాభిన్నం అపూర్వం తత్సంజ్ఞం యాగాదికర్మజ
న్యాదృష్టంచ లిఙాదివాచ్యమంగీకృతం భవతి । గురుమతే లిఙ్లోట్తవ్యా
దాదీనాం అపూర్వాఖ్యనియోగవాచకత్వాంగీకారాత్ । కించ నహి
గురుః మీమాంసకః యాగాదిసత్కర్మాణి భగవత్ప్రీతికరాణీతి నసహా
తి నానుమన్యతే । తన్మతే కర్మాతిరిక్తస్యారాధ్యస్యానభ్యుపగమాత్,
కర్మణామేవ స్వాతన్త్ర్యేణ స్వజన్యాపూర్వద్వారా స్వర్గాదిఫలప్రా
పకత్వాంగీకారాత్ ఈశ్వరాంగీకారేపి కర్మణాం నతత్ప్రీతిజనకత్వమ
ఙ్గీక్రియతే । అన్యథా ఈశ్వరప్రీతేరేవ స్వర్గాదిసాధనత్వే అపూర్వ
కల్పనస్య వైయర్థ్యాపాతాత్ । కర్మణాం స్వాతన్త్ర్యభఙ్గప్రసఙ్గా
చ్చేతి (౧) ప్రజ్ఞాసిన్ధోరపి-జ్ఞాననిధేరపి సురామధికం పిబన్తీతి సు
రాధిపాః-అధికమద్యపాయినః తేషాం గురోరుపదేష్టుః పతనం-పాతి
త్యం నోత్తమం కిమ్ । ఉత్తమమేవేత్యర్థః (౨) బృహతాం-బృహన్నా

భావ । వ్యభిచరతి సతాం బహుశ్రుతానాం నఫలమనుగ్రహవన్ని
గ్రహోఽపి ॥ ౩౭ ॥ (౧) బృహస్పతౌ హంత శిశౌ భువంగతే దివం గతా
తజ్జననీతు తత్క్షణాత్ । పితా చ పశ్చాదుదితేఽద్భుతే సుతే కిమస్తి పిత్రో
ర్ద్యుగతౌ విలమ్బనమ్ ॥ ౩౮ ॥ (౨) అథాసావనాథశ్శైశవార్భకదశాయా
మనుపరతక్షుత్పిపాసః కథంచిద్ధృతాసుః కాలక్రమేణ తతస్తతశ్చర
న్నాభిక్షికభిక్షణక్లేశేషు ప్రదర్శితానేకదశనః కదశనః భిక్షాభిర
ప్యపూర్ణకుక్షిరవిషహ్యవిషాదమహోదధిమగ్నమానసః సర్వస్మాదప్యు
ద్విగ్నఃభగ్నమనోరథఃకథమపిజిజీవ జీవః (౨) ఉమవాహా చ కామపి కా
మపిధాననిదానభూతామకృత్స్నతామిఙ్గాలసమచ్ఛాయాం జాయాం

మకానాం వేదవచసాం పతిః- బృహస్పతిః తద్బృహతోః కరపత్యో
శ్చోరదేవతయోస్సుట్తలోపశ్చేత్యనేన తకారలోపే సుడాగమే చ రూ
పం । బహుశ్రుతం యైస్తేషాం, అనేకవేదశాస్త్రప్రమాణశ్రవణవ
తాం తద్విదామితియావత్ సతాం అనుగ్రహవన్నిగ్రహోఽపి, ఫలం
ప్రతి నవ్యభిచరతి అనైకాంతం నభవతీత్యర్థః । అనుగ్రహస్యేవ ని
గ్రహస్యాప్యవశ్యం ఫలాధాయకత్వమస్త్యేవేతి భావః (౧) బృహ
స్పతౌ శిశురూపేణ భూమావవతీర్ణేసతి తజ్జననీ శిశుమాతా తత్క్షణా
త్ జననోత్తరకాలమేవ దివం స్వర్గం గతా । పశ్చాత్ కతిపయదినాన
న్తరం పితా చ దివం గతః । అద్భుతే-లోకోత్తరమహిమశాలిని సుతే
ఆవిర్భూతేసతి పిత్రోర్మాతాపిత్రోః దివః స్వర్గస్య-పుణ్యలోకస్య
గతౌ ప్రాప్తౌ విలమ్బనం సాధనాన్తరాపేక్షాప్రయుక్తః కాలవిలం
బః అస్తికిమ్ । నాస్త్యేవేత్యర్థః । అద్భుతే-లోకవిలక్షణమహదదృష్టశా
లిని సుతే ఉత్పన్నేసతి తత్పోషకమాతాపితృనాశే తదీయ దుర్భాగ్య
స్యైవ కారణత్వేన తదతిరిక్తకారణాపేక్షయా విలమ్బో నాస్తీతి చ
(౨) ఉమవాహా-ఉపయేమే । కామపి వచనానర్హాం । కామస్య-రతే
శ్ఛాయాః పిధానే-ఆచ్ఛాదనే నివారణే ఇతి యావత్ నిదానం ప్ర

॥ తతశ్చ ॥ ప ॥ (౧) ఏకనన్దనజుషః పురన్దరాత్స్వస్య రాతతిశ
యోఽనుమోదితః । అత్ర నూనమితి దగ్ధయన్నఘాగ్యాశ్రిష్టాణస్సబ
హునన్దనశ్రితః ॥ ౩౭ ॥ తతశ్చ ॥ బహుశిశుభిరవస్త్రైః పీడ్యమానా
మనన్యైర్విధృతశిథిలకంథాం పీత్వ్యభార్యాం క్షుదంధామ్ । అగతిర
హహ ఘోరం సాధితేష్టసుగ్టీరం క్షణమపి కృపణాత్మా కల్పకల్పం ని
నాయ ॥ ౩౮ ॥ గ ॥ విశిష్యప్రాస్యషిభిస్తాటనప్రత్యూహవిధాయినీం
వివిధాం వ్యథామనుబభూవ సనిర్ధనః ॥ తథాహి ॥ ప ॥ (౨) నిరో
దనస్వార్భకరోదనారవైః కుటీరమర్భిత్తినిపాతనిస్వనైః । క్షుధాతుర
స్త్రీపరుషాక్షరైరపివ్యథామథాత్మాశ్రితవృషి దూర్వచాముషో ॥ ౪౦ ॥ కిం
చ ॥ (౩) వినిద్రం దారిద్ర్యా ధరణివిబుధేనాత్ర సుదృఢం నిరూ
ఢం పశ్యన్తో నిరుపధిపదప్రాప్తిముదితాః । చికిత్సాగమ్యాభర్హద్రవిణవి
రహోపజ్ఝితభయాస్సపత్నీకం భేజుర్నృశిశుకమముం రోగనికరాః ॥ ౪౧ ॥
అత్రాన్తరే విరచయన్ మృగయావిహారం చావేష్టితః పృతనయా తన
యానుయాతః । కశ్చిత్ క్షితిపతిః క్షణవిశ్రమాయ గ్రామం జ
గామ తమువాస సయత్ర నిస్వః ॥ ౪౨ ॥ గ ॥ తత్ర చ ॥ ధరిత్రీసు
త్రాణ్ణస్వపుత్రోఽసౌ (౪) బాల్యకృతేన లౌల్యేన పరితస్సఞ్చరన్ క్రా
ఇప్పివనేకశిశుకాంసరమాంసమాలోక్య తస్యాశ్శిశుమేకమవివేకాదపా
కృతదమో వ్యాపాదయామాస ॥ సాచతద్వ్యాపాదనాపాదితకోపా

థమకారణం ముఖ్యకారణం భూత్వా చేతి కర్మధారయః (౧) ఏకనన్దనం-
ఏకం నన్దనాఖ్యముద్యానం । బహునన్దనైరనేకపుత్రైః శ్రితః-ఆశ్రి
తః । (౨) నిర్గతమోదనం యేభ్యస్తే అన్నహీనా ఇత్యర్థః । హ్రిస్వా
కుటీకుటీరః అల్పగృహం । కుటీశమీశుండాభ్యో ర ఇతి హ్రస్వార్థే రప్ర
త్యయః । మర్భిత్తిః శిలకుడ్యం (౩) విగతా నిద్రా యస్మాత్తత్ అవి
రతమనుస్మృతమితియావత్ (౪) శైశవప్రయుక్తచాపల్యేన హేతునా
పరితస్సమన్తాత్ సఞ్చరన్ పర్యటన్ । అత్రాపి కిరణత్రితీయాయా అ

సగమాన్నపాలబాలం జఙ్ఘయోర్భృశం దశతిస్మ ॥ అథ తదపరాధోప జనితక్రోధోద్భటావసుధాధినాథభటాస్తాముపద్రవం నెతుమను ద్రవంతిస్మ ॥ ప ॥ తత్ర పార్థివభటైరనుద్రుతా తద్గృహం సశిశు రాన శెునీ ।(౧)మర్గతోఽతిశయితం విజానతీ దుర్గతో వసతి యత్ర నద్విజః ॥ ౭౩ ॥గ॥ తదానీంమహతా ప్రయత్నేన సమ్పన్నమన్నం భుంజానస్సభూసురస్తావన్మృత్యుగ్రస్తామివ త్రస్తాం పురస్తాదుపస్థి తాం శునీం నిర్వర్ణ్య నిరస్తాన్నపానస్తనయాంశ్చ క్రోధజగాదచై వమ్ ॥ ప ॥ (౨) అప్యశ్నీయాదోదనముత్కాసరమాంసమాలోక్య । నపునరశితుం ప్రజానాముత్కాసరమాంసమాలోక్య ॥ ౭౭ ॥ గ ॥ తస్మాదస్మాద్గృహాద్దేనాంశునీంనిష్కాసయన్త్వాభవన్తోనిష్కాసయన్త్వితి ॥ తత్పుత్రాశ్చేమాం పిత్రాజ్ఞాం శిరసా గృహీత్వా తథైవ కృత్వా ఝ డితి కవాటం ఘటయామాసుః॥యుక్తంచైతద్దారిద్ర్యజన్మభూమెస్త స్య ॥ తథాహి ॥ ప ॥ (౩) ఉజ్ఝామాసద్విజోనిస్వస్సరమాంశరణాగ తామ్ । కర్మయుక్తమభాగ్యానాం దుర్గతిప్రదమీదృశమ్ ॥ ౭౫ ॥గ॥

భావాన్నాత్మనెపదం సఞ్చలన్నితివాపాఠః (౧) దుర్గతః-దుర్గస్థానాత్ అతిశయితం ఉత్కృష్టం దుర్గతో దరిద్రః (౨) ఉత్ అధికం కాసర స్య-మహిషస్య మాంసం-పలలమాలోక్యాశ్నీయాదపి । తదపి సమ్భా వితమిత్యర్థః । సరమాం శునీం సమాలోక్య కా ప్రజా-కోవాజనః అశితుం నాస్తిముద్యస్యాస్సా అముత్ సంతోషహీనా తాదృశీనెతిన। అపితు సర్వాపిప్రజా అముదెవెత్యర్థః నఞ్ద్వయస్య ప్రకృతార్థ దార్ఢ్యబోధకత్వాత్ (౩) నిస్వః-దరిద్రః ద్విజః శరణార్థం-రక్షణార్థ మాగతాం సరమాంశునీం ఉజ్ఝామాస-తత్యాజ । నిస్వః-సద్విజః శర ణం-గృహం ఆగతాం ప్రాప్తాం రమాం-శ్రియం తత్యాజెతిచ ।అభా గ్యానాం తాదృశాదృష్టహీనానాం దుర్గతిః - నరకప్రాప్తిః - దారి ద్ర్యంచ తత్ప్రదం ఈదృశం శరణాగతనిరాకరణం స్వయం గృ

అథ సా శునీ సాధ్వసినీ బహిర్నిర్గతా (౧) జాతిస్మరత్వాదేవం సం
జాతశుశోకా-బుబుకర ॥ ప ॥ శరణాగతవర్జనాత్పురాహం మరణాదూ
ర్ధ్వమగామిదం శరీరమ్ । తరణాయన మె స్తినార్భవాబ్ధేః నిరణాయిద్వి
జగుద్గతిస్తవాపి ॥ ౪౬ ॥ గ ॥ ఇత్యేవం కృత్వా గ్తస్వనాం శునీమవనీ
పాలభటాస్తత్ర తత్ర మృగయమాణా లగుడైస్తాడయాంచాసుః వి
యోజయామాసుశ్చాసుభిః ॥ ప ॥ సికేతనాత్స్వేనసహ నిర్ఘృణేన వి
ప్రాసితాయాం నరపాలభృత్యైః । శున్యాం హతాయాం శరణాగ
తాయాం విప్రస్తదా (౨) విప్రతిసారమాపి ॥౪౭॥ గ॥అథకథం
చిదపి ప్రపన్నపరిత్యాగకిల్బిషస్య శ్రుతిస్మృతిషు నిష్కృతిమప్రతి
పద్యమానఉర్వీగీర్వాణో (౩) నిర్వాణక్రోధదహనోనిర్విణ్ణః నిజనిల
యాన్నిరయాదివ నిరయాత్ ॥ నిర్గత్యచ గత్యన్తరవిరహాదసౌ ప్రప
న్నపరిత్యాగీ భాగీరథీతటీకటకత ॥ ప ॥ గఙ్గాకూలె పఙ్కభఙ్గాను
కూలె భాన్తం శుద్ధేబ్రహ్మతేజస్సమృద్ధైః । వాసస్థానం వర్తమానం
సమాధౌ భారద్వాజం యోగిరాజం సభేజె ॥ ౪౮॥గ॥అథ తంమహ
ర్షిమసౌ ప్రణమ్య (౪) సభ్యగుపసన్నః ప్రసన్నహృదయం ప్రపన్న
పరిత్యాగాదపసన్నహృదయః ప్రతిపన్నవినయః స్వకృతదుష్కృతని

పః ప్రాప్తశ్రీనిరసనం చకర్త యుక్తం అర్థం (౧) జాతిం పూ
ర్వజన్మప్రాప్తజాతిం స్మరతి-సంస్కారోద్బోధేనేతి జాతిస్మరస్తస్య
భావస్తత్త్వం తస్మాత్ ఏవం రీత్యా సంజాతా శుక్-శోకః యస్యాః
సా సతీబుబుకర--రురావ । బుక భషణె ఇతిధాతోర్లిట్ । తత్ర భ
షణం శ్వరవః (౨) విప్రతిసారః పశ్చాత్తాపం । పశ్చాత్తాపోనుతాప
శ్చ విప్రతీసారఇత్యమరః । ఉపసర్గస్య ఘఞ్యమనుష్యే బహులమితి బ
హులగ్రహణాన్నాతదీర్ఘః(౩)పశ్చాత్తాపెన శాన్తకోపాగ్నిః అతఏవ
నిర్విణ్ణః-దుఃఖితః (౪) ఉపసన్నః-గురూపసదనక్రమేణ వినయాదిపూ
ర్వకం సమీపం గతః । అపసన్నం కృశం హృదయం మనో యస్యసః ।

పత్న్యాదిం పప్రచ్ఛ । పృష్టశ్చ తేన మునీనాం వరిష్ఠో యోగదృష్ట్యా స
మ్యగాలోచ్య తస్మై విప్రాయ ప్రాయశ్చిత్తం (౧) నిశ్చికాయ నిజ
గాద చైనం ॥ ౮ ॥ తీర్త్వా గోదావరీం హృత్తిమిరహరజలాం ధూతతృ
ష్ణాం చ కృష్ణాం దూరం నిస్తీర్య గఙ్గాం దురితపరిభిదం యాహి తుణ్డీర
దేశమ్ । క్షేత్రం తత్రేహి సత్యవ్రతముపగతవస్యాస్తి హస్త్యద్రి
మూలే తస్యాం కుర్యాస్తపస్యాం పదను తవ భవేన్నష్టవృత్తిర్గుపత్న్యా
నామ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇతి ॥ తతశ్చ ॥ భారద్వాజే ప్రకథయతి తత్క్షేత్రయా
త్రాం హితార్థం గఙ్గాయాస్తాం స్మృతిమతిపతిః ప్రాప్య సత్యవ్రతం
చ । బద్ధశ్రద్ధో మురితవిరతా పుణ్యకోటిం ప్రపశ్యన్ ధ్యాయన్వి
ష్ణుం ధరణివిబుధస్తత్ర తేపే తపాంసి ॥ ౫౦ ॥ గ ॥ అథ ద్వాపరే
సురేన్ద్రగురుణా నారాయణస్యారాధనం కారయితుకామస్తదన్తః
ప్రవిష్టః క్షపితదురితేన తేన పునరాశ్చర్యాం తపశ్చర్యాముత్పాద
యామాస ॥ ౮ ॥ తస్మిన్ తథా తపసి తిష్ఠతి తాపసేన్ద్రే తార్క్ష్యధ్వ
జే వ్యనఘసూరిభిరర్చ్యమానే । కశ్చిత్కరీ మధురిపోః కిలయాన్ సప
ర్యాం పర్యాటసర్వనళినీకరిణీసమేతః ॥ ౫౧ ॥ తతశ్చ సుచిరమ్ ॥ ప
ద్మీతి నామ ప్రథయన్నివాసౌ పద్మాని సఙ్గృహ్య పరస్సహస్రమ్ । ఆన
ర్చయ స్తం హరిమాదరేణ స్వైరం కిలాసీన్నికటే స మేరోః ॥ ౫౨ ॥
అథకదాచిత్ ॥ (౨) కరే పృథుభిరప్యేష కరేణుభిరుపావృతః । గజో
ప్యగజరూపాఢ్యస్తదా గోదావరీమగాత్ ॥ ౫౩ ॥ గ ॥ తత్ర తపస్య

శరణాగతపరిత్యాగజన్యపశ్చాత్తాపఖిన్నమానసః । ప్రతిపన్నః ప్రా
ప్తః వినయో నమ్రతా యస్యాసః । వినీతవేషః-కృపణః ప్రణిపత్యో
పస్యత్యుచేత్యాది ప్రస్తుతగ్రన్థవాక్యాత్ (౧) నిశ్చికాయ-నిశ్చయం చ
కార (౨) కరే-శుణ్డాయాం తదవచ్ఛేదేనేత్యర్థః । పృథుభిరపి-స్థూ
లాభిరపి కరే-శుణ్డాయాం పాణిభిస్సూక్ష్మాభిరితి విరోధః । కరేణుభిః
గజస్త్రీభిరితి వాస్తవార్థః । గజోఽపి-గజరూపాఢ్యో నేతి విరోధః । అగ

న్తం ధరణీం గతమివ ఘృణేనన్తం తపసాం తమివ శాన్తిప్రకర్షం చా
క్షుషమివ శౌఖాసముదయం సాకారమివ సదాచారం సప్రతీకమి
వ లిప్సావివేకం సంన్యాసమాణమివ బ్రహ్మచర్యం సంచారశీలమివ శా
స్త్రజాలం పిహితాపాపరమివ విషయవిరాగం ప్రత్యక్షమివ భగవద
నురాగం వ్యాకీర్ణనామకనకష్టిం హర్షోన్నిద్రలోచనో వేతండపతి
రప్రాక్షీత్ ॥ ౫౩ ॥ పూ ॥ (౧) బిమ్బే రమేశస్య కృతార్చనస్య తస్మై
రమేశస్య సనాగసస్య । వినీత ఉచ్చైరతనీయసీం ద్రాక్పూజాం తదావి
వతనీన్మునీన్ద్రః ॥ ౫౪ ॥ అథాహే న్ద్రశ్చైవమ్ ॥ సాధ్వంజన్మమహాధునానఘ
మాయా సత్పుత్ర వాత్సల్య మత్పితా సప్రత్యైనచనిశ్చితం మయి హరి
స్సానుగ్రహం మానసం । కామా మే సఫలాశ్చ రాజఖా భజతో కల్యా
ణముచ్ఛ్వసితం యస్మాద్భాగవతోత్తమస్య భవతో విన్దామి సన్దర్శ
నం ॥ ౫౫ ॥ కించ ॥ వైమత్యం బతతస్యమత్యతితరాం వ్యర్థా తదర్థా
యుతిర్వర్ధ్యాసజ్గమవతి క్రియాదినియమాస్సర్వ్యాజపాదిర్వృథా । త
త్రాగృక్పతపామ్మద్భగవద్దాసాఙ్ఘ్రికాపారజద్వన్ద్వోద్భాసి రజఃకణ
ప్రసరణం నస్యాత్తుయస్యాలయే ॥ ౫౬ ॥ గ ॥ సర్వజ్ఞేనాపి భవతా సావ
ధానమిదం మదీయం వచ శ్రోతవ్యమ్ ॥ మహాశాన్తనామా మహీదే
వముఖ్యో భవాన్విష్ణుభక్తో భవేత్ప్రాక్తనే భవాత్ । మహేన్ద్రస్య మా
యాప్రభావాదజేయాత్పరం హ న్తదన్తానవత్త్వం ప్రపన్నః ॥ ౫౭ ॥
గ ॥ ఇతి నారదవచనమాకర్ణ్య వ్యాకన్దళదాకాంక్షాభృగుర్వ్యాపిత
విషయాన్తరవ్యాసఙ్గాయాస్య విష్ణుదాసస్య మాయయాః పన్థా
నమతిక్రాంతస్య మహాశాన్తస్య మహీసురప్రవరస్య కింనామ వార
ణజన్మ కారణమితి నిఖిలవృత్తాన్తనిరూపణవిశారదం నారదమప్రాక్షీత్

జం-పర్వతోత్పన్నం గదాగ్రం అనిష్టూలాకృతిః తేనాఢ్య ఇతి పరిహా
రః (౧) రమేశస్య-శ్రీపతేః బిమ్బే-ప్రతిమాయాం । ఉచ్చైరధికం వి
నీతః నమ్రః మహర్షిః అతనీయసీం అధికాం పూజాం అతనీదకార్షీత్

॥ ప ॥ భృగుణా సుగుణామ్భోధిః పృష్టఏవం స నారదః । కాగణం వా
రణత్వేస్య వక్తుం సముపచక్రమే ॥ ౫౮ ॥ గ ॥ పురా కిల పురాతన
గిరాం నిధిః, నిరుపాధికవిజ్ఞానమహోదధిః, నిరన్తరమనుష్ఠితవర్ణాశ్ర
మోచితకర్మా, నిరవద్యధర్మా. దుర్మాహాదిదోషవిశేషదూరీభవత్స్వాన్తో
మహాశాంతో నామ కశ్చిద్విపశ్చిదపశ్చిమస్తపస్వీ నామాసీత్ ॥ అథ క
దాచిజ్జగదానన్దకన్దం ముకున్దమానన్దయితుమనా జనార్దనాఙ్ఘ్రినలినా
ర్చనాకలితవిషయచింతోపరమః, పరమహర్షిమహర్షిగణక్రియమాణ
స్వాధ్యాయఘోషముఖరం త్రికూటశిఖరిశిఖరమాసాద్య వ్యాసాద్య
భినన్దనీయమతిస్తీవ్రతరం తపఉపచక్రమే ॥ తథాహి ॥ ప ॥ అంగు
ష్ఠమఙ్ఘ్రిరవనౌ పినాకా నాసాగ్రదేశే నయనద్వయం చ । చిత్తం చ వి
ష్ణోశ్చరణారవిన్దే విన్యస్య ధన్యస్స తపశ్చకార ॥ ౫౯ ॥ ప్రాణసంయమ
సామర్థ్యాత్ప్రత్యాహారబలాదపి । అయం తపోధనోऽకార్షీ (౧) దఙ్గజా
శుగరోధనమ్ ॥ ౬౦ ॥ (౨) దేవతాన్తరముత్సృజ్య దైత్యజిద్యోగకౌ
తుకాత్ । ఆశ్చర్యమయమష్టాఙ్గయోగతత్పరతామియాత్ ॥ ౬౧ ॥
(3) హానాశుతఇవాస్యాభూదశునిగ్రహదక్షతా । నిరంజనత్వం కింత్వ

---

(౧) అఙ్గజస్య-కామస్య ఆశుగానాం-బాణానాం । అంగజస్య శరీరో
త్పన్నస్య ఆశుగస్య-వాయోశ్చ (౨) అన్యా దేవతా-దేవతాన్తరం త
ద్విహాయ విష్ణుమాత్రధ్యానకుతూహలాత్ అయం మునిః । అష్టఅం
గాని మూర్తయో యస్య తస్య శివస్య యోగే ధ్యానే తత్పరతాం-
ఆసక్తిం ఇయాయ ఇత్యాశ్చర్యమ్। యమనియమాద్యష్టాంగయుక్తే యోగే
ధ్యానసంతతౌ తత్పరతామితి వాస్తవార్థః (3) అశుస్య- అశూఖ్యారా
పణకుమారస్య ఇన్ద్రియాణాం చ । నిగ్రహే-నాశనే-నియమనే చ । ని
రంజనత్వం-అంజనాఖ్యమాతృసమ్బన్ధాభావః పాపసమ్బన్ధాభావశ్చ ।
శ్వసనాద్వాయోరుదయఉత్పత్తిః । శ్వసనస్య శారీరవాయోః ఉదయః
బహిర్నిర్గమశ్చ ॥

సీన్నాభూచ్ఛ్వసనోదయః ॥ ౬౨ ॥ తతశ్చ ॥ (౧) మహాతపస్ఫూర్తిబలేన తస్మిన్ తేజోనిధౌ శోషయతి త్రిలోకీమ్। తదన్తరాయం తిః సాపధాతుం పయోదవాహః కుపితః ప్రయేతే ॥ ౬౩ ॥ (౨) తత్ర పస్ఫురణవారణేచ్ఛయా హంసహింసనకృతశ్శతక్రతుః । కాళికా ఇత తటిత్ప్రభోజ్జ్వలా నాకలోకగణికాస్సమాదిశత్ ॥ ౬౪ ॥ ౫ ॥ తదను తదనుమతాః (౩) తటిల్లతా ఇవ తుఙ్గపయోధరాలఙ్కృతాః (౪) తారా ఇవ నిశాతిశయితవర్ణాః (౫) సువర్ణప్రతిమా ఇవ నిర్నిమేషాః (౬) కామబాణపరమ్పరా ఇవ సున్దరమణీహారిణ్యః (౭) హారిణ్య ఇవ సా

---

(౧) మహతస్తపసః స్ఫూర్తిః-ఆవిర్భావః తద్బలేన తేజోనిధౌ తస్మిన్మహాశాస్త్రే త్రయాణాం లోకానాం సమాహారస్త్రిలోకీ తాం శోషయతి సతి కుపితః పయోదవాహః - మేఘవాహన ఇన్ద్రః తద్విఘ్నం కర్తుం యతతే స్మ। మహత ఆతపస్య స్ఫూర్తిః-ప్రకాశస్తద్బలేన తేజోనిధౌ-సూర్యే పయోదాన్-మేఘాన్ వాహయతి-ప్రాపయతీతి మేఘప్రాపకః। మేఘస్య సూర్యాతపవారకత్వం ప్రసిద్ధం ఇత్యప్యర్థః ప్రతీయతే (౨) హంసాస్సితచ్ఛదాః యతిశ్రేష్ఠాశ్చ। తటిత్ప్రభయా-విద్యుత్కాన్త్యా తటిత్ప్రభేవ చ ఉజ్జ్వలాః ప్రకాశమానాః। కాళికాః-మేఘపఙ్క్తిరివ। నాకలోకగణికాః అప్సరసః (౩) తుఙ్గైరున్నతైః పయోధరైః-మేఘైః-స్తనైశ్చ (౪) నిశాయాం-రాత్ర్యాం అతిశయితః। నిశాయాః హరిద్రాయా అతిశయితః తదపేక్షయా ఉత్కృష్టః వర్ణః రూపం యాసాం తాః (౫) నిర్నిమేషాః-ప్రతిమానాం నిర్జీవత్వాదప్సరసామనిమేషత్వాచ్చోభయత్ర నిమేషరాహిత్యం సమం (౬) సున్దర్యః రమణీ-స్త్రీఘాటకాః తాం హరన్తి- నాశయన్తీతి తథా। సున్దరాః మణీహారా రత్నహారా ఆసాం సన్తీతి తథా (౭) సారఙ్గాణాం-హరిణానాం అనుగమనవ్యాపారే ఉపాయమానాః సమీపం ప్రాప్నువత్యః। సారం శ్రేష్ఠం గానం గీతం గోపాయితుం శీల

రక్షానంగోపాయమానాః (౧) కరిణ్య ఇవ కమలభఙ్గకరకరాః (౨) పుష్కరిణ్య ఇవ శమ్బరభఙ్గకారిణ్యాశుగపరికమ్పితాః (౩) కేతక్య ఇవ నేత్రాకర్షణనిపుణాః (౪) కాలస్యేవోత్తమాశ్రితభూసురభీకరణచతురాః (౫) చన్ద్రకలా ఇవ జితకామేనాపి శిరసా శ్లాఘితాః (౬) చన్ద్రశేఖరమూర్తయ ఇవ భుజగతాతిరుచిరాఙ్గదాః (౭) భ్రమర్య ఇవ దృఢముచ్చకోరకదృష్టయః (౮) అబలా అపి సాంద్రైరేవ సంచారైర్మత్తహ

వత్యః గోపాయమానాశ్చ । సుప్రాభూపేత్యాదినా విహితాయ ప్రత్యయాన్తాత్తాచ్ఛీల్యే చానశ్ప్రత్యయః (౧) కమలానాం భఙ్గం మర్దనం కాన్త్యభిభవం చ కరోతీతి తథా తాదృశః కరః శుణ్డా-హస్తశ్చ యాసాం తాః (౨) శమ్బరస్య జలస్య భఙ్గకారిణా తరఙ్గోత్పాదకేనాశుగేన వాయునా పరికమ్పితాః-చాలితాః । శమ్బరస్య-శమ్బరాసురస్య భఙ్గకారిణః-పరాభవకారిణః కామస్యాశుగైర్బాణైః పరికమ్పితా బాధితాశ్చ (౩) నేత్రాణాం-వస్త్రాణాం-చక్షుషాం చ । స్యాజ్జటాంశుకయోర్నేత్రమిత్యమరః (౪) ఉత్తమాయా ఆశ్రితభువః భూమేః సురభీకరణే-సుగన్ధీకరణే । ఉత్తమాశ్రితానాం భూసురాణాం యతీనాం భీకరణే భయోత్పాదనే చ చతురాస్సమర్థాః (౫) జితకామేనాపి కామజయినా శివేనాపి త్యక్తవిషయతృష్ణేనాపి చ శిరసా శ్లాఘితాః శివస్య చన్ద్రశేఖరత్వాదప్సరసాం సౌన్దర్యస్య సర్వశ్లాఘ్యత్వాచ్చ ॥ (౬) భుజగతయా సర్పభావేనాతిరుచిరాణి భుజం బాహుం గతాని అతిరుచిరాణి చ అఙ్గదాని యాసాం తాః (౭) దృఢం స్థిరం ఉచ్చే కోరకే కుట్మలే దృష్టిః యాసాం తాః దృఢముత్ అధికమోదశ్చకోర ఏవ చకోరకః పక్షీ తద్వద్దృష్టిర్నేత్రం యాసాం తాశ్చ (౮) అబలా అపి బలహీనా అపి సంచారమాత్రేణ మదగజానపి పలాయయన్త్యః ఇతి విరోధః స్త్రీత్వాత్కాన్తాః మన్దగమనేన మత్తమతఙ్గజజయిన్య ఇతి పరిహారః ॥

స్తినోపి పలాయయన్త్యః (౧) పల్లవేభ్యోతిసుకుమారైరపి చరణైస్తా న్యేవ ఖణ్డయన్త్యః తాన్యేవ త్రిదివతరుశాఖాగ్రలగ్నతయా సర్వో త్తరాణ్యప్యధరేణాధః కుర్వత్యః (౨) తనుష్వప్యతనుమసంకోచం వి హారయన్త్యః (౩) సత్యపి కర్ణసంశ్లెషె శుభకామవిజయానుకూలా భ్యాం విలోచనాభ్యాం విలోభ్యమానసకలజనమానసాః (౪) తిలస తాప్యతిలసతాకుసుమేన స్పర్ధమాననాసికాః (౫) తుష్టైరవాపికాభిర పి వాపికాభిస్సదృశనాభికాః (౬) వాసవసెవయాదృష్టాఅపి నవాసవ సేవయాదృష్టాః (౭) అప్సరస్సంజ్ఞాఅపి సమేధితతృష్ణాః॥

(౧) కిసలయాపెక్షయాతిమృదులైరపి చరణైః పాదతలైః తాన్యే వ కిసలయాన్యేవ ఖండయన్త్యః భిన్దత్యః తిరస్కుర్వత్యఇతిచార్థః। తాన్యేవ కిసలయాన్యేవ కల్పశాఖా సమ్బద్ధత్వేనాత్యున్నతాన్యపి అధరేణ - అధస్థితేన - ఓష్ఠేనచ అధఃకుర్వత్యః అధోభాగస్థాని న్యూనానిచ కుర్వత్యఇత్యర్థః (౨) తనుష్వపి -సూక్ష్మభాగెష్వపిఅత నుం విస్తృతం వస్తువిశేషం అసంకుచితవిహారవన్తం కుర్వత్యః తనుషు శరీరెషు అతనుం కామం అసంకుచితం నిర్నిరోధం విహారవన్తం కుర్వ త్యఇతిచార్థః (౩) కర్ణస్య రాధెయస్య సంశ్లెషె సమ్బంధెసత్యపి శు భకామః శ్రీయోర్థీయోవిజయోర్జునస్తస్యానుకూలాభ్యాంసహాయా భ్యామితి కర్ణయోశ్శ్రోత్రయోస్సంబంధేసతి శుభోమాఃకామోమదన స్తస్య విజయే కామిజనమనోవశీకరణె సహాయాభ్యామితిచార్థః (౪) తిలెసతావిద్యమానేనాపి అతిలసతాతదవర్తనేన అత్యన్తం లసతా ప్రకాశమానేనేతిచార్థః(౫) వాపీభిర్నాభిరపివాపీభిరిత తుష్టైస్సప్తా మస్య అవాపికాభిః ప్రాపికాభిః వాపకాభిర్దీర్ఘికాభిరితిచార్థః(౬)వా సవస్య-ఇన్ద్రస్య సెవయా-పరిచరణెన। నవస్యాసవస్య-మద్యస్య సె వయా-పానెన (౭) అపాంసరఇతి ప్రసిద్ధాఅపి సమేధితా - వృద్ధిం ప్రాపితా తృష్ణా పిపాసా యాభిస్తాః। అప్సరో నామికాః ద్రిష్టాణా

(౧) నవరతోపభోగకౌతుకగాయిన్యోఽప్యనవరతోపభోగకౌతుకదాయిన్యః మర్యారపరిమదాః స్వర్వారపరిమదాః త్రికూటశిఖరిశిఖరమధిగత్య తత్ర తపస్యన్తం తేజోవిశేషప్రకాశితాశాన్తం మహాశాన్తముపజగ్ముః। చక్రుశ్చ తస్య పురతో బహువిధాః ప్రసృష్టాశ్శృఙ్గారచేష్టాః॥ తథాహి ॥ ప ॥ చలదంచలసూక్ష్మకంచులీదరసన్దృశ్యగూఢస్తనద్వయా । దదతీ భుజమూలదర్శనం కబరీం కాపి బబన్ధ సున్దరీ ॥ ౬౫ ॥ పాదపాటలలోలలోచనా మదనాజ్ఞైవ శరీరిణీపరా । కపటేన జఘానలీలయా పరిహాసోక్తిలసన్ముఖీం సఖీమ్ ॥ ౬౬ ॥ ప్రసైశ్యకాండెచతురాభినీయకాచితకరాభ్యాం పరిగృహ్య నీవీమ్ । కించిత్క్షణం లక్షితనాభిరూపా బబన్ధ భూయస్త్రపయాకులేవ ॥ ౬౭ ॥ క్షణం ప్రభుత్వేన పరాఙ్ముఖీవ నిర్గాయ చేట్యా నిజయా వితీర్ణామ్ । వీటీముపాదాయ సితాం ముఖాన్వివిన్యాసధన్యాసవిలాసమన్యా ॥ ౬౮ ॥ బద్ధాం కంచులికాం దృఢం నకుచయోర్వ్యాసజ్జవత్యామయే త్యేనాం ద్రాగపనీయతాం పరిమృష్టైరుద్ధాననోత్థాపితైః । ఘ్రాణపీడనకృష్టనస్తనయుగీ సన్దర్శనేన క్షణం నిష్పన్దీకృతలోకదృష్టిరపరా గాఢం న్యబధ్నాత్పునః ॥ ౬౯ ॥ రమ్భాస్తమ్భం శిశిరమపరా బాహునైకేన హస్తాదాలిఙ్గన్తీ తదుపరి దృఢస్థాపితైకస్తనాగ్రా । వారం వారం సరసిజముఖీ చారులీలారవిన్దం వ్యాజభ్రాన్తిలలితలలితం వీక్షమాణావతస్థే ॥ ౭౦ ॥ కామాగమేషు కథితైః కరణప్రభేదైరాశ్లేషచుమ్బనవిశేషవిశోభమానైః । స్త్రీపుంసరూపమభిరూపనివేశమన్యా భూర్జత్వచి స్ఫుటతరం చతురాలిలేఖ ॥ ౭౧ ॥ గీతం సమారభత కాచన కీరవాణీ కర్ణామృతం కిమపి కల్పితరామహార్ఘమ్ । శుష్కాణి పల్లవయితుం విపినాని యేన జాతో మధుః కృతకరః

మతీవ కామోత్పాదకా ఇతి చార్థః (౧) నవస్య రతస్య సమ్భోగాదిక్రీడాయా ఉపభోగోఽనుభవః తద్విషయకకౌతుకం ఇచ్ఛా తత్ప్రదాః అపితన్నా ఇతి అనవరతం సతతముపభోగే సమ్భోగాదావితి చార్థః ॥

ప్రహితో మఘోనా ॥ ౭౨ ॥ ఝణం ఝణక్వణనమనోజ్ఞనూపురం ఘుళంఘుళధ్వనిమధులోలమేఖలమ్ । స్ఫుటంస్ఫుటత్కుచవిలసన్మణీ సరంముహుర్ముహుర్ననృతురమర్త్యయోషితః ॥ ౭౩ ॥ ౪ ॥ ఏవం దేవలోకసారంగలోచనా నానావిధాః స్వకృతాః శృఙ్గారవ్యాపారాననగణయన్తం నిర్వికారస్వాన్తం మహేశాన్తం నిశామయన్త్యః పరస్పరార్థాభిశ్చాటూక్తిభిస్తం పంచశరచాపచాపలం నేతుం ప్రచక్రమిరే ॥ తత్ర కాచిత్కంచిదేవమవోచత ॥ ౫ ॥ ఆకృష్య ప్రియ మదామణి తవ కచానాశ్లిష్య గాఢం స్తనావాలమ్బ్యాంసవివర్తి వక్త్రముదిరాదాచుమ్బ్య బిమ్బాధరమ్ । తత్తాదృగ్భిరనేకజన్మవిహితైర్ధన్యైస్తపోభిః పుమాన్నీవీబన్ధనమోక్షనిర్వృతిమయం నిశ్శ్రేయసం విన్దతి ॥ ౭౪ ॥ అన్యా చ ॥ నాళీకం కబళీకరోతి నయనం నాసా తవానంపహో వంశం భ్రంశయతే మదాద్వ్యథయతే వాచామమోచారసం । ఆస్యం హాస్యపదీకరోతి శశినం హంసాళిహింసాపహం యానం కోనళినేక్షణే వద యువా సేవాం న తే వాఞ్ఛతి ॥ ౭౫ ॥ అపరా చ ॥ (౧) ఫుల్లం పల్లవమాశ్రితో మధురసః ప్రాలేయదీప్తేరహో బిమ్బస్యోపరి లమ్బతే చ తిమిరం భాతో త్ర చన్ద్రారుణౌ । మత్తం చమ్పకసన్నిధౌ మధుకరీయుగ్మం దరీదృశ్యతే ప్రాయః కోయమణూదరి త్వయి రసః ప్రత్యుద్భవత్యద్భుతః ॥ ౭౬ ॥ ఇతరా చ ॥ (౨) ఆశ్లిష్టత్వమరోజకోకమిథునం

---

(౧) మధురసః పుష్పాశ్రితత్వేన ప్రసిద్ధోపి పల్లవమాశ్రిత ఇతి చాశ్చర్యం । విషయనిగరణేన ఆరోపితపల్లవత్వాశ్రియమధరమితి వాస్తవార్థః । ఏవముత్తరత్రాపి । ప్రాలేయదీప్తేశ్చన్ద్రస్య బిమ్బస్య మండలస్యోపరి తిమిరమిత్యనేన చన్ద్రమండలసదృశాననోపరి కేశపాశో లమ్బత ఇత్యర్థః । చన్ద్రారుణౌ-తత్సదృశాభరణవిశేషౌ । మత్తం మధుకరీయుగ్మం-నేత్రయుగ్మం చమ్పకసమానాసాసన్నిధౌ మత్తం సద్దరీదృశ్యతే పునఃపునరతిశయేనవా దృశ్యనవిషయోభవతీత్యర్థః (౨) తమరోజా-

సత్యర్థచన్ద్రేప్యహో ప్రెయోరాదత్తనఖక్షతే పరిగత శ్రీహారతారావళౌ । చంచత్కుండలభానుమండలమహస్సంగేపి నేత్రోత్పలం సామోదం చవిచాకసీతితదసిత్వం విస్మయానాం పదం ॥ ౭౭ ॥ పరాచ॥ చారంచారంసున్దరి తెను స్తలకె శె వారంవారం హస్తవిహృత్య స్తనశైలె స్నాయంస్నాయం నాభిసరస్యాం శ్రమహన్త్యై కాంచీదెశె విన్దతి వాసం యువచెతః ॥ ౭౮ ॥ గ ॥ ఎవం నానావిధైరపి సుగాఙ్గనానాం శృఙ్గారవ్యాపారైః శ్రీకాన్తైకాన్తస్వాన్తోమహాశాన్తశ్చండమారుతైరివ రత్నదీపః క్షోభయితుం న శెకె ॥ తథాహి ॥ వ ॥ మోఘారంభాథరంభాముఖజితనళినా మేనకామ్లానకాన్తిర్విశ్వాచీ పన్థ్యరోచీ రుచినిధిరజహాదూర్వశీగర్వశీలమ్ । నిశ్శక్తిఃపూర్వచిత్తిస్త్వదభవసహజన్యాదయోదైన్యమన్యాథన్యామున్యగగణ్యేశరణవరణతో నిర్వికారే మురారెః ॥ ౭౯ ॥ అథవిసృజ్యసలజ్జహృదో మునిం హృతమితాశనముగ్రరుచం భువః । త్రిదివమప్సరసఃపునరెవనిస్పృహతమాహతమానమదాయయుః ॥ ౮౦ ॥ గ ॥ అనన్తరం మహేన్ద్రో మహాశాన్తమశక్యతపోన్తరాయమప్సరోముఖాదవధార్య పునర్విచార్య స్వయమేవ మాయయాతం వ్యామోహయితుకామో గజయూథపరూపమాసాద్య సగ్యేవ వివిధమన్మథవిలాసకారిణీభిః కరిణీభిస్సహ విహరమాణస్త

స్తనావేవ కోకౌ తయోర్యుగం పరిగతః సమీపగతః శ్రీహారః - ముక్తాహారఎవ తారావళిర్నఖక్షతం పఙ్క్తిర్యస్య తస్మిన్ ప్రియసావల్లభెన దత్తం యన్నఖక్షతం తస్మిన్నెవార్ధచన్ద్రె ఇతి వ్యస్తరూపకం తస్మిన్ సత్యపి ఆశ్లిక్షత్ -ఆలిఙ్గనమకార్షీత్ । చంచత్ దీవ్యత్ కుండలం తాటంకమెవ సూర్యమండలం తన్మహస్సమ్పన్నెసత్యపి నెత్రమెవోత్పలం విచాశసీతి పునఃపునరతిశయెనవా వికసతి । తత్ తస్మాత్ త్వం విస్మయానామాశ్చర్యాణాం పదం అర్ధచన్ద్రప్రకాశె రాత్రౌ కోకసంశ్లెషాత్ సూర్యతెజస్యపి ఉత్పలవికాసాచ్చ చిత్రత్వమ్ ॥

దాశ్రమోద్దేశమాసాద్య తస్య తపస్యతఃపురతశ్చిరమచీచరత్ ॥ ప ॥
స్మేరం వికారం బత మూర్ధ్ని వారం విధాతుమేతస్య సుధాశనాథః । క
రీన్ద్రవేషం కలయన్ నతోఽసౌ కరేణుభిస్తత్ర చిరేణ రేమే ॥ ౮౧ ॥
గ ॥ అథ కదాచిద్యదృచ్ఛయా స్వచ్ఛమతిరపి సమునిరనువనవనానోకహ
శాఖాకర్షణదశాస్వంగలగ్నవివిధస్తబకరేణుభిః కరేణుభిస్సహ విహ
రమాణం తం వారణరాజమవలోక్య విక్రియమాణమానసస్స్వయమ
ప్యేవమువలభ్యేయస్తమ్భేరమశాం రమేయచ కరేణుభిరితి సమీహాం
బభూవ ॥ బభూవచ నచ్చౌనైన తదాజ్ఞా ॥ తతశ్చ ॥ ప ॥ ఆనఙ్గబా
ణరభసాదభసార్వభౌమో మానం విహాయ సహితామానసహాస్యదూ
రే । ముక్త్వా వివేకమసఘుంచ తపోవ్యపోహ్యాముగ్ధకరేణుభిరరంస్త చి
రంత్వరణ్యే ॥ ౮౨ ॥ గ ॥ తతః ॥ స్తంబేరమోఽయమితస్తతస్తాభిరేవ
కరేణుభిః ప్రియసీభిః పరిక్రీడమానః కదాచన సాలిగ్రామగిరిపరిస
రముపసర్పన్ చక్రసరిత్కృతమజ్జనో (౧) జాతిస్మరత్వం యాతిస్మ ॥
ప ॥ జాతస్మరశ్చిరాదాసీద్యోఽయం శక్రస్య మాయయా । జాతిస్మ
రస్సమభవత్సచక్రసరిదాప్లవాత్ ॥ ౮౩ ॥ తతశ్చ ॥ ప్రాక్ప్రజన్మచరి
తం రమాపతేఃపూజనం పుకరసావమస్మరన్ । పుణ్యశాఖికుసుమైర్మ
నోరమైఃపుష్కరేక్షణమపూజయద్గజః ॥ ౮౪ ॥ గ ॥ తతస్తత్ర తత్ర
పుణ్యస్థలేషు కమలాదిభిఃకమలారమణచరణకమలార్చనం కలయన్
కాలక్రమేణ గోదావరీరోధసి మృకండాశ్రమం ప్రవిశ్య తేనపూ
జితో ముదితోఽవతస్థే ॥ ప॥ వేతండశ్చ మృకండుశ్చ వైకుంఠచరణా
ర్చనమ్ । తత్రైవ తటినీతీరే తన్వానౌ సుఖమూషతుః ॥ ౮౫ ॥అథచ॥
గ ॥ వ్యతీతేషు బహుషు సమయేషు కదాచన మదావళేన్ద్రో పృథి
వ్యాం కేనామ పుణ్యానిగానగర్యశ్చ కా ఇతి పృష్టం పృష్టవతి విష్టరశ్ర

---

(౧) జాతిం-ప్రాగ్భవీయనిజజాతిం స్మరతి జన్మాన్తరసంస్కారోద్బో
ధేనేతి జాతిస్మరః॥

ఏవం కథాం కథనని స్కందో మునీన్ద్రో గజేన్ద్రమామన్త్ర్య సాదరమిద
మువదత్ ॥ ప ॥ ఋధాగాధ్యాయోధ్యాపద్మవిధురా కాపి మధురా
ధునా పాయామాయాపత్యభిరక్షణ శీఘ్రసద్మశీ । అవన్తీకాంచీచ త్రి
జగదధికాద్వారవతికాపురగక్షప్తాస్సప్తాప్యధిధరణిముఖ్యాః పరమిమాః ॥
మన్దరో రైవతస్సింహో మహేన్ద్రో గన్ధమాదనః । హిమవాన్ హస్తి
శైలశ్చ సప్తైతే గిరయస్స్మృతాః ॥ ౮౭ ॥ పురీణాముత్తమా కాంచీగిరీ
ణాంచ గజాచలః । యత్ర ప్రత్యక్షతాం యాతో యజ్వనే బ్రహ్మ
ణే హరిః ॥ ౮౮ ॥ వరదో భుజగప్రౌఢిహారదోర్మండలో హరిః । ద్విర
దోర్విభృతశ్శృంగె స్ఫురద్రాజాపి రాజతే ॥ ౮౯ ॥ స్పృహయది సహా
సితుం తనహారెగపదే సూరిభిర్గదావళతదావ్రజద్విరదశైలమౌళింమ
దా । తదాశ్రితముదారధీస్త్రిజగతార్తిహృర్తిచ్ఛిదా నిదానకరుణం
గదాధరమధార్చయేధాస్పదా ॥ ౯౦ ॥ గ ॥ ఏతాం మునీన్ద్రభణితిమా
కర్ణ్య తూర్ణమేష కరటిగిరిమకుటీతటీమాటీకమానః పుణ్యకోటినిల
యం వరదరాజం ద్విరదరాజః కహ్లారకుముదకువలయరాజీవప్రభృతి
దివ్యకుసుమరాజీభిర్భక్త్యా నిర్వ్యాజయా పూజయామాస ॥ తతశ్చ ।
ప ॥ కమలైశ్చతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకైరభిపూజయేయమహమన్వహం
హరిమ్ । తదిదం నచేదుపవసేయమిత్యసౌవ్రతమత్రహస్తిపతిరుగ్రమ
గ్రహీత్ ॥ ౯౧ ॥ అమ్భోరుహానుదినం హరిమాహృతానామా
రాధయంస్తుచతుర్దశభిస్సహస్రైః । ఏవంగతేషు దివసేషు బహు
ష్వవన్యాం దైవాత్కదాచనచిరంనవవర్షదేవః ॥ ౯౨ ॥ (౧) సరసా
మరుతావాపీశ్వరమన్నెనవ్యశోషిమారుతావాపీ। ఆశ్యానతటాకానా

(౧) సస్వరవ్యంజనద్వన్ద్వావృత్తిర్యమకం మతమితి లక్షణలక్షిత
యమకాన్యాహ । సరసేత్యాదినా సరసా-కాసారేణ । మరుతా-నిర్జ
లభావః । అవాపి-ప్రాప్తా । ఈశ్వరమన్నెన-దైవప్రేరితేన । మరు
తా-వాయునా వాపీ వ్యశోషి-శోషితా । కానాం జలానాం । క్షయా

క్షయాత్తటిన్యార్ద్రితాపి సతటాకానాం ॥ ౯౩ ॥ (౧) శోభా నీరస
యా ప్రాప్తా శుష్యన్మహీరుహ నీరసయా । జగదరోఽపి తతాప స్సైవరం
దేశస్తదాపి కోపితతాపః ॥ ౯౪ ॥ (౨) తదను తతామరసానాం విల
యాత్ప్రకరస్సరస్సు తామరసానామ్ । అజని సదావలనేతావసత్తిరబ్జే
ష్వయం మదావలనేతా ॥ ౯౫ ॥ (౩) స్పృష్ట్వా సారసమన్తాద్గిరేస్త్రి
కూటస్య యస్ససార సమన్తాత్ । కరస్సిలంతం సరసస్స్థిరగన్ధమవైత్స

త్-నాశాత్ । తటినీ-నదీ । ఆశ్యానతటా-శుష్కతీరా । అభూదితి శే
షః । అతః తటాకానాం ఆర్ద్రితాపి న (౧) నిర్గతో రసః జలం య
స్యాస్తయా । అతఏవ శుష్యన్తో మహీరుహో వృక్షా యస్యాం త
యా రసయా భువా శోభాయాః కాన్తేర్హానిః-నాశః ప్రాప్తా । అ
రోఽపి జగల్లోకం । తతాప-దదాహ । తదా దేశః జనపదః జాత్యే
కవచనం । కోపితః-ఉద్బోధితః తాపః సంజ్వరః యస్య తాదృశో భూ
త్ । తదా నకోపి తతాప ఇతి పాఠే కోపి దేశః తతా విస్తృతా ఆపో
యస్మిన్ సతతాపః । ఋక్పూరబ్ధూరిత్యాదినా సమాసాన్తో ప్రత్య
యః విస్తృతజలో నాభూదిత్యర్థః ప్రతీయతే । తదా నీరసయేత్యనేనైవ
భూమావుదకాభావప్రతిపాదనేన సర్వదేశవ్యాపిజలాభావస్యోక్తప్రా
యత్వాత్పునరుక్త్యాపత్తిర్భవేత్ (౨) సరస్సు రసానాం జలానాం వి
లయాన్నాశాత్ । తామరసానాం-పద్మానాం ప్రకరస్సమూహః ।
తామ-మ్లానః । అయం మదావలనేతా-గజరాజః । అబ్జేషువిషయే
తదుద్దేశేనేత్యర్థః । సదా-సర్వదా । వలనేన-సంచారేణ । ఇతా-ప్రా
ప్తా । అవసత్తిః-అవసాదః కార్శ్యం యేన తాదృశోఽజని (౩) యః
వాయుః । త్రికూటస్య గిరేః అన్తాత్-ప్రాన్తాత్ । సారసం-పద్మం ।
స్పృష్ట్వా సమన్తాత్-సర్వతః ససార-వవౌ । తం సరసః స్థిరః గంధో
యస్య తం అనిలం । కరి గజః । సరసః-కాసారాత్ । సముచ్ఛలంతం
ఉద్గచ్ఛన్తం అవైత్-జ్ఞాతవాన్ ॥

ముచ్చలంతం సరసః ॥ ౯౬ ॥ (౧) అచలభువా తోయేనచ్ఛురితఉపా
గాత్పథాసవాతోయేన। నారాదుపలేభేన స్రాక్తైనసరస్తటీసముపలే
భేన ॥ ౯౭ ॥ (౨) ముముదే కాసారమయమ్నాగోఽమృతవర్షి కాళికాసా
రమయం । ప్రాప్తవికాసారమయంత్యబ్జాళీయత్రహృదధికాసారమ
యం ॥౯౮॥(౩) మదాపగత్యానళినాకరేణు యుక్తోగజేన్ద్రో నళీనాకరే
ణ। ప్రపుష్ణతాఽగోపరిగాహితేన తత్యాజతాపం పరిగాహితేన ॥
(౪) శ్రేణ్యాకరే యా శుశుభే మనోజ్ఞేహసారసానామిహ సారసా
నామ్। హస్తిగృహీత్వాహరిమంచితుంతా మరందధారా ప్రసరం

---

(౧) అచలభువా-పర్వతోత్పన్నేన తోయేన జలేన చ్ఛురితః వ్యాప్తః సః వాతః యేన పథా ఉపాగాత్ । తేన పథా । ఇభేన గజేన । స ముత్కలా సమీరణపాషాణా । సరస్తటీ ద్రాక్ శీఘ్రం ఆరాత్ సమీపే నోపలేభే ఇతి న లబ్ధైవేత్యర్థః (౨) యత్ర అధికాసారం యత్కాసారే విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః । హృత్ మనః రమయన్తీతి రమయిత్రీ ప్రాప్తవికాసాఅబ్జాళీ పద్మపఙ్క్తిః ఆసీదితి శేషః। అమృతవర్షిణ్యాః కాళికాయాః మేఘజాలస్య ఆసారమయం ధారాసమ్పాతప్రచురం తత్కాసారం అయం ప్రాప్నువన్ అయం నాగః। ముముదే తుతోష (౩) మదస్య మదోదకస్య । అపగత్యా అపగమనేన నాశేనహేతునా నసన్తి అళయో యస్మిన్నిత్యనళిః తేన భృంగరహితేన కరేణుశుణ్డయా యుక్తః గజేన్ద్రః అగస్య గిరేరుపరి ఊర్ధ్వభాగే గాఃఉదకాని, స్వర్గేఘుపశువాగ్వజ్రదిఙ్నేత్రఘృణిభూజలే। లక్ష్యదృష్ట్యోస్త్రియాం పుంసి గౌరిత్యమరః ।పుష్ణతా రక్షతా అతఏవ హితేన పరిగాహితే అవగాఢేన నళినాకరేణ సరసా తాపం తత్యాజ జహౌ (౪) ఇహ అకరే పద్మాకరే । మనోజ్ఞారమ్యా ఈహాచేష్టాయేషాం తే సారసాఃపక్షిణో తేషాం సారసానాం-కమలానాం యా శ్రేణిః శుశుభే । ఆప్తమరందధారాం- ప్రాప్తమకరందాం తాం పద్మపఙ్క్తిం హస్తి

దధారాం॥ ౧౦౦ ॥ (౧) నీతసమగ్రాహస్య ప్రాణిక్షపణేన నిస్సమ
గ్రాహస్య । గ్రస్తోవదనేనాహికఠోరస్య గజోఽలసోభవదనేవాహి ॥
(౨) చకర్షక్షతవ్యసనక్రమం తం సనక్రమంతం సరసోనినీషుః । గ్రా
హేణహస్తీవసతోదకేషు సతోదకేషూగ్రదతాప్యకర్షి ॥ ౧౦౨ ॥ ప
రస్పరేణ పరికృష్యమాణౌ స్వంస్వంపదం గ్రాహగజౌనినీషూ । స
రస్తదక్షోభయతాం సమన్తాన్మనస్తమస్సత్వగుణావివోచ్చైః ॥ ౧౦౪
॥ ౫ ॥ అథ జలమధ్యే బలవదాకర్షతా స్వాపారలాభలోభసంధుక్షితో
త్సాహేన గ్రాహేణ నివర్తితశక్తిరనన్యశరణో వారణో నారాయణచర
ణౌ శరణం వరయామాస ॥ ౬ ॥ వరద శరణంస్వామిన్యామిత్వాదియ
పదె (౩) ఖిలోన్మథనచరణామ్బుజాన్నజాతు మేశరణంపరమ్ । అపిమ
మభయక్లాన్తం స్వాంతం పునఃకనకామ్బుజైశ్శ్రితజనఘనశ్రీదాపాదా
తవార్చితుమీహతే ॥ ౧౦౪ ॥ వ్యసననిచయాద్భీతః ప్రాప్తః పయోజవిడ
మ్బినోస్వరణసరణం కుర్వే సర్వేశ తేపదయోరహం । (౪) త్రిజగదవన

హారిమం చితుం-పూజయితుం గృహీత్వాఽరందురితం దధారదధౌ (౧)
ప్రాణినాం క్షపణేన-నాశనేన । నీతః గమితః సమగ్రాహః- సమ్పూర్ణ
దినం యేన తస్య । సమగ్రం చ తదహశ్చేతి కర్మధారయే రాజాహ
స్సఖిభ్యష్టజితి టచిరాత్రాహ్నాహాః పుంసీతి పుల్లిఙ్గతా । అహికఠోర
స్య-సర్పవత్కఠినహృదయస్య । నిస్సమస్య-అసదృశస్య గ్రాహస్య న
క్రస్య వదనేన గ్రస్తః నాస్త్యేనోయస్యాసౌ అనేనాః నిరపరాధః గ
జః అలసః చింతాజన్యమాన్ద్యాన్నిశ్చేష్టోభవదిత్యర్థః (౨) క్షతః స్వ
స్య వ్యసనక్రమోయేన తం నక్రం గ్రాహం సరసః అన్తం సమీపం
తటప్రదేశం నేతుమిచ్ఛుః నినీషుః సః హస్తీ । తుడవ్యథనే। తుదన్తీతి
తోదకాః ప్రాణిపీడాకరజన్తవః తత్సహితేషు ఉదకేషువసతా।ఉగ్రద
తా-తీక్ష్ణదన్తేన తోదకాఃవ్యథాకారిణః యే ఇంవా బాణాస్తద్వదుగ్రాః
దన్తాః యస్య తేనేతి వార్థః గ్రాహేణ వ్యకర్షి-ఆచకృషే (౩) ఖిలోన్మ
థనమస్తనిగ్రాహకేతి భగవతస్సమ్బోధనమ్ (౪) త్రిజగదవనే లోకత్ర

శ్రద్ధాబద్ధాసినా భవతా వినా విపదపనయం కేవా దేవా విధాతుమిహా క్షమాః ॥ ౧౦౫ ॥ (౧) ఝుడితఝుటితైర్వారంవారం ముకున్దశుభాశుభైస్సుఖం తదితరేజన్తౌజన్తౌచ యద్యపిజాగ్రతః । తదపికరుణాధారాధాగావలోకబలోద్ధృతప్రణతజనదుష్కర్మాకిం మామనాథముపేక్షసే ॥ ౧౦౬ ॥ ఇతి కృతమనఃఖేదం నాదం గజేన్ద్రగళోద్గతం ప్రకటితభయోద్రేకాదాకర్ణ్య సమ్భ్రమమీయుషః।(౨)కరిగిరితటీధామ్నోధామ్నోదయాప్లుతయాచయాజనినవనవోన్మేషాస్సైషాత్వరా నగిరాం పదమ్॥౧౦౭॥తథాహి ॥అనాపృచ్ఛ్యక్రీడాముదితవదనాం పఙ్కజసదనామనాలోక్యస్వీయానుదితజయశబ్దానపిపురః,అనాదృత్యప్రేష్యాన్స్వాహమితివచాంచంబలపరేతస్మాముత్థావగ్గరుడమారుహ్యావరదః॥౧౦౮॥గ॥తదను తార్క్ష్యమారుహ్య తార్క్ష్యోనైవ దన్తావళేన్ద్రస్య గ్రాహగ్రసనస్థానం (౩) కాసారవరంసమయానిస్సమయా త్వరయా ప్రయాన్తం శ్రియఃకాన్తం నిర్వర్ణ్య కిన్నరాదయోవిస్మయావిష్టహృదయాఇత్థమవర్ణయన్ ॥ ౫ ॥ (౪) నకేవలం క్రోశతి నాగరాజో నాథస్యచైతద్వ్యసనాసహస్య । ప్రధావతోఽయం బహుయోజనాత్మా పన్థాఅపి

యరక్షణే । శ్రద్ధయా-అత్యాదరేణ బద్ధాసినా ధృతఖడ్గేన తదర్థం దీక్షితేనేతి యావత్ (౧) హేముకున్ద శుభాశుభైః-సుకృతదుష్కృతైః సుఖం తదితరత్ దుఃఖంచ జన్తౌజన్తౌ ప్రతిజంతు జాగృతః జాగరూకేస్తః । కరుణాయా ధారాప్రవాహస్తస్యాఆధారఆశ్రయో యోవలోకః తద్బలేన ఉద్ధృతం పరిహృతం ప్రణతానాం భక్తానాం దుష్కర్మ యేనసః (౨) కరిగిరేః తటీ ప్రదేశః ధామ స్థానం యస్య తస్య ధామ్నః-తేజసః శ్రీవరదరూపతేజసః (౩) కాసారవరం సమయా సరోవరస్య సమీపే । అభితఃపరితస్సమయానికషాహాప్రతియోగేపీతి సప్తమ్యర్థేద్వితీయా (౪) నాగరాజః కేవలం గజేన్ద్రఏవ నక్రోశతి-నరోదితి । అపితు పన్థాఅపి క్రోశతి-క్రోశత్వవాచరతి॥

క్రోశతి దీనబన్ధో! ॥౧౦౯॥ కించ॥ మహాంతమపి ఘోణవన్నభసి(౧)బన్ధురె కన్ధరైః నహాంతబహుమన్యతే ననుశకుంతకల చ్ఛాన్దసం । నవానవనవాస్తుతేర్నిశమయత్యసౌ స్వర్గిణాం హరిఃకరివిపద్భిదా కుతుకసత్వరో జిత్వరః ॥ ౧౧౦ ॥ (౨) అయం పురాణఃపురుషః ప్రసిద్ధో వయోధికత్వస్య వదన్తి వాహామ్ । కాచిత్త్వరేయం కరిరాజరక్షా కౌతూహలాదున్మిషితా తథాపి ॥ ౧౧౧ ॥ ఇతి ॥ తతశ్చ ॥ సచక్రిమురక-ప్రతిమంత్రివిక్రమో గజాధిపం గ్రాహవరస్త్వసూనపి । ముమోచ తాదృగ్వ్యసనంచ కుంజరో మహశ్రీధారాం యుగపత్తదక్షిచ ॥ ౧౧౨॥ అనన్తరంతు ॥ కృథార్జితాని కమలాని కృపాపయోధేఃపద్మాసఖస్య కరటీపదయోరవర్షత్ । పౌఢౌతు తస్యామనువాసహదేవబృంహైర్థం దారదివ్యకుసుమాని వవర్ష హర్షాత్ ॥ ౧౧౩ ॥ కింబహునా ॥ శ్రుత్వాకౌంజరమార్తనాదమచిరాద్గత్వాచ మారం తతో ముక్త్వా చక్రమిభోత్తమవ్యసనదం హత్వాచనక్రం రుషా । కృత్వా తం కరిణం కృతార్థమతులం దత్వాచ తస్మైపదం పశ్చాత్ఖస్సపునర్గజాద్రిశిఖరప్రాసాదమాసాదయత్ ॥ ********************************

ఇతి శ్రీవేఙ్కటాచార్యయజ్వనః కృతౌ వరదాభ్యుదయే

చమ్పూప్రబన్ధే చతుర్థోల్లాసః

శ్రీమతే హయవదనాయ నమః

అథ పఞ్చమో విలాసః

త్రేతాయాం సమతీతాయాముదితే ద్వాపరే యుగే । శ్రియః పతిం కరిగిరౌ బృహస్పతిరపూజయత్ ॥ ౧ ॥ గ ॥ అథ కథం తత్ర మధుసూదనారాధనభాగ్యం బృహస్పతేరాసీదితి పృచ్ఛతి భార్గవే సి

(౧) కన్ధరైః-మేఘైః బంధురె-నిమ్నోన్నతే (౨) అయం పురుషః హరిః పురాణః-వృద్ధః-అనాదిశ్చ వయసా జీవనకాలేనాధికం వృద్ధం ,వయస్సు పక్షిషు అధికం-శ్రేష్ఠంచ ॥

వేదయామాస తముదన్తమఖిలవృత్తాన్తప్రతిపాదనవిశారదో నార
దః ॥ ౮ ॥ త్రేతాయాం విరతాయాం సంప్రవృత్తే ద్వాపరే పురే జిష్ణోః సమ
భవదమరప్రజానాం సహాసురైస్త్రిపదం వితం ఘోరమ్ ॥ ౯ ॥ త
థా హి ॥ భుశుణ్డిభిస్తోమరైః పట్టిశైః శక్తిభిః శూలైః గదాభిః విగతసు
చతురయుద్ధే చ సన్నాయుతే। (౧) భుజాభుజికచాకచి క్వచిదమర్త్య
తద్వైరిణాం నఖానఖి దంతాదంతీత్యాదిసంగరోఽభూత్సురః ॥ ౧౦ ॥ తా స్త్రికా
మంకృతాన్తస్సగృహీరథభృశంకమ్పిచేతాః ప్రచేతాః మార్తండో మూ
ర్తిమాంస్తామధితయుద్ధిశతగతిర్కృష్ణపత్న్యాకృశాత్మా। జాతో వాంతోఽపి భీ
తో ధృతిమహాహాజహాజంభహాం తోవ్యహం తాం దృష్ట్వానాం (౨) దా
నవానామరివిజయజయాగర్జయా దుర్జయానామ్ ॥ ౧౧ ॥ ౫ ॥ ఏవం దే
వప్రవరా అసురాదిభిః ప్రాప్తపరిభవా రాజీవసమ్భవాభ్యర్ణం ప్రప
న్నాః కిం నామాస్మాకమరిభవపరిభవానుభవనిమిత్తమిత్యనుయుక్తవం
తో వ్యక్తమిత్థం తేన ప్రత్యూచిరే ॥ ౨ ॥ శాపతస్తాపసేన్ద్రాణాంస్వ
గతో నిర్గతో యతః। (౩) పురోధావస్తతశ్శక్రః పురో ధావజ్జితో రణా
త్ ॥ ౫ ॥ ఇత్థం హి నీతివిదో నిగదన్తి॥ హతం పురమరాజకం హతమ
విద్యమానాయుర్ధ్వజం హతం గృహమదైవతం హతమపణ్డితం యత్పదః।
హతం శుభ్రమధర్మకం హతమవిజ్ఞాచితం మనోఽప్యశేషమపురోహితం
హతమనైతరాజ్యం బుధాః ॥ ౬ ॥ ౫ ॥ తస్మాదస్మాభిర్వరదం చిత్రా

---

(౧) భుజైశ్చభుజైశ్చప్రహృత్యేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం భుజాభుజి।
కచేషుకచేషు గృహీత్వేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం కచాకచి। ఉభయత్ర
తత్ర తేనేదమితి సరూపే ఇతి సూత్రేణ బహువ్రీహిః ఇచ్కర్మవ్య
తిహారఇతి అన్యేషామపి దృశ్యత ఇతి పూర్వపదస్య దీర్ఘః। ఏవము
త్తరత్రాపి (౨) దుర్జయానాం-దానవానాం। అరివిజయజయా। శ
త్రువిజయజన్యయా గర్జయా-గర్జనేన (౩) నః పురోధాః-పురోహితః జి
తశ్శక్రః రణాత్ యుద్ధభూమేః పురః అగ్రే అధావత్ పలాయత ॥

పౌర్ణమాస్యాం రూణ్ణ మాసేవిషం (౧) ప్రయాతా మయా తావ త్పహాసత్యవ్రతమాగత్య తత్ర త్వాం దైత్యారిపుం ప్రణిపత్య స్తుత్యాదిభిః ప్రసాద్య సత్వరమేవ శాపనశాపశరణాగతప్రహాణజదోషేభ్యో వాచస్పతిర్మోచనీయస్థాపనీయశ్చ పునః పౌరోహిత్య ఇతి ॥ ౫ ॥ ఆకర్ణ్య వాణీమగవిన్దమానే రథాఙ్గపత్తైవ సమం సుధాశాః । అగస్త్యకాఙ్క్షం ప్రణిపత్య శౌరిం యయాచిరే తం గురుశాపమోక్షం ॥ ౬ ॥ ౧౦ ॥ అథ విబుధసార్థప్రార్థనాసార్థీకరణసాదరవరదరాజకృపాకటాక్షసుధాధారాసంక్షాళితాశేషదోషనిషద్వరోటవిశద్వాచార్యోజ్ఝితమానషకళేబరఉపాత్తదివ్యమూర్తిః హస్తిగిరిమస్తవాస్తవ్యం పురుషోత్తమమిత్థం విజ్ఞాపయామాస ॥ ౭ ॥ శాపం వ్యపోహయతి పాపమపాకరోతి తాపం విలోపయతి చాపలముద్ధునోతి । మోదానుదంచయతి కించ ముకున్దహాసన్దర్శనం తవ ననంతనుతే కిమిష్టమ్ ॥ ౮ ॥ అపిచ ॥ అమన్దానాన్దానన కిరతి చిత్తే నయనద్వయోర్వికాసావాధత్తే వపుషి పుళకానంకురయతి । ముకున్దస్వచ్ఛన్దం ముఖమపిచ వాచాలయతి మే వదాన్యగ్రణ్యాస్తే వరదవదనామ్భోజకలనా ॥ ౯ ॥ ఏషాతు మమాభ్యర్థనా ॥ (౨)పీఠామ్భోరామ్భోరుహసమ్భవీవ స్తాంబెరమేశీవచ పాదరేణ । పూజామదీయామపిచ పుండరీకనేత్ర త్వయా స్వీక్రియతాం దయాళో ॥౧౦॥ వాచస్పతేర్వాచమిమాం సమాకర్ణ్య వరదస్సుప్రసన్న ఇదముదైరయత్ । (౩) ద్వాపరస్తవతు చేతసి మా భూద్ద్వాపరేకరిగిరేశ్శిఖరే౽స్మిన్ ॥ అంజసా సురగురో మమ పూజామాకలర్జ్ఞయతమాకలయేతి ॥ ౧౧ ॥ వచోమాధ్వీకం తద్వరదవదనామ్భోజగళితం సమాసాద్యాప్రీత్యా సరసిజభవాద్యాస్సుమనసః । పరం హృష్టాః పద్మాపతిముపనమస్కరిగిరావ

(౧) ప్రయాతేతి ప్రయాతా తేన ప్రయాతా గచ్ఛతా వర్తమానసామీప్యే లట్ (౨) అంభోరుహసమ్భవీ-బ్రహ్మసమ్బన్ధినీ। స్తాంబెరమేశీ గజేన్ద్రసమ్బన్ధినీ (౩) ద్వాపరః-సంశయః । ఆకలేః-కలియుగప్రాప్తిపర్యంతం ॥

నానుజ్ఞాతాఃపునరపి పదం స్వంస్వముగమన్ ॥ ౧౨ ॥ (౧) చిత్రం హరేఃకటాక్షాదణురపిజీవోగురుత్వమాపన్నః । ఆకలికాలోపాగమమచ్యుతమానర్చసకుసుమైర్యుక్తమ్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చ॥ మహస్విని బృహస్పతౌ ప్రకృతిసిద్ధయాశ్రద్ధయా సమర్చతి తమచ్యుతంత్వజని మోదినీ మేదినీ । త్రివిష్టపనివిష్టపత్ర్యధిపకేతనధ్యానకృచ్ఛతక్రతుతిరస్కృతస్వబలమాసరక్షఃకులమ్ ॥ ౧౪ ॥ (౨) ధరాసురవరాముహుర్యజనజాతమాజహ్రిరే జనా భువి ధనాన్వితాః ప్రియకృతస్సతామాసత । సదానవమదానవస్థితిమవాప్యనాకేనదన్ననన్దచ పురన్దరస్సహానయావత్తైర్దైవతైః ॥ ౧౫ ॥ ౪ ॥ తదానీం ధరణీపాలమణివరఅయోధ్యకః కశ్చిదిక్ష్వాకుకులజయధ్వజః కుశధ్వజనామా కామనామాత్మజవిషయాముపగమ్య సమ్యగనుష్ఠితైరపి పుత్రేష్ట్యాదికర్మభిరలబ్ధసమీహితతయా సమ్ప్రాప్తచిన్తాసన్తాపః సత్యవ్రతమేత్య తత్రత్యదైత్యారిపు శక్త్యాత్మోపపత్త్యన్యాపృచ్ఛహీతి సత్యవత్యాత్మజేన మునినా స్పష్టము

---

(౧) జీవః-ధవళణః అణురపి-మునిశాపాత్కృశోపి గురుః మహాన్ దేవపూజ్యశ్చ తద్భావస్తత్త్వం। అణుః అతిసూక్ష్మోపిజీవః జీవాత్మా గురుత్వంస్థూలత్వమాపన్న ఇతి చిత్రం। కలికానాం-కుట్మలానాం లోపో నాశః తస్యాగమః ప్రాప్తిః। కలికాలస్య-కలియుగస్య ఉపాగమః ప్రాప్తిశ్చ తత్పర్యన్తమిత్యవ్యయీభావః। అచ్యుతం వరదం సగురుః కుసుమైః-పుష్పైరానర్చ-పూజయామాస॥ ఇదం యుక్తం। ఆకలికాలోపాగమం కుసుమైః కర్తవ్యారాధనస్యాకలికాలోపాగమం కరణేఏవ యుక్తతా నాన్యథేతి భావః కలియుగారమ్భావధికోరకా అపియథా నావశిష్యేరన్ తథారాధితవానితి యావత్ (౨) యజనజాతం-యాగసమూహం ఆజహ్రిరే-చక్రిరే। ఫలద్వారా గృహీతవన్త ఇతి వా తజ్జన్యా పూర్వం గృహీతవన్త ఇతి వార్థః ॥ ధనాన్వితాః-ధనసమ్పన్నా జనాభువి సతాం సజ్జనానాం ప్రియకృత ఇష్టకారిణస్సన్త ఆసత-అవర్తన్త। నాకే నవం

పదిష్టః తద్దైవతక్షేత్రమధిగత్య ప్రత్యపద్యత హస్తిశిఖరిశిఖరం ప్రాప ద్యత చ తదుత్తంసనసంకంసహింసనం ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥ కుశధ్వజస్య నృపతేః కోఽపి చన్ద్రవంశామ్బుధేః । విశ్వజిన్నామపుత్రోఽభూద్విశ్వంభరకటాక్షితః ॥ ౧౬ ॥ (౧)కృతదేవరాజతుష్టిస్సోమలతాశోభితశ్శుభాంగోహాత్ । విశ్వజిదద్భుతశీలస్సఫలశ్రవణోహరేఃకథాకలనాత్ ॥ ౧౭ ॥ అరణ్యానీం ఛిన్దన్నమితమరిశ్రేణీమపి తదాసిజాం రాజా కాంచీమపి నిరమిమీతాచ్యుతపురీమ్ । ఘనారామాన్ గ్రామానవనిపతిరాత్మానమపి చ ప్రణమ్రః ప్రాదత్తద్వరదగిరిధామ్నే మధుజితే ॥ ౧౮ ॥ హరిదేవగజక్ష్మాధరే హయమేధేన పురాహిరాధితః । వలభిద్గురుపూజనాశ్రయాదుచితం విశ్వజితాపి పూజితః ॥ ౧౯ ॥ గ ॥ తదను తత్పుత్రపౌత్రాదయస్సత్యసన్ధాముచుకున్దసన్తాపనస్సహస్రాశ్వ మరీచిధనుర్ధ్వజప్రత్యజిత్సుజనప్రభృతయోధరాధిపా దేవరాజచరణనలినన్యస్తభరానిష్పాపానిష్పన్నసమ్పదోన్యకృతపురన్దరాస్స్వం దేశం మహత్యా శక్త్యాపర్యపాలయన్నాద్వాపరవిరామమ్ ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥

నూతనం యథాతథా అదానవస్థితిం దైత్యసత్తాభావముపాప్య సదన్ గర్జన్పురన్దరఇన్ద్రః సయావత్తైః-యువతీసఙ్ఘయుక్తైర్దేవైత్తైస్సహ ననన్ద-జహర్ష (౧) కృతా దేవరాజస్య ఇన్ద్రస్య వరదరాజస్యచ తుష్టిః-తోషణం యేన సః । సోమసంజ్ఞయా లతయా వల్ల్యా శోభితః - ప్రకాశితః సః అమలతయా-నైర్మల్యేనచ శుభాని అఙ్గాని యాగాఙ్గాని కరచరణాదీనిచ యస్యసః । హరేః కథా కలనాత్ ఇన్ద్రగాథాశ్రవణాద్విష్ణుకథాశ్రవణాచ్చ సఫలశ్రోత్రే యస్మిన్ యస్యేతిచార్థః ॥ ప్రసిద్ధవిశ్వజిద్యాగవిధాయకే విశ్వజితా యజేతేతి వాక్యే ఫలశ్రవణాభావేన సస్వర్గస్స్యాత్సర్వాన్ ప్రత్యవిశిష్టత్వాదితిసూత్రేణ స్వర్గరూపసామాన్యఫలకల్పనం బోధితం । అత్రతు సఫలశ్రవణ ఇత్యనేనఫలస్య స్వర్గాదేః శ్రవణం శ్రుతివాక్యజన్యశ్రావణప్రత్యక్షం తత్సహి

(౧)తమోమూలే తిష్యే నతరతిసురజ్యేష్ఠమఖభూర్హరిః కారుణ్యార్ద్ర
స్త్రిదశభరణీయాక్షికమలః । స్వహస్తాంచచ్చక్రః (౨) ప్రణతబు
ధనిష్పాదితభరో విచిత్రార్థంవాక్యం శ్రవణసుఖమాచష్టగురవే ॥ ౨౦ ॥
(౩)తవపూజాతో భూమావమరగురో సుమముదాంహి జాతో భూమా ।
సాధయ నాకం చేతఃకురు చ సురాణాం అవేదనాకం చేతః ॥ ౨౧ ॥ (౪) శు
భమతికలికాలస్య ప్రదోజని ప్రక్రమోద్యకలికాలస్య । మాం పూజ
యతాం నాగస్థిరాభృతి పరో విషేణ జయతాం నాగః ॥ ౨౨ ॥ (౫)ఇ
తి రవిభా వరదస్య శుశ్రావ కుంద్రాంచితస్వభావరదస్య । వాణీమాయత

తఇత్యర్థప్రతితే గచ్ఛతశీల ఇత్యుక్తం (౧) తిష్యః-పుష్యే కలియుగే। బ్ర
హస్పతిర్భూస్సురజ్యేష్ఠ ఇతి చామరః అత్ర మహాలంకారరీత్యా సన్ద
ర్భవిశేషేణ కతిపయనక్షత్రనామాని ప్రతీయంతే (౨) ప్రణతైర్బుధై
ర్జ్ఞానిభిః నిష్పాదితః ఉత్పాదితః భరః ఆత్మరక్షణభారో యస్మిన్ సః।
నిస్సంగత్వేన భారాదిరహితే భగవతి॥——అహం మద్రక్షణభరో మద్రక్ష
ణఫలం తథా ॥ న మమ శ్రీపతేరేవేత్యాత్మానం నిక్షిపేద్బుధ ఇత్యుక్తరీ
త్యా స్వరక్షణభారస్య సమర్పితత్వాదితి భావః (౩) హే అమరగురో భూ
మౌ తవపూజాతః-త్వత్కర్తృకపూజనాత్ మమముదాం భూమా సన్తో
షబాహుళ్యం జాతః । ఇతః అస్మాద్దేశాన్నాకం స్వర్గం ప్రతి సాధయ-
గచ్ఛ । సురాణాం చేతః స్వాన్తం అవేదనాకం దుఃఖపీడారహితం
కురు (౪) శుభామతిరేవ కలికా-కోరకః తస్య ఆలస్యం-మాన్ద్యం త
త్ప్రదః కలికాలస్య ప్రక్రమో రీతిః అద్యాజని-ఇదానీముత్పన్నః ।
విషేణ-గరళేన జయతాం పరానభిభవతాం సర్పాణాం వరః శ్రేష్ఠః
నాగ ఆదిశేషః నాగస్థిరాభృతి హస్తిభూధరే మాం పూజయతాం అ
స్తు (౫) రవిభాస్సూర్యతేజా గురుర్బృహస్పతిః । నంతుః నమస్య భక్త
స్య శ్రీహరిః దాతుః శుభదాయినః । కుందైః-కున్దకుసుమైరంచితః పూ
జితః స్వభావః రీతిర్యేషాం తే దంతా యస్య తస్య వరదస్య ఇతి వాణీం

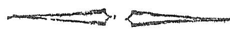
నంతుశ్శ్రీమోదాతుర్గురుః స్వమాయతనంతు ॥ ౨౩ ॥ ౪ ॥ అనన్త
రం చిరన్తనపురుషమనంతో దన్తావళవసున్ధరాధరే నిరంతరముద్యదవ
ధానః వివిధానోకహప్రసూనైరత్యన్తభక్తిశ్రద్ధావినయోపపన్నశ్చిర
మారాధితవాన్ ॥ ౫ ॥ (౧) శ్రితసంతానం తేన ద్విరదాద్రిపతిం త
మర్చితానంతేన । దేశః కలితోపచయస్సోభూద్ధర్మస్య నాత్ర కలితోపచ
యః ॥ ౨౪ ॥ కించ ॥ (౨) కాంచ్యామంచతి కంజనాభమనఘే కా
కోదరాధీశ్వరే కామం క్షేమరుచిః కలావపి యుగే కాపి ప్రజానా
మభూత్ । కాలే వర్షతి కాళికాకృతబహూకృత్యధ్వరా భూసురాః క
ల్యాణేన పథైవ శాస్తి ధరణీం కారుణ్యపూర్ణో నృపః ॥ ౨౫ ॥ యేశృణ్వ
న్తి పఠంతి వా దృఢతరాశంసం ప్రశంసన్తి వా మాహాత్మ్యం మధురంమ
దావళగిరేస్తేషామదోషాత్మనామ్ । చేతస్యచ్ఛతమేరమేత వరద (౩)
స్తత్సున్దరీమన్దిరే తత్పద్మోద్ధవధూర్ముఖాది శిబిరం తద్గేహగౌరం యశః ॥
ఇతిమహిమనిహర్ద్రాదిరితే వారణాద్రి (౪)స్సమాధిక మతిసమ్పత్సారదె

శ్రిత్వా స్వమాయతనం స్వవాసస్థానం ఆయత - అగచ్ఛత్ ॥
(౧) శ్రితానాం సంతానం కల్పవృక్షం ద్విరదాద్రిపతిం-కరిగిరీశంతం
వరదం అర్చితా-పూజయితా తేనానన్తేన-ఆదిశేషేణ దేశః కలితఉ
త్పాదితఉపచయోవృద్ధిర్యస్యసోభూత్ । కలితః కలియుగాద్ధర్మస్యో
పచయోహానిరత్ర దేశేనాభూత్ (౨) కాకోదరాణాం-సర్పాణామ
ధీశ్వరే ఆదిశేషే కంజనాభం పద్మనాభం వరదమంచతిపూజయతిసతిక
లావపి ప్రజానాం క్షేమజన్యా రుచిః ప్రీతిరభూత్ । కాళికా-మే
ఘజాలం । కృతా బహూకృతిః బహూకరణం యేషాం తే అధ్వరా-
యాగా యేషాం తే భూసురా అనేకధా అనేకయాగప్రవృత్తా ఇత్యా
ర్థః । కల్యాణేన పథైవ సన్మార్గేణైవ ॥ శాస్తిపద్ధతిష్యుభయత్రాపి సైత్యా
ధ్యాహారేణ భూతార్థకత్వముపపాద్యం (౩) తస్య వరదస్య సున్దరీ-ల
క్ష్మీః ॥ తస్య నాభిపద్మాదుద్భః బ్రహ్మా ॥ తద్వధూర్వాణీ। తస్య గేహం క్షీరా
బ్ధిః తద్వద్గౌరం శుభ్రం యశః (౪) సమధికే-అత్యధికే మతిర్బుద్ధిః స

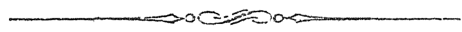
సారదేన । భృగురుపగతహర్షః కొత్రినశ్శ్రోత్ర సౌఖ్యం సపది భజతి సాధోస్సజ్జనేనేతి మేనే ॥ ౨౭ ॥ పృష్టేన తేన పునరానమనస్తవాద్యైస్తుష్టేన విశ్వగృహిణా దుహితాత్మజేన । అష్టాఙ్గయోగముపదిష్టమిహాధిగచ్ఛన్నచ్ఛాశయో భృగురనన్తరమాననన్ద ॥ ౨౮ ॥ మత్తః శ్రుత్రమాత్సముత్థితమపి గ్రస్తం పిహితాఖ్యైరపగ్రన్థం శౌరిపదామ్బుజాగ్రవిశుచిం గృహ్ణన్త్వముం పణ్డితాః(౧) సమ్భిన్నం భ్రమరైర్నిసర్గమలినైర్జమ్బాలసమ్భూతమప్యమ్భోజం హరిపాదచుమ్బి వహతే కిం భోనదమ్బోళిభృత్ ॥ ౨౯ ॥ విధాతుం చేద్వాఞ్ఛా వరదవదనోల్లాసఘటనాం వివేక్తుం చేదాశా వివిధపదసన్దర్భపదవీమ్ । సమీహా చేద్బోద్ధుం సహృదయసభారఞ్జనధురాం ప్రబన్ధోయం గ్రాహ్యః (౨) పటుచటుగిరో వేఙ్కటకవేః ॥ ౩౦ ॥ (౩) వరదశ్శరదశ్శతం ప్రబన్ధాన్ స్వగుణాఖ్యాయినఏవ కారయేన్మామ్ । వహతాం స్వపదామ్బుజైకదాస్యం మహతాం సేధయతాం మయి ప్రసాదమ్ ॥ ౩౧ ॥ ************

మ్భూతస్సమృద్ధిశ్చ తయోస్సారం స్థిరాంశం దదాతీతి సారదః తస్మిన్ మహిమనిర్హార్దాత్ ప్రేమ్ణా ఈరితే సతి భృగుః సాధోస్సజ్జనేనకః శ్రోత్రసుఖం న భజతి సర్వోపి భజత్యేవేతి మేనే(౧) సమ్భిన్నం-మిశ్రిం । భిన్నస్స్యాత్ప్రిష్ఫుదారితే । సఙ్గతేన్యత్రిఫుల్లేచేతి మేదినీ(౨)పటవః తత్త్వర్థబోధనసమర్థాః చటవః ప్రియహితాశ్చ గిరో యస్యతస్య(౩)శతం-శతసఙ్ఖ్యాకాః వింశత్యాద్యాస్సదైకత్వే ఇత్యేకవచనం । శరదః సంవత్సరాన్ । కాలాధ్వనోరత్యన్తసంయోగే ఇతి ద్వితీయా । శరత్ప్రవత్స్యర్థః । స్వగుణానాఖ్యాస్తీతి తాన్ ప్రబన్ధాన్ మాం మయా కారయేత్ హృక్రోరన్యతరస్యామిత్యణౌ కర్తుర్వా వైకల్పికకర్మత్వాద్ద్వితీయా । స్వపదామ్బుజమాత్రకైఙ్కర్యం వహతాం ప్రాపయతాం । మహతాం సజ్జనానాం మయి విషయె ప్రసాదమనుగ్రహం ఏధయతాం-వర్ధయతాం సర్వత్ర కర్తా శ్రీవరదరాజః ॥ ************

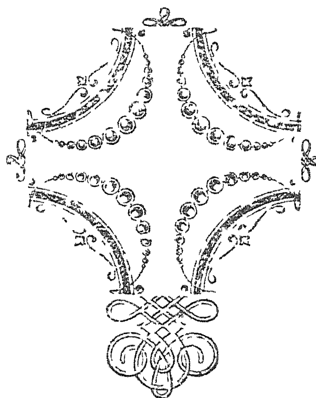
ఇతి శ్రీకాఞ్చీనగరనాయకతాతాచార్యభాగినేయ వాజపేయ
సర్వపృష్ఠాప్తోర్యామాదియాజి శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యతనూ
భవస్యాశ్లేషయమకచక్రవర్తినో రఘునాథాఖ్య యజ్వ
నస్తనయేన శ్రీ శ్రీనివాసకృపాతిశయసువిదితనయేన సీతామ్బాగర్భ
సమ్భవేన శ్రీమదాత్రేయ వేఙ్కటార్య
యజ్వనా విరచితే వరదాభ్యుదయా
భిఖ్యే చమ్పూప్రబన్ధే
పఞ్చమో విలాసః

శ్రీనల్లాంచక్రవర్త్యాఖ్య మహావంశసముద్భవా । సాహిత్యశబ్దతన్త్రాది పరిశీలనశాలినా ॥ ౧ ॥ మహీశూరపురాధీశచామరాజేన్ద్రమియుషా । ధర్మాధికారిశ్రీచక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యధీమతా ॥ ౨ ॥ వరదాభ్యుదయాభిఖ్యచమ్పూగూఢార్థదీపికా । కృతా సమ్ముద్రితా జీయాట్టీకా హరిపదార్పితా ॥ ౩ ॥ భావో బుధోత్తమజ్ఞైర్యో గభీరవచసః కవేః । మన్దప్రజ్ఞైర్నాత్ర మయాదిశ్యాత్ర ఉపదర్శితః ॥ ౪ ॥ ❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊

శ్రీదేవాధిరాజపరబ్రహ్మణే నమః

పుట పఙ్క్తి అశుద్ధ శుద్ధ
౨ ౨౫ సకచి సక్తచి
౩ ౬ ర్యావ్యణ్యా ర్యావణ్యా
౫ ౨౪ యేషాంతానీత్యుత్త
రంఅభిజాతానిసత్కులప్రసూతా
నిచ నీరార్ధమాగతానిచేతి విశేష
ణోభయపదకర్మధారయోవా॥చా
రౌకుల్యేభిజాతస్సాన్నిధితిభాస్కరః
౭ ౫ భవన్తీత్యర్థఇత్యుత్తరం
అసౌహస్తిమహీభృత్
గజరాజః సమ్పాదితా దన్తస్యే
యం దాన్తీ దీప్తిర్యేన తస్యాస్య
మూర్ధానంశిరఆసాద్య పుష్యరాగ
మణయః ముక్తాఫలానిభవన్తీత్యా
శ్చర్యమిత్యపి ప్రతీయతే । తతశ్చ
పుష్యరాగాణామప్యేతచ్ఛిరోదే
శారోహేమాక్తికతాభతతీత్యద్భు
తోయం గజరాజఇత్యప్రకృతార్థే
ప్రకృతార్థేతుదేవాభిమానినోప్యే
తచ్ఛిఖరమారుహ్య సంసారముక్తా
భవన్తీతిసర్వక్షేత్రాపేక్షయా విస్మ
యనీయోయంహస్తిగిరిరితిభావః
౯ ౧౭ సంజ్ఞయేత్యుత్తరంవా
గః అగోనభవతీతి విరోధప్రతీతిః
౨౩ యజ్ఞానర్హాఇత్యుత్తరం
యః యజ్ఞః అసామా
సామవేదరహితః ఏషః అయజ్ఞః
యజ్ఞఎవ నభవతి । నఞాత్రిస్వస
మభివ్యాహృత పదార్థాప్రశస్త్య

పుట పఙ్క్తి అశుద్ధ శుద్ధ
బోధకత్వం అపశవోవా అన్యే గో
అశ్వేభ్యఇతివత్ । అతో ప్రశస్త
యజ్ఞఇత్యర్థఃఫలతి అయజ్ఞోవాఏ
షయోసామేతిశ్రుతేః
౧౨ ౧౪ యయోస్మరంతోపీత్యా
త్ర అధీగర్ధదయేశాంకర్మణేతివక్ష్యే
౧౩ ౬ కాననేషుఇత్యస్య కా
ననేషు వనేషు కస్యవి
ధేరాననేషు ముఖేషుచేత్యర్థః
౧౪ ౧౦ ఝూఢీత్యా ఝూడిత్యా
౧౭ ౪ సత్యంవ్రతంసత్యవ్రతం
౨౦ ఇత్యుక్తేరిత్యుత్తరంయ
ద్వా పాత్రేఇతి చతు
ర్థ్యన్తం పదం సురాపానకర్త్రే ఇ
త్యర్థః నిరుపపదకపాధాతోఃపా
యేణమద్యపానార్థకత్వప్రసిద్ధేః
౨౦ ౧ ౧విలాసేల { ౨విలాసే
క్ష్మీవాణీభక్తవివాదః { విరోచనో
{ పాయకథం
౨౧ ౧౨ మర్హాతి మర్హాసి
౨౩ ౭ వచవం వచనం
౨౩ యస్యాం సేత్యుత్తరం
గమ్యతఇతిగతిః । భక్తిరితి సూత్రే
ఇవబాహులకాత్కర్మణిక్తిన్ రాజ
హంసానాం గతిః ప్రాప్యేతివా
౨౪ ౨౪ తస్మిన్నిత్యుత్తరండద్వా
గెన అవర్జితే తత్సహితేఇతివార్థః
౨౫ ౧ చికితా చకితా

౨౬ ౫ శ్రీవచ శ్రీవచచ
౨౧ సముద్రాదిత్యుత్తరం
కాననసమూహాచ్ఛ
౨౭ ౫ ప్రాసర్షి ప్రాహర్షి
౧౫ ప్రతిభటానామిత్యత్ర
నిజగర్జనాసహనేన అభిముఖం గ
ర్జనంకుర్వతాం ఆరణ్యకసత్వానాం
రాజ్ఞాంచ రక్తస్య పానం ఆస్వా
దనం లేపనంచ తేన దృప్తేన పరే
ణశునావిశ్వకద్రుణా పరశ్వథేనచ
౨౯ ౧౫ లెక్కృతా } లెనకృతాస్థితి
స్థితిగ్యేన } స్నత్త్రాయస్య
౧౬ జైరాప్తా { జైగపర్వతే
ర్వాఆప్తా
౩౦ ౮ విరోధ నిరోధ
౩౩ ౧౬ క్షాకృతా-క్షాత్ర్యతా
౩౬ ౧౮ యాగె యోగె
౨౫ ప్రసిద్ధమిత్యుత్తరంమా
తాపితాభ్రాతా నివాసశ్శరణం సు
హృద్గతిర్నారాయణఇత్యాది
౩౭ ౮ నువృత్తాం సువృత్తాం
౧౬ భావఇత్యుత్తరం తను
నా-సూక్ష్మేణ అఖిలప్ర
పంచాధారస్యాపి సూక్ష్మత్వమాశ్చ
ర్యమితిభావః
౩౮ ౧౩ హృద హృదయ
౩౯ ౫ కత్వోపి కృత్వోపి
౧౯ ల్యాదయఇత్యుత్తరంక
ల్యాణస్య సువర్ణస్య గు

ణా స్తంతవస్తస్మిన్ శ్రితమేఖలావా
కల్యాణగుణనంభూరిగైరికంవసు
చంగ్రకం । గుణస్త్వావృత్తిశబ్దాది
జ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుష్విత్తిచనై
ఘంటుకాః
౨౪ తిశ్పీ తిశ్శీ
౨౫ ముంబుజంచేత్యుత్తరం
తస్మధ్యే ఏకమమ్బరం
సవిత్రా భానునా పిత్రాచ । అమ
రం కమలం పితామహేన బ్రహ్మ
ణా పితుఃపిత్రాచఉపాశ్రితం ఆమ
నంతిఆమ్నాయైర్వదంతీతివ్యతిరేక
౪౩ ౨౨ కార్తెనఎ కార్తెనఎశ్రీ
౪౯ ౧౩ సమ్బన్ధెనెత్యుత్తరంభ
గవానర్చాత్మనానన్తన
రో న్తర్వసతీతి హస్తిగిరిమాహాత్మ్యే
౧౮ కెజలె కేశిరసిజలేచ
౧౯ నాగరాజనరఇత్యుత్త
రం నాగెంద్రహారశ్శి
వః అనంతనరశ్చ । ఇదం పాన్తంక్లీ
బం । శివవాచ్యాదంతం పుల్లిఙ్గం। నా
భ్యస్త్రాచ్ఛతురితి నుమ్ప్రతిషేధాద్ద
ధదిత్యుభయత్రతుల్యరూపం॥బభా
చకాశే । ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః
౫౨ ౧ ప్రార్ధనం ప్రస్థానం
౫౩ ౧౧ తానక తానకం
౬౦ ౧౦ బృహస్పతి అతఎవ
౧౧ రూపమిత్యత్ర బృహ
స్పతిరితిరూపం సాధితం మం

త్రాణ జయతీతి మంత్రజన్ తస్య
మంత్రద్వేషిణ ఇతిప్రతీయతే । త
న్నామకస్యేతి వాస్తవార్థః

౬౩ ౧౦ పిర్విణ్ణః నిర్విణ్ణః

౬౬ ౧౮ మియాత్ మయాత్

౬౭ ౮ పస్ఫురిణ పస్పురిణ

౫ తతటి పతటి

౧౮ ప్రసిద్ధమిత్యుత్తరం య
గ్వా పయోదవాహ ఇ
ద్రః కుపితస్సన్ తస్య శోషస్య అ
న్తరాయం వర్షణేన విఘ్నంవిధా
తుం ప్రయత్నంకృతవాన్ పయో
దశబ్దేన మేఘానాం వర్షోన్ముఖత్వప్ర
తీత్యా । తద్వయిత్వా సహస్రాక్ష
స్సలిలేన వసుధాం । ఏకగ్రకృతేశ
కుసైఘయోన్యం శకాన్నయాచ
తే ఇత్యాదినా ఇన్ద్రస్య వర్షాధికృ
తస్యజగచ్ఛోషనివారకత్వం ప్రసిద్ధం

౭౦ ౨౫ చార్థ ఇత్యుత్తరం (౨)
మఘోనా ఇన్ద్రేణ ప్ర
హితః మహాశాంతఘనః భార్గం
ప్రేరితః మధుః-చైత్రమాసః యే
న గీతేన కృశకరః- దత్తహస్తావల
మ్బో జాతఃపర్గతమితిపూర్వేణా
న్వయః

౭౩ ౭ లంబెయః లంబెయ

౧౨ సాలిగ్రా (౧)సాలగ్రా

౨౮ (౧) ఇత్యుత్తరం అరా
ణాం రేఖాణాం గ్రామస్స
మూహః తత్సహితఃసాలగ్రామ ఇ
త్యుచ్యతే రలయోరభేదాత్ (౨)

౭౮ ౫ నళీనా నళినా

౨౦ దృష్టోృ దృష్ట్వా

౨౧ హితేనేత్యుత్తరం తా
పవారణానుకూలేన

౮౧ ౨౮ అమ్బో ఆమ్బో

